

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА*

*Народ, който не изгражда
собствена литература,
ражда залеза на собствената нация*

Езикът е съзнание на потребността. Езикът е премяна на представите. Езикът е мост между мисли и понятия. Езикът е син на труда, баща на цивилизацията. Езикът е инструмент, чрез който хората изявяват себе си. Велика мощ е този инструмент; той е и бойна тръба, и нежна лира. Чрез езика на човека природата е намерила своя дух и своята изява. Без него вековете вечно биха мълчали, а еволюцията във времето и пространството би била непонятна. В този чутовен инструмент се преплитат най-различни влияния от най-различен характер. Той познава дъха на географското пространство, въздействието на политическото внушение, силата на търговските общувания, превратностите на историята, жестокостта на завоевателите, ролята на икономическите фактори. Без него народите са неми, нациите са мъртви. Струните на този инструмент са диалектите. Съвършенството му - литературният език. Защото литературният език е изкуствен организъм - както дъбът без чернозема изсъхва, така и литературният език без диалектите загнива. Почвата е стан на растенията, диалектите са ръце на литературния език. Без почва няма растения. Без диалекти няма литературен език. Чрез диалектите една земя осъзнава своето разделение. Чрез литературния език един народ опознава своето обединение. Една от изявите на нацията е литературният език. Чрез тази изява националното се стреми към най-възвишеното интернационално духовно богатство.

Неравни са еволюциите на литературните езици. И еволюцията на българския език е неравна. Във времето на VI до XIV век на нашата ера се извършва постепенно обособяване на отделните славянски езици чрез тяхното отдалечаване от праславянския език. От VI век започва да се образува и българският народностен език върху фундамента на племенните наречия на славяно-българското население. Най-ранните прояви на разграничение между зараждащите се славянски езици носят фонетичен характер.

В диалектите на славянобългарските племена от това време праславянските звукови съчетания *tj dj mj* (*mj*) и *dj* (*dj*) са се изговаряли като *шт* и *жд*, например *Свѣшта* от праславянското *свѣтја* и *межда* от праславянското *медја*. Тия звукови съчетания се променят по различен, специфичен начин при отделните славянски езици и с това стават важен разделителен белег между тях. Ранна различителна особеност на диалектите на славянобългарските племена, която ги обособява сред диалектите на другите славянски племена, е и типичната за праславянския език гласна *ѣ* с наименованието *ят* (ятова гласна). В езика на славянобългарските племена тя се произнася като *ја*, а в диалектите им и като широко *е* (□), твърде характерно за българския език. Сравни например *хляб* или диалектно *хлеб*, *леп* (е-то е широко) с праславянското *хлѣбъ*. Всички изследвачи на архаичната славянска топонимия в Гърция и Албания начело с авторитетните слависти А. М. Селищев и М. Фасмер [1] изтъкват, че тя е остатък от славянското население, което е говорело български. Езиковите белези, характерни за говора на проникналото в Гърция и Албания славянобългарско население, са били типични и за езика на славянобългарското население. Съчетанията *шт* и *жд*, якавото произношение на *ѣ* (*хляб*, *място*, *грях*) са типични за огромната част и от съвременните български говори. Известни ограничения в по-късната история на българския език те са получили в западните

български езикови територии, в които влизат и териториите на днешна Западна и Централна Македония.

Съдбата на славянските племена през втората половина на VII век завинаги се свързва с друг един народ. Това са първобългарите. [2] Те принадлежат към тюркската етническа и езикова група и заедно с други тюркски племена през II век от новата ера идват от Централна Азия в Източна Европа и заемат територията между Каспийско и Черно море. Към края на VI век първобългарите образуват голямо племенно обединение, което византийските автори наричат Велика България. Тя обхваща областта на север от река Кубан, Азовско и Черно море. Начело на тези обединени племена е стоял хан Кубрат. След неговата смърт племенният съюз бил нападат от хазарите и се разпаднал.

Докато Аспарух потеглил със своята дружина към територията северно от долното течение на р. Дунав, Кубер се насочил към Панония. [3] Използвайки недоволството на многото аварски пленници, които произхождали от византийските територии и желаели да се завърнат по родните си места, Кубер със своите първобългари се опълчил срещу аварския хаган, разбил го в няколко сражения и като застанал начело на това население, преминал Дунав и се заселил в областта на славянското племе драговити - в Битолското поле. След това Кубер направил опит да превземе Солун, но не успял.

По-голямата част от славянските племена на юг от Дунав през VII-IX век били включени в границите на българската държава, която станала притегателен център за тях. Като претопяват най-напред завареното тракийско население, а след това и двете първобългарски дружини (Аспаруховата и Куберовата), славяните стават основната етническа маса на българската народност. Славяните от трите географски области - Мизия, Тракия и Македония, са изконна основа на тази народност.

Зората на българската и изобщо на славянската литература е свързана с епохалния културен подвиг на солунските братя Кирил и Методий. Езикът на преводите, направени от Кирил и Методий, е най-ранна фаза в развоя на българския език и представлява първият стадий на българския литературен език. Той притежава най-важните фонетични и морфологични особености: 1. Присъствие на носови гласни @ (он) и # (ен). 2. Гласни ъ и ь със своя самостоятелна звукова стойност. 3. Широк изговор на € 4. Гласна ы. 5. Гласеж на праславянски *tj* и *dj* като *шт* и *жд*. В строежа на старобългарския език главни особености са падежите, формата инфинитив с нейния вариант супин инфинитив, синтетичните форми за изразяване на степените за сравнение на прилагателните, наличието на минало несвършено, минало свършено и просто бъдеще в глаголната система и др. Най-важната особеност на Кирило-Методиевия език са съчетанията *шт* и *жд*, които се явяват в паметниците на мястото на първичните праславянски съчетания *tj* и *dj*. Тази особеност е характерна само за българския език. Всички останали славянски езици имат други застъпници на тези праславянски съгласови съчетания. На старите праславянски форми *svѣtja*, *medja* в старобългарските паметници съответстват форми *svѣшта*, *межда* за разлика от сърбохърватското *свеќа*, *меџа*, от руското *свеча*, *межа*, от полското *swieca*, *miedza*, от чешкото *sviče*, *meže*.

Съгласовите съчетания *шт* и *жд* за праславянски *tj* и *dj* са стара общобългарска черта. Сведенията на старите паметници, на старите местни названия, а така също и за съвременните говори показват, че днешните *к'* и *г'* вместо *шт* и *жд*, например *свек'а*, *гарг'анин* вместо *свешта*, *гражданин*, в някои западни български говори, особено в говорите на средната и северната част на Вардарска Македония, а така също и в някои тракийски говори, са късно явление. Показателен е фактът, че думи със стари *шт* и *жд* и нови *к'* и *г'* се употребяват успоредно в много от българските говори, например *свек'а* наред със *свештник*, *свештар*, *век'а*, *прег'а* наред с *вежда*, *прежда*, *гак'и*, но *Кривогаштани*, *полнок'но* и *ношт*, *фаштат*, *мок'*, но *мошне*.

Срещу това богатство в днешните западни български говори старите паметници независимо от говорната област, от която произхождат, съдържат само форми с *шт* и *жд*. Твърде важен в това отношение е един сравнително късен паметник - Българо-гръцкият речник, писан в Костурско през XVI век. Ръкописът, издаден в последно време от А. Vaillant и С. Giannelli, се пази във Ватиканската библиотека. [4] Паметникът съдържа само форми с *шт* и *жд*: *кашта*, *рожда*.

Друга важна особеност на българската основа на Кирило-Методиевия език е изговорът на € , който се среща в думи като *хлѐб*, *млѐко*, *вѐра*, *мѐра*, *цѐт*, *свѐт* и пр. За гласежа на € като *ја* или като широко е (Ѡ) съдим по това, че в глаголицата, азбуката, създадена от Кирил, съществува една обща буква за € и †.

Славистиката разполага със сигурни данни, че през IX-XI век широкият изговор на € е бил разпространен по цялата българска територия, включваща областите Мизия, Тракия и Македония.

Трета отличителна черта на Кирило-Методиевия език е особенният носов изговор на гласните @ и #. Предполага се, че по произношение тези гласни са били близки до френското *о* в *bon* и до френското *е* в *bien*. Това е една типична българска особеност от IX-XI век. Че тази особеност в миналото е била общобългарска, съдим по архаичната славянска топонимия в Гърция [5], по някои стари фонетични черти на славянските заемки, проникнали в румънски и албански език, по езика на тъй наречените Чергедски молитви, отразяващи говори на стари преселници от Свищовско в XVI век. Следи от стария носов изговор намираме също така във форми като *зъмби*, *грънди*, *мънка*, *пънт*, *рънка*, *дъм* и др. в днешни южномакедонски говори (Солунско, Костурско, Корчанско), в говорите на преселници от Западното Беломорие и др. Отделни случаи като *ч'онсто* (стб. *чўсто*) се срещат и в днешни родопски говори.

Въз основа на изброените важни езикови особености славистите установяват родствена връзка на Кирило-Методиевия език с българската езикова територия. [6] Старобългарските фонетични черти с течение на времето са били подложени на промени, обаче изброените типични български старинни черти упорито се съхраняват в южните говори - Родопите, Южна Тракия и Южна Македония. Широкият гласеж на € , заместниците *шт* и *жд* на стари съчетания *tj* и *dj*, следите от *ы* (следите от падежни форми). Също така следите от старинен гласеж на @ и ъ (*зўб*, *сўн*), еднаквият гласеж на € и † (*хл'аб* или *хлеб*), редукцията на гласните *а*, *о*, *е*, прегласът на *а* след меки съгласни в *е* (*чаша* - *чеша*) и др. сближават южномакедонските говори с тракийските и родопските. По своето географско разположение солунските говори са едни от тези, които по диалектния си тип спадат към югоизточнобългарските. Именно говорите на селата Сухо и Висока, Солунско, се определят от В. Н. Щепкин като говори, разкриващи родствени черти с източнобългарското наречие и повече сходства със старославянския език, отколкото всички останали съвременни македонски наречия.

Въз основа на гласежа на старата ятова гласна българските говори се делят на западни и източни или на две диалектни групи - *екавска* и *якавска*. В северната част на езиковата територия границата върви по р. Вит, а в южната - по Места. Старинен гласеж, широко Ѡ (€), се открива в някои говори по ятовата граница в Родопите и в някои други източни и южни говори. Общо взето, на изток от ятовата граница старобългарската гласна € се изговаря под ударение и пред твърда гласна като 'а (*мл'ако*, (*х*)*л'ан*), а на запад - като е (*млеко*, (*х*)*лен*). Първите сигурни случаи на екавизъм по паметниците не са по-ранни от XIII век. Диалектите в границите на днешната македонска област са отчасти в екавската, отчасти в якавската област. Българо-гръцкият речник, писан през XVI век в Костурско, е отразил стария широк ятов гласеж в думи като *колѣно*, *невѣста*, *млѣко*. Якавизмът е една характерна стара българска езикова черта, запазена днес неравномерно в различните говорни области.

Периодът XII-XIV век е от изключителна важност за развитието на българския език. През този период се преобразява коренно граматическият строеж на българския език, в значителна степен се изменя звуковата му система. Отношенията на среднобългарски и старобългарски (старославянски) са отношенията между два последователни етапа от историческия развой на един и същ език, както утвърждават признатите лингвисти В. Облак, Н. ван Вейк, В. Н. Щепкин и др. В старобългарските и при най-ранните заченки на среднобългарските и ранните новобългарски езикови промени македонските говори вървят в пълна хармония с развойните тенденции на останалите български говори. Основните изменения, които претърпява граматическият строеж на българския език, обединяват всички говори на българската езикова територия и в своята съвкупност очертават българския език като отделен член в общото семейство на славянските езици. Тези основни изменения са:

Първо. Разколебаване на старата падежна система, което в новобългарския език довежда до загубване на падежите. Старото родително и дателно отношение започва да се изразява не от падежни форми, а чрез предлога *на*. Следи от старите падежни форми се откриват в някои старинни говори - в Родопите и в Корчанско.

Второ. Развой на членната форма. Характерна черта на всички български говори е така нареченият определителен член - *мъж-ът, жена-та, дете-то* и др. Тази специфична българска особеност се е развила през среднобългарския период. Този общ знаменател обединява всички български говори, като ги разграничава от останалите славянски езици. Във всички серероизточни и в част от западните и югоизточните говорни области в член са се превърнали само местоимения с корен -т. В някои говори съществува тройно членна форма, където членуването става с прибавки на местоименните корени *т-, с-, н-* или *т-, в-, н-*, едни от които означават по-близки, а други по-далечни предмети. В Родопите са известни членувани форми като *жената, женаса, женана*, а в Трънско, Брезнишко и някои средномакедонски говори - *жената, женава, женана*.

Трето. Замяна на старата инфинитивна форма с *да*-конструкция - (искаме) *да уда* срещу старобългарското (хот@)ити. Разпадането на инфинитива става по еднакъв начин във всички български говори.

Четвърто. Запазване на простите глаголни форми за минало време (минало свършено и минало несвършено) във всички български говори в Тракия, Мизия и Македония.

Пето. Изместване на синтетичните форми на степените за сравнение на прилагателните от аналитичните форми - съчетания на *по* и *най* с позитивни прилагателни форми (*по-мил, най-мил, по-зъл, най-зъл*) и др.

Шесто. Създаване на аналитична конструкция за бъдеще време с частица *ще* (*ше, че, ке, къ, жъ* и др.) и определена глаголна форма (*ще уда, че уда, ке уда, къ уда, жъ уда* и подобни).

Седмо. Създаване на сложна глаголна система. Докато загубването на падежите води до опростяване на именната система, глаголите не само запазват старото разнообразие от темпорални форми, но създават и нови, например така наречените преизказни форми. Това е една характерна особеност на българския език. Останалите славянски езици се характеризират с по-сложна именна, а по-проста глаголна система.

Осмо. Удвояване на прякото допълнение, например *виде го детето, го виде детето*.

Тези основни изменения и промените, довели до бройната форма на *а-*, остатък от старото двойствено число, до обобщението на окончание *-ове (-ови)*, до създаването на *а-*спрежение (глаголи от типа *гледам, давам*), до изчезването на сегашните действителни причастия и на част от миналите причастия, до образуването на притежателни местоимения за 3 л. ед. и мн. ч. от старата родителна форма на

личните и показателните местоимения *него-в, тех-ен, них-ен, нив-ни* и др., разкриват единството в развоја на българските говори в Мизия, Тракия и Македония. Тези изменения не само дават облика на строежа на съвременния български език като цяло. Те са характерните езикови белези, които обединяват всички български говори и ги отделят в една самостоятелна група сред останалите славянски езици.

Българският характер на диалектите в Македония през Средновековието е бил подчертаван по различни поводи. Византийски и западноевропейски хронисти, историци и пътешественици като Теофилакт Охридски (към XI-XII век), Роберт Реймски (XI век), Лоренцо Бернардо (XVI век) и други са определяли с точност народностната и езиковата принадлежност на населението. За тях славяните в Македония са българи. В по-ново време от по-голямо значение за определяне на народностната принадлежност на населението и на говорите от тази географска област са проучванията на най-добрите представители на славистичната наука в чужбина. Трябва да изтъкнем, че първите образци от българската реч и първата новобългарска граматика, с които българският език бе открит на света и за науката, са на разложки говор. През 1822 г. във Виена видният сръбски учен Вук Караджич издаде “Додатак к Санктпетербургским сравнителним рјечницима свију језика и нарјечија с особитим огледом Бугарског језика”, в който помести 273 думи, кратка граматика, 27 народни песни и две глави от Евангелието. За тях Караджич отбелязва: “Ове бугарске ријечи мени је писао и казивао прави бугарин из Разлога.” Вук Ст. Караджич определя като български и кичевския диалект на Х. Йоаким Кърчовски, на който е написана книгата “Различна проучителна наставления сочиненная йеромонахом Йоакимом Хаджи” (Будим, 1819). [7] За Караджич български са не само говорите в Източна и Северна, но и в Централна Македония. Той намира за особено чист българският език в Четириезичния гръцко-влашко-българско-албански речник на Хаджи Даниил, в който се откриват думи и фрази от битолския и прилепския говор. [8] Речникът на Х. Даниил, цитиран от Вук Караджич, е изключително явление в новата история на българския език, защото показва, че през XVIII век говорите в Прилепско и Битолско са наречени български.

С българските говори в Македония се занимава и авторът на известния сборник “Народне песме македонски бугара” сръбският изследовател Ст. Веркович. [9] Големият хърватски славист, професорът от Виенския университет В. Ягич, в писмо от 31 декември 1903 г. съобщава на проф. Л. Милетич във връзка с подготвянето на първата част от “Славянска енциклопедия”, че дели българските диалекти на три групи: “восточнoбoлгaрскиe нарѣчiя или гoвoрy, зaпaднoбoлгaрскиe нарѣчiя или гoвoрy и мaкeдoнския нарѣчiя или гoвoрy”. [10] В писмо от 16 януари 1904 г. Ягич пише: “Аз вече, мисля, достатъчно съм определил положението на македонските говори с това, че съм ги поставил под заглавието “български език” (“*ya sam, mislim, vec tim dovoljno označio položaj makedonskih govora, što sam ih smestio pod glavu “Bugarski jezik”*”). [11]

По инициатива на В. Ягич неговият бележит ученик В. Облак остава в Македония да изследва българските диалекти в Солунско. [12]

Великани на езиковедската наука като П. Й. Шафарик, Л. Нидерле, Л. Гайтлер, В. Вондрак, Я. Гебауер недвусмислено се изказват за българския характер на езика на населението в Македония. Авторитетният познавач на историята на етнографията и на Балканския полуостров проф. К. Иречек отбелязва, че западнобългарското наречие се говори между София и Охрид. [13] Големият френски славист проф. А. Мазон премества тази граница плъ на запад, като включва в българските говори диалектите и на селата Бобошица и Дреновяне, намиращи се днес на албанска територия. [14] Изчерпателни са отговорите на руските лингвисти на въпросите на българските говори в Македония. Бележитият славист В. И. Григорович посочва, че западните говори обхващат “цяла Македония до Доспатските планини и на север от тях включват част от

Крайдунавска България до самия Видин”, а източните - “на изток от Доспат и на север и юг от Балкана”. Подобно е отношението и на други именити руски езиковеди като професорите А. А. Шахматов, Ф. Ф. Фортунатов, В. Н. Щепкин, П. А. Лавров и А. М. Селищев. Забележителна е оценката на Селищев за ролята на Македония в културната история на българския народ. Той казва: “Македония е люлката на старата и новата българска писменост. Македония е люлката на Българското възрождане. Оттука са излезли ранните будители на българския народ.” [15] И оценката на българските книжовници от Македония е в пълно съгласие с оценката на представителите на славистиката. Тя говори най-добре, че още преди създаването на българските училища в Македония е било особено развито чувството за националност. Ето как се обръща К. Миладинов, един от съставителите на прочутия сборник “Български народни песни”, към Йосип Юрай Щросмайер: “Предъ неколку години Български-ве пѣсни собрани, още много време ке стое-ха закопани в неизвѣстность, ако не бѣше високо-то Ваше участіе. Ваша Пресвѣтлость глобоко почувствува, че народно-то образование ~ най-големо-то рѣчателство за благоденствието одъ народ-отъ; и нищо прѣдъ него не щадеещемъ, щедро ‘секога и ‘секаде помогна въ полезни издаваня и училишни потребности. При ‘сите тѣ благородни стремленія Ваша Превозвишеность благоизволи да обѣрни вниманіе на най-южни-те славяни б ѳ л г а р и и да покажит великодушно-то € участіе в издаван--то на това общеполезно сокровище; и на конецъ, окрилатена одъ народно-то доброжелателство, захвати най-плодородна-та идея и основа Югославянска-та Академія, той драгоценень венець на толку големи Ваши благодеяния.” [16] Предговорът към сборника “Български народни песни” започва така: [17] “‘Си-ве почти пѣсни сѣ слушани одъ жени; седма-та одъ нихъ часть сѣ собрани одъ восточни-те и други-те одъ западни-те стѣрни, имено: одъ Панагюрище, Софія, Струмнишко, Кукушко, Воденско, Костурско, Велешко, Дебарско, Прилепско, Охридско, Струшко и Битолско. Най-новике пѣсни сѣ собрани одъ Струга, Прилеп, Кукуш и Панагюрище. Богатство-то одъ пѣсни-те ~ неисцѣрпано. В Струга сѣде една девойка ни каза до сто и педесетъ прекрасни пѣсни, одъ кои повеке юначки. Така и ‘си-те почти прилепски една стара жена ги каза. Препишвеещемъ толку пѣсни, мислитъ човѣкъ, че сѣ исцѣрпи ‘се-то богатство; но кога поминвить во друга махала, тамо нахожатъ много други пѣсни, како одъ новъ изворъ. Затова требить да чекаме още много други да сѣ прикладатъ на овіе пѣсни, ако любопитень човѣкъ издирвить това. Най-повике пѣсни сѣ слушали в Струга одъ Депа Кавайова, въ Прилепъ одъ Гюргя Коте‘а, въ Панагюрище одъ Хаджи Марія Х. Томова. Одъ ‘си-те най-голема благодарность за това общеполезно собирање заслужили со искрено-то им усердіе г[осподин] В. Чолаков [18], кой снабди насъ со ‘си-те почти пѣсни одъ восточни-те стѣрни; и г[осподин] Р. Жинзифов [19], кой най-повике ни помогна со пѣсни и обичаи одъ западни-те стѣрни...” След като се съобщава, че “огромност-та одъ книга-ва не позволи да сѣ печататъ б[олгарските] слова, и пѣсни-те со ноти” и след като се изнасят съображенията, че “Правопис употребихме по възможност-та най-лесень и най-сходень со произношеніе-то одъ слова-та”, вниманието на читателя се спира върху членната форма и с ясно съзнание за езиковото единство на говорите от всички области на предосвобожденска България се изтъква: “Члень одъ мъжки-от родъ се употребить ѳтъ, атъ, о, отъ. Сѣ употребват: 1) ѳтъ - покрай Дунавски-те мѣста до Тѣрновско; 2) атъ - покрай Балкански-те северни стѣрни; 3) а - на обете стѣрни одъ Балкан-отъ, особено во Тракія; 4) о - одъ Серско, доходвеещемъ до Кукушко, по дѣлжината одъ Родопи до Самоковско (Софійско) и сѣ извѣртвить до северни-те стѣрни одъ Македония; 5) отъ - на ‘си-те други западни стѣрни, како Охридско, Прилепско, Битолско. Множ[ествено] число одъ мъжки-отъ и женски-отъ родъ те (во ‘си-те западни стѣрни, а тѣ (т-) или ти (во восточни-те).” [20]

Българските книжовници от Македония са с определено и високо национално съзнание. Кирил Пейчинович недвусмислено посочва в заглавието на едно свое

съчинение, че скопският и тетовският говор са български. Партений Зографски по това време дели българския език на два диалекта: “Нашиот язык, како што е познато, се дели на две главни наречия, от които едното се говори в България и Тракия, а пък другото во Македония.” Едва ли някой от българските книжовници от Македония достига до истински теоретически обобщения, имащи съвременно значение, както Райко Жинзифов, когато твърди: “Мие за българский язык броиме той язык, кой ся говорит по цела Македония, Тракия и България, между говорите на кой има малу много разлика, но мие, както и секой българин не късоглед, не можиме да речеме, що словото рѹ`ка или вѹда е македонско или тракийско, а рѹкѹ, водѹ е българско, защото нема македонци, нема тракийци като отделни народи, а има само славяне-българе, които живеят по речените места, имената на кои може би имаат си право в землеописанието, а не в народността; накъсо да речиме, има един целен народ българский и един язык българский, който, как и секой, кой му драго, другий язык, ся дели на наречия... Още е далеко това време, кога сите българе ще пишат еднакво, без най-малка разлика. Що ще дойдит такво време, верваме, и твърдо верваме, но кога не ся знаит...” [21]

Върху широка обществена основа се изгражда филологическото възпитание на нашите възрожденци. Те имат историческа мисия не само да създадат нашия книжовен, т. е. национален език, но и да покажат неговата мощ и богатство, за да го противопоставят на гръцкия език. От плеядата бележити ревнителите на Българското възраждане Йордан Хаджиконстантинов-Джинот се извисява между значимите представители на славистичната наука в България. Със страшна паисиевска сила звучат страстните слова на Джинот: “Всекой, кой дерзае да осуждава наше Болгарство, той е образъ Мамусовъ, кой заповедува ми човеци, очи да имаме на груди и нос отзади...” “...Чадо Болгарское! Ти ме питаш кой е славянский языкъ? Изобретиха го св. Кирил и Методий, Болгаре - солуняне.” “Днеска съ големо благодарение можемъ всички славяне да го наименуваме староболгарский. Колкото и да го русизираха славянский езикъ руси-те, толко почувствуваха староболгаризма.” “...И ако ме пита нѣкой, школки челоуѣкъ ли си или Болгаринъ? Азъ полноотвѣтам: Болгаринъ самъ. Че не е честно на мое-то Славяно-болгарство да творамаъ зло и лукавство, прави Болгарин не лажи, не завидуе, не денгубуе, на лицемѣрствуе, не блудуе, за печена кокошва вѣра-та не размѣнуе. Болгарин е произведанъ отъ Богъ... Болий, Болшій, вишшій, величайшій! Поистинѣ нѣма по величество от Болгаринъ, Болгаринъ чрѣзмѣрно ради, оре, сѣе, торгуе, воинствуе... Ради това азъ самъ Болгаринъ и мое-то благородно Болгарство не мя допуца да не быдамъ добръ... Болгарин е любитель всякое добро, Болгарин е срамота да се отрицува от сво-ятъ родъ и языкъ”... [22]

“Македония - люлката на старата и новата българска писменост”, както я определя Селищев, неведнъж е била изложена на духовна асимилация. Тъмни и кървави мисли е хранила буржоазната наука на съседите към българското съзнание в Македония. Твърденията на великосърбина Ал. Белич, които непрестанно се изменят в зависимост от завоюването на нова македонска територия, необоснованите и противоречащи на езиковата действителност изводи на шовиниста Ст. М. Протич, че езикът на македонците е ни повече, ни по-малко “диалект на сръбския език”, както и идеята, че славяните в Македония са сръбски староцокавци, смесени с българи, предизвикват законна остра реакция у хората на науката.

Успоредно обаче с тезата за преходния характер на македонските говори, създадена от сръбските филолози, в Югославия и по-специално в СР Македония след 1949 г., се прокарва упорито идеята за независимия характер на македонските диалекти от българските. Единственото основание на такова построение е, че 1/3 от територията, върху която се говорят тия диалекти, политически вече е свързана с

друга държава, а не с България. Но езиковото развитие има свои собствени закони и закономерности и не се определя от политическите условия и желания.

Българският език, както и всеки друг език, е социално явление, което колкото и да се отразяват в него различни политически фактори, не може да се подложи на коренни изменения, способни да премахнат качеството му, да го лишат от характерните му особености, така че да го превърнат в друг език.

Този език познава яростта на робските тъмници, мъките на страшните голготи, ужаса на огнените кладни. Този език България твърдо е отстоявала. Посрещан от ками, изпращан от бесилки, раснел в неспокойност, възмъжавал в буря, този език в борба с мълниите се захващал и на внуци светлината завещавал.

И ето днес към български огнища, где мирен хляб създават родните ръце, вървят безспир еничарски пълчища и носят смъртна мъст и пъклено сърце. С хули и псувни покриват древната чест и слава, без жал от корени изтръгват благородния български език, историята погават, паметниците разрушават и участта ограбват на един народ светец и мъченик. С всички средства оправдават грозната си цел. Но огън с маша се хваща. Истината е реалност. Светлината не се окувава със заблуди. Заблудите наказват съзнанието.

Необикновена материя е езикът. Развитието му не се прекъсва с нови граматика. Коварната ръка на политическия момент е била жестока към България. Варварски закони са изменяли облика на откъснатите български земи. Сянката на завоевателя е онемявала улиците. Езикът на чуждата нация е внедрявал непозната писменост и култура. Текли са тежки времена. Нито за миг новият господар не е забравял, че тази земя, която по силата на политическия момент е станала негова собственост, не е негова земя. И че този народ, по волята на обстоятелствата насилен да говори чуждия език, не е негов народ. Битката между поробителя и поробения се е водила с най-различни средства и под най-различни форми. Поробителят в тази битка е преследвал една-единствена цел: асимилация, за да се убие българското национално съзнание у поробения народ. Поробителят в тази битка е записвал победи и поражения и е проявявал несигурност и жестокост. Несигурността е раждала жестокост, а жестокостта - несигурност. Силата на поробителя обаче е расла със слабостта на поробения. Целта на поробителя е оставала неизменна. Поробителят с течение на времето се е менил, но целта е оставала една и съща. И когато например сръбският поробител вече разбира, че македонските българи трудно се поддават на сръбизиране, той предава тази своя роля на верните носители и продължители на македонизма, които с по-люта свирепост от самия него забиват нож в гърба на своя собствен български народ.

И така кървавото сръбизиране хитро прераста в безкръвно македонизиране на българите, а Македония - от българска географска област се превръща в понятие на македонска национална общност даже и с "език", напълно "отделен" от българския. Но в действителност съществува ли такъв литературен език? И ако съществува, то тогава върху каква говорна основа е изтъкан?

Този въпрос заслужава сериозно внимание. Мнозина са търсили верните пътища към истината по този въпрос. Тревожни мигове е раждала оскъдната светлина. Пълни са с вълнения страниците, посветени на този въпрос. Набраният опит заслужава да бъде правилно разбран. И заблудите трябва да се уважават. Те са едни от мостовете, по които минава опитът. Не бива тяхното присъствие предварително да се отрича. Всяко предварително отричане е сила на безсилния. Немалко авторитетни учени са отронвали съществени слова по този въпрос. Едно от най-чувствителните поприща е езикът. Сражението на това поле се води с по-особено оръжие. Оръжието са аргументи. Аргументите са търпение. Сребърните буйни гривни на планинските потоци укротява в равнината речното корито. Изворът свещен на непокорните единни говорни простори утвърждава своята мощ в книжовния език. В необятно морско огледало се

оглеждат бързоструйните потоци, слезли от горите. В корени съдбовни на език книжовен трајно избуява изворот велик на единни говорни простори.

Всичко живо към нещо се стреми. Разумно е към определеност да се стремиш. Човешко е да се стремиш към яснота. Научно е да бъдеш ясен. Яснотата е определение. Не можеш да искаш яснота от улицата, ако нямаш яснота в собствения си дом. Яснотата е и ръст на нравствена способност. Круме Кепески - бащата на първата граматика на македонският “език” - е изпуснал нещастно възможността да бъде щастливо съчетание на двете възможности. Като човек неяснотата му попречила да бъде учен, като учен неистината му попречила да бъде яснота. И затова е останал само стремеж. Граматиката му има значение не защото е значима, а защото е първа. И в смисъл на печатане на граматика Круме Кепески е учител на Блаже Конески. По обем на граматическо производство ученикът е превъзмогнал учителя си. Но това не стига на ученика да отнеме заслугата на учителя си. Не без заслуги е и ученикът. Ще се задържим по-подробно върху гледището на Блаже Конески по въпроса за така наречения македонски литературен език. В своята “Граматика на македонскиот език”, като говори за “македонското јазично праша|е (въпрос) во 19 век”, определя, че “Крчовски пишуваше на североисточно македонско наречје (кај него црти од кратовскиот говор се примешуваат со некои и от говорната област јужно от Кратово). За неговиот јазик далеку не може да се каже дека е чисто “народен”, че “Многу е почист јазикот на Пејчиновиќ, кој ги носи сите белези на народното зборува|е. Основата му е тетовскиот говор, иако се јавуваат, особено во првата книга на Пејчиновиќ “Огледало” и некои црти од централните говори”, и че “...низ 19 век праша|ето на нашиот литературен јазик тесно се поврзуваше со учество на разбудените слоеви од нашиот народ”. Блаже Конески пише: “Сосем природно дека заедно со тоа мораше (непременно трябваше) да се поставува како назреано праша|ето за еден единствен литературен јазик кај нас, со установен облик, кој ќе ги замени одделните народни говори во училишната практика и во писменоста. Ова праша|е најде тогаш за прв пат израз и во писмени искажува|а од страна на некои наши преродбеници (възрожденци).

Се изразија главно две гледишта што им одговараат и на две тече|а во средината на нашето граѓанство во 60-те години от минатиот век. Првото гледиште, формулирано од Партенија Зографски, се состоеше во тоа дека треба еден заеднички литературен јазик да се употребува во Бугарија и Македонија, а тој јазик да биде, како што го наречуваа тогаш - “среден”, т.е. изграден по тој начин што да се земат подеднакво предвид и македонските и бугарските јазични особености - “да не му е никому криво” - како што се изразуваше Партениј Зографски... и гледиштето дека треба да се изгради посебен (отделен) македонски литературен јазик, одделен од бугарскиот. Несомнено дека во ова становиште треба да гледаме најважно завојува|е на нашето национално буде|е во 60-те и 70-те години на минатиот век. Тоа е становиштето на “македонистите”, како што тогаш се наречуваа поборниците за македонската национална кауза. Македонскиот народ е одделен словенски народ и како таков то треба да има свој посебен литературен јазик, тоа беше програмот, формулиран од македонистите. Тој најде израз во книгите на Горѓи Пулески (“Речник од три језика”, 1875, “Македонска песнарка”, 1879).” И след като отбелязва опита на Пулевски да направи македонска граматика и че Пулевски не е бил “стручно (специално) подготвен да одговори на таква задача” [23], Блаже Конески съобщава: “Интересно е сега, на дадениот фон, да видиме каков беше јазикот во творбите на нашите писатели откај половината на 19 век. Тоа време на општествено раздвижува|е во Македонија се карактеризира и со појавата на литература со граѓанска содржина, вместо поранешната религиозно-поучна книжнина. Главни претставници на нашата литература од тоа време са поетите Константин Миладинов, Рајко Жинзифов и Григор Прличев. Јазикот на нивните поетски творби го носи белегот на бара|е (търсене) и на сета (цяла) неустановеност што го карактеризираше времето, но во него се исто

(също) така изразени оние стремежа, за кои стануваше збор погоре. Песните на Миладинов се, на пример, пишувани на чист народен јазик од струшкиот крај, со сосем мали туѓи (чужди) примеси. Миладинов тргаше од јазикот на народната поезија, и во тој поглед со право треба во него да гледаме прв претходник на создателите на современата наша поезија. Жинзифов, напротив, се ръководеше од гледиштето за создавање на “среден” бугарско-македонски јазик, што на практика се сведуваше до вештачко (изкуствено) комбинирање на македонските и бугарските јазични црти. Жинзифов докрај му остана верен на ова становиште. Се разбира, дека неговата поезија од тоа многу губеше во природноста и убавината, зашто нејзиниот јазик претставуваше до голема степен вештачка конструкција. Прличев пак отиде уште подалеку од Жинзифова, бидејќи излегуваше од граматиката на старословенскиот јазик како од онаа основа врз која треба да се изгради новиот литературен јазик. За да застане на вакво гледиште, нему му влијаеше несомнено примерот од развитокот на новогрчкиот литературен јазик, во образувањето на кој важно место им се даде на елементите од старогрчкиот јазик. Прличев беше опфатен и од мислата дека треба да се создаде еден општословенски јазик. Тој сметаше дека го беше избрал правилниот пат кон (към) остварувањето (осъществяването) на таа цел.” [24]

След като осведомява, че групата около списанието “Лоза” е била под атака от официалните български вестници като група на “македонски сепаратисти”, че гледището на “лозарите” по отношение на литературния език се опира на становището на Партений Зографски за участието на македонските говори в общия български език, че “лозарите” искат този литературен език да бъде “понјатен и на тие на Вардар” и затоа в езика на “Лоза” оправдават нахлуването на македонизми като членната форма -от: животот, ближниот и пр.; редица македонски думи като *сакам, поплак, дзид, мошне, сосем, исто, овой, ова, сите* и т. н., Блаже Конески спира погледа на читателя върху едно настроение на Кръсте П. Мисирков и казва: “Интересно е и што соопштува Крсте Мисирков за настроението на оние македонски интелектуалци што го чинеа кругот на “Лоза”, а кое настроение, се разбира, не можеше во сè ни да најде печатен израз: “По нивна инициатива првен се образува во зафатоко на деветдесетите години едно национално сепаратистично движејње со цел’а да се оддел’ат интересите на македонците от бугарските со возведујње на едно от македонските наречија на степен на литературен јазик за сите македонци. Орган на тоа сепаратистко движејње на македонците во Бугарија беше журналот “Лоза”. Но тоа дуовно движејње не се ареса на бугарското стамболовско праител’ство, које забрани да се издаат “Лоза” и зафати да гонит македонците сепаратисти (За македонските работи, 1 изд, с. 71).” [25] Книгата “За македонските работи” на К. П. Мисирков е “национален”, научен и културен пътеводител на Блаже Конески. “Погледите” (възгледите) на К. П. Мисирков са “погледи” и на Блаже Конески. За отстояване на позициите си Блаже Конески черпи сили из настроенията на К. П. Мисирков. “Време јет - пише Мисирков - да отфрлиме од очите наши мрежите што ни є кладоа националните и верцки пропаганди во Македонија... Моите възгледи... не сет нешто ново и безосновно, а сет чекор (крачка) напред во досегашното развијајње на нашето национално самосознајње и да сет за тоа сосем природни и основателни... “Идеите за полно отцепујајње на нашијот народ од друзите балканции народи, не сет протиоречје на досегашното работејње на нашиот народ за слободија, а само продолжејње на негоото досегашно работејње, на почва еволуцијна (VI)... Создајњето литературен јазик јет духовна потребност кај нас, со каја мислит да се клаит крај на злоупотребите на пропагандите со нашите интереси... Македонцката интелигенција сегакаш, кога јет надвор (вън, извън) од својте официјални работи, требит да зборат меѓу себе си на централното македонско наречје (Велешко-Прилепско-Битолско-Охридско), кое ке требит да се воведит во сите религиозни и национални пропаганди

и турцките сколији (училища), како задолжителен предмет. Тоа наречје имат да бидит литературен јазик на македонците... [26] ...ако македонецот од северна Македонија подаит рака на својот брат од јужна Македонија и македонецот од источна Македонија подаит рака на тој од западна, подадените раци ќе се прекрстат околу Прилеп-Битол'а." [27]

Като говори за "Развитокот на македонскиот литературен јазик по Првата светска война", Блаже Конески отбелязва: "Националното осветување на македонските маси стана фактор што мораше (трябваше) да се земе предвид во политичкиот развиток на Балканот. Се почувствува пред сè потребата за едно јасно формулирано становиште спрема него од страна на меѓународното работничко движење. Во резултат на тоа дојде познатото решение на Коминтерната од април 1934 г. по македонското прашање (вџпрос). Во него се констатира фактот, дека македонската нација постои (съществува), независно од тоа што буржоазијата на земјите кои ја делеа Македонија му ги одречува националните особености на македонскиот народ. Во тоа решение меѓу другото, се истакнува и "правото на македонските маси да се служат со мајчиниот јазик во сите државни и општествени установи", да се употребува тој во училиштата и да се издаваат на него книги. Овој акт е необично показателен за наложувањето на нашето народно-освободително движење, веќе со наполно изјаснет национален програм, во меѓународни релации." По-нататък Блаже Конески продължава: "Прашањето за нашиот литературен јазик се поставуваше меѓутоа сè поопределено со тоа што почнаа да се јавуваат книжевни творби пишувани на македонски јазик, и покрај сите гонења од страна на властодршците. Така во бивша Југославија беа прикажани неколку драми на македонски јазик: "Ленче Кумановче" (1928) и "Чорбаџи Теодос" (1936) од Васил Иљоски; "Печалбари" (1935) од А. Панов; "Парите се отепвачка" (1938) од Ристо Крле. По списанија и весници отвреме навреме се јавуваа песни и прозни состави што сведочеа за соживувањето на литературната работа на македонски јазик. Од особена важност за развитокот на нашиот литературен јазик беше появата на првите поетски збирки во нашата современа литература: "Народни бигори" (1938), "Огинот" (1938) и др. од Венко Марковски; "Бели мугри" (1939) од Коста Рацин; "М'скавици" (1940), "Пеш по светот" (1941) од Коле Неделковски. Тие книги изиграа важна улога (роля) во процесот на оформувањето на македонскиот литературен јазик. Народот, жеден за своја книга, ги пречека со разбран интерес. Тие побудија, меѓу другото, живо дискутирање за конечниот облик на нашиот литературен јазик, расправање за тоа дали една или друга говорна особеност да влезе во неговиот состав; а со тоа што беа сите пишувани на централното наречје (велешки говор), и што се опираа на јазичното богатство во нашата народна поезија, тие веќе даваа доволно единствена основа за нашиот литературен јазик. Се разбира, дека се уште остануваше тая основа конечно да се восприе, да се изјаснат ред подробности, и да се установи единствена ортографија... Кај нашите поети пред војната можеа да се забележат и некои моменти на еволуирање на нивните погледи за литературниот јазик. Така, по некои ракописи останати од Рацин се гледа дека тој првобитно им давал повеќе место на западномакедонските форми (на пр. 3 л. мн. сег. време - *косит*, *плачит*), додека во "Бели мугри" се опира на својот роден велешки говор. Тоа значеше и извесно отклонување од оној стремеж, изразен така јарко кај Мисирков, во литературниот јазик да се сложат што повеќе такви црти кои ќе го делат од соседните словенски јазици." [28]

Поведението на Блаже Конески в областта на лингвистиката напомня поведение на дете в куклен магазин, което злоупотребува с чувствата на своите родители. Исканията на Блаже Конески и на детето си приличат. Детето упорито иска куклите да бъдат живи и големи като него. Не стане ли това, горко тогаз на тези негови родители. Детето упорито иска. Живи и големи като него не са кукли, а деца. Но

детето упорито иска, и толкоз. И Блаже Конески е упорит и иска българските говори да станат македонски, тъй както той за тях мисли и говори. Не стане ли това, тежкъл тогаз на тези българи от Вардарска Македония. Блаже Конески е упорит и иска. Жилавите македонски говори са говори от западния клон на българския език. Тяхната особеност не се изменя с това, че някой иска те да бъдат не това, което са, а туй, което те не могат никога да бъдат. Но Блаже Конески е упорит и иска, и толкоз.

Блаже Конески изкуствено поддържа сериозен вид на убеден човек, че изпълнява функцията на учен. Начинът, по който оправдава правото на нови облици в езика, утвърждава нашето съмнение в това, че и самият Блаже Конески не вярва, че това, което прави, е наистина наука. Държането му към установените понятия из областта на езикознанието е свидетел на това състояние. Човек с амбиции, че вече определя облика на нов език, такъв човек не позволява да бъде обвинен от мъжете на науката, че не познава това, което съобщава. Но умът не е в брадата, а в главата. Зъбите са ключ на мъдрите езици. Всичко става. В хората стихии обитават. Бялата премяна не подхожда на лъжата. Човешката душа е восък и стомана. Мрачен поглед носи съвестта нечиста. Без ответ изсъхват жадните въпроси, когато се облича в клевета душата. Над родината надвисва нощ тъмнична, когато се обрича на неправда светлината. Родината е чувство на съзнателен народ. Туй чувство към родината историята ражда. Народът е съзнание национално за родината. Това съзнание национално времето изгражда. Хората общуват чрез понятия с нещата. Понятията са аксиоми. Този факт от хората се изоставя. Изоставянето на този факт към грешки хората отправя. Нещата и явленията в понятията непрестанно продължават собствения си живот. И никои сериозен учен на света не се захваща да разобличава или да преутвърждава утвърдената изява на понятията. Изключение от тази общност на човешката наука представляват специфичните надменни управлячи на вселената и упоритите търсачи на самобитността на “македонската нация”. Стойността е развенчана чак и на понятия от категорията *говор* и *език* и връзката, която непрестанно между тях настава. Буди интерес какво именно разбира Блаже Конески под вече всеизвестните понятия *език* и *говор* и какво разбиране предлага на вниманието на читателя в замяна на това.

Блаже Конески в граматиката си съобщава: “Крчовски пишуваше на североисточно македонско наречје (кај него црти од кратовскиот говор се примешуват со некои и од говорната област јужно од Кратово). За неговиот јазик далеку не може да се каже дека е чисто народен.” Пак там: “Многу е почист јазикот на Пејчиновиќ, кој ги носи сите белези на народното зборување. Основата му е тетовскиот говор, иако се јавуваат, особено во првата книга на Пејчиновиќ “Огледало”, и некои црти од централните говори. Важно е да се отбележи дека кај Пејчиновиќ имаме лично обоен стил, една темпераментна проповед, што се izdelува од обичната клишираност на црковно-поучителното разкажување.” [29]

Неопределеност определя поведението на Блаже Конески и излага тврденията му на съмнение. Настроения и произволност се преплитат и оспорват правото на точност. Ако тврдението на Блаже Конески, че “Крчовски пишуваше на североисточно македонско наречје” представлява точност, то определението в изречението, че “за неговиот јазик далеку не може да се каже дека е чисто народен”, представлява опровержение именно на това тврдение, с което Блаже Конески иска да увери читателя, че “Крчовски пишуваше на североисточно наречје”. Една от двете възможности: или “Крчовски пишуваше на североисточно наречје” и “неговиот јазик” не е език, а е североизточно наречие. Или “неговиот јазик” - за който “далеку не може да се каже дека е чисто народен”, е език, а североизточното наречие, на който “Крчовски пишуваше”, не е наречие. Едно от двете тврдения е точно, но в никакъв случай не могат едновременно и двете да бъдат точни. Отсъства определеност и в понятието “јазик”. Какво именно Блаже Конески разбира под “неговиот јазик”? Ако Блаже Конески разбира език на писателя, в случая езика на Крчовски, то Блаже

Конески е нямал основание да не съобщи това на читателите, тъй както вече е сторил в случая с Пейчиновича, като отбелязва, че “кај Пејчиновиќ имало лично обоен стил, една темпераментна проповед”. Значи изключена е възможността, че Блаже Конески под понятието “јазик” тук разбира езика на писателя. Ако Блаже Конески не знаеше, че съществува на света явлението писане, надяваме се, че би могъл някак да бъде извинен, макар че незнанието не е извинение. Но присъствието на Блаже Конески навсякъде се забелязва. То се чувства и в граматиката, и в превода; не липсват даже и белези, че се изявява и в поезията, и в прозата. Значи изключена е и тази възможност, че Блаже Конески не знае явлението писане. Твърдението на Блаже Конески, че “кај Пејчиновиќ имаме лично обоен стил, една темпераментна проповед”, определено ясно показва, че Блаже Конески е добре осведомен по въпроса за езика и стила на писателя. Не поражда никакво основание за възражение съобщението на Блаже Конески, че един писател като Пейчинович има “обоен стил, една темпераментна проповед”. Прав е в това Блаже Конески. Писателят веднъж е писател. И той е и със собствен стил, и със собствен език. Но това, което Блаже Конески съобщава за Кирил Пейчинович, то е лична собственост на писателя и човека. Кирил Пейчинович, който като писател има свой собствен “обоен стил” и като човек има свой собствен език. Човекът е стил. Стилът е човек. Езикът е между човека и стила. Личността е изграден език. Писателят е утвърден език. Ботев има език. Вазов има език. Негош има език. Цанкар има език. Кърлежа има език. Андрич има език. Писателят, изграждайки себе си като личност, изгражда и свой собствен език. Поетът, създавайки себе си като личност, създава и свой собствен език. Този език с всичко онова, което личността носи, представлява цялостна човешка творческа изява. И в този именно смисъл се твърди, че колкото писатели-личности съществуват, толкова и собствени езици има. Но този език, езикът на писателите-личности, не е никакъв прокуден и без цел витаещ дух на някаква пустинна ничия земя, а е могъща земна действена вода в съдбата на националния език. Езикът на Ботев и Вазов е език на българската нация. Езикът на Негош и Андрич е език на сръбската нация. Езикът на Цанкар е език на словенската нация. Езикът на Кърлежа е език на хърватската нация.

Хубаво е, че Блаже Конески разглежда явления като наречие и език. Не е хубаво, че Блаже Конески с умисъл осветлява тяхната взаимна функция. По този начин Блаже Конески неволно подкопава своята научна стойност, като дава основание и право на хората да мислят, че е вече неспособен и затуй не различава що е наречие и що е език. Не вярваме, че Блаже Конески празнува своята научна неспособност. Но това, което той върши, кара хората да подхвърлят на съмнение словата му и към всичко написано от Блаже Конески да бъдат винаги внимателни, недоверчиви, предпазливи. Слабост показва Блаже Конески, като оставя своите собствени твърдения да нямат яснота. Но тази слабост не е случайна.

Ако становището на Блаже Конески по лингвистика е ясно заради отсъствие на яснота, то становището на Блаже Конески по пропагандата е неясно заради присъствие на яснота. Това двояко състояние е непрестанна постоянност в участта на Блаже Конески.

Блаже Конески е несигурен в своите лингвистични определения. Несигурността на лингвиста Блаже Конески идва от непоследователността на пропагандиста Блаже Конески. А че той е и граматик, и злостен пропагандист, личи от неговата “Грамматика на македонскиот литературен јазик”, от неговата “Историја на македонскиот јазик” и от другите му публикации, които са смесица от граматика, лингвистика и от недостойна антибългарска пропаганда. Блаже Конески е непоследователен в своите лингвистични определения. Непоследователността на лингвиста Блаже Конески идва от несигурността на пропагандиста Блаже Конески.

Доказателство. Блаже Конески твърди, че песните на Миладинов са “пишувани на чист народен јазик од струшкиот крај”, че “Миладинов тргаше од јазикот на народната

поезија” и че “во тој поглед со право треба во него да гледаме прв претходник на создателите на современата наша поезија”.

Въпрос. Прилага ли лингвистът Блаже Конески навсякъде това мерило на науката?

Антидоказателство. Блаже Конески твърди, че “поетските сбирки на Венко Марковски, Коста Рацин и Коле Неделковски “побудија меѢу другото живо дискутира| е за конечниот (крајни) облик на нашиот литературен јазик, расправа|е за тоа дали една или друга говорна особеност да влезе во неговиот состав; а со тоа што беа сите пишувани на централното наречје (велешки говор - б. а.) и што се опираа на јазичното богатство на нашата народна поезија, тие веќе даваа доволно единствена основа за нашиот литературен јазик”.

Антивъпрос. Може би централното наречие (велешки говор) не е дораснало за вниманието на езикоопределителя, та затоа не се удостојава с една таква чест да бѢде и то признато за “чист народен јазик од велешкиот крај”.

Размишление. Непризнаването не лишава даденото състояние от съществување. Блаже Конески себе си със себе си доказва и себе си със себе си оспорва. Може би лингвистът Блаже Конески играе измама? Ако лингвистът Блаже Конески се опитва да измами своето научно наблюдение с твърдението си, че песните на Миладинов са именно затоа “пишувани на чист народен јазик от струшкиот крај”, защото “Миладинов тргаше од јазикот на народната поезија”, то лингвистът Блаже Конески по правилата на същата игра ще трябва да твърди, че поетическите сбирки на Венко Марковски, Коста Рацин и Коле Неделковски са именно затоа “пишувани не на централното наречје (велешкиот говор), а на чист народен јазик од вешектиот крај”, защото “се опираа на јазичното богатство во нашата народна поезија”.

Въпрос. Нима говорите от западниот клон на българскиот език престават да съществуваат с новото им преопределение, новото им наименование?

Отговор. Тази игра покажува, че говорите съществуваат. Нешто, коешто не съществува, не може да се преопредела и преименува.

Въпрос. С какво са заслужили говорите от западниот клон на българскиот език, та непременно трябва да бѢдат поставјани во неравноправно положение во западнобългарската писмена норма? И какви съображения са влијале при формирането на различно мислење за едно и също явление на езикознанието и литературата?

Отговор. Политическиот момент е този фактор, којшто определува поведението на окупатора към окупиранијата. С помошћта на този фактор поробителјат принуждава националното увербење на поробеното население да се движи во строгите предели на обстоятелството. Езикът на поробеното население е подложен на невъзможен натиск. Окован во безмилостни вериги, поруган од варварски закони, без право на свободна изјава, езикът се вѢзврѢща към кѢщата народна. Тихо во ношћ дѢлбока под безмѢлвни небосклони шепом шепне со глас тѢжовен, свидна песен горест рони. Во мајчиниот свят език се ражда бурјата на яростна омраза и слѢнцето на несломима обич. Во тая родна пазва благородна се сплотуваат во мѢст жестока всички роби. Мајчиниот чист език изгражда прввата представа за света. И со този смел език отечеството се зашћтава. Из този тѢрпелив език извира со мошћен дух на нацијата верниот език.

Сравнение. Којшто ќе сломи на вјатѢра крилетето? На мѢлниците бѢрзи којшто ќе угаси жаравата? Со историјата спорјат вековете. Надеждите се борјат со тишината на забравата. ПѢтишћата умираат без хора. Хората умираат без пѢтишћа. ПѢтишћата и хората са говорите и езикът. Говорите вѢзпитават пѢтишћа и език. Во езика блика изворът на говори. Буренът обсебва пѢтишћата, когашто стѢпките по тјах престават да вѢрвјат. Езикът всеки миг погребва себе си, когашто говорите во него спират да текат.

Политическиот момент е този хишћник, којшто, изтошћавјайки народа, ускорјува погребението на националниот му език. Балканът е богат со такива грозни гледки. От нявгашниот крѢшен български език како свидетели на страшна минала покруса са

останали само тъжни и откъснати слова в течението на Морава. Ще сполети ли такава участ и говорите от западния клон на българския език? Политическият момент е тук. Еничарите са налице. Остава още да се съгласува времето. Търсачите на самобитността на македонската нация показват състояние на неспокойствие. Беше време, когато времето работеше за тях. Тогава бяха спокойни. Спокойствието е сила. Сега е време, когато времето не работи за тях. Сега са неспокойни. Неспойствието е слабост. Сега те бързат. Бързането греши. Бързането е дете на грешката. Бързането непрестанно предложения предлага.

Предложение. Блаже Конески предлага: “Миладинов тргаше од јазикот на народната поезија, и во тој поглед со право треба во него да гледаме прв предходник на создателите на современата наша поезија.”

Блаже Конески е член на редакцията на така наречената “Историја на македонскиот народ”. Блаже Конески предлага...

Антипредложение. Съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ” предлагат: “Посебно (отделно) е важна улогата (ролята) на Кочо Рацин во формирањето на современиот македонски литературен јазик. Во својата поезија тој ги прерасна рамките на родниот говор” и по-нататък: “Кочо Рацин е основоположник на современата македонска литература.”

Допълнение към предложението. Блаже Конески е член на редакцията на така наречената “Историја на македонскиот народ”. Той може да предложи и у Миладинова трябва “да гледаме не прв предходник” на создателите на современата наша поезија, а основоположник на современата “македонска” литература и това по две причини. Първата причина, защото Миладинов е поет, първият поет от Македонија. Втората причина, защото Миладинов е оставил блестящи поетически документи на западнобългарския стружки говор. Непонятен е страхът на Блаже Конески. Уж учен, а спекулира с науката. Науката не е спекулация. Спекулацията не е наука. Може би страхът на Блаже Конески идва от дълбокото българско национално съзнание на Миладинов? Тогава за този страх действително няма билка.

Допълнение към антипредложението. Съчинителите, както и Блаже Конески, са членове на редакцията на така наречената “Историја на македонскиот народ”. В стремежа си да бъдат първи, които съобщават на света, че македонският литературен език е факт, съчинителите са допуснали три основни грешки и по този начин са изложили на колебание и авторитета на Блаже Конески. *Първата грешка.* Тази грешка произлиза от тяхното неразбиране по отношение на форма и съдържание. Те казват, че Кочо Рацин “во својата поезија ги прерасна рамките на родниот говор”. “Својата” е съдържание на формата и говор. “Својата” по мнението на съчинителите значи е извършила нещо изключително важно и затоа Кочо Рацин “ги прерасна рамките на родниот говор”. Формата говор със самия факт, че *својата* е извършила нещо изключително, идва да убеди читателя, че Кочо Рацин “ги прерасна рамките на родниот говор”. Наистина по всички въпроси със специфични разбирания даже и за формата и съдържанието. В светлината на нещата съчинителите изобщо не дават отговор, какъв е бил този “роден говор” до момента, когато “ги прерасна рамките”, и какъв е станал този роден говор от момента, когато “ги прерасна рамките”. Съчинителите дължат на науката и литературата и от този род точен отговор. Кочо Рацин с това, което е направил “во својата поезија”, с нищо не е допринесъл “родниот говор” да стане нещо повече от това, което е бил. С “Тъкачите” Хауптман надрасна рамките на силезийския говор, но с това силезийският говор не стана нещо повече от това, което е бил. С “Пижо и Пендо” Елин Пелин надрасна рамките на шопския говор, но с това шопският говор не стана нещо повече от това, което е бил. Потвърждение на нашето схващане са и Мирослав Кърлежа, и Иван Ковачич, и всички, които са писали на един от говорите на своя собствен народ.

За книжовните критици от национален или от световен мащаб регионалната художествена продукция всякога е представлявала естествена поява. Най-строгите арбитри на литературата са проявявали поведение на почит към тази творческа изява. Местната багра те са виждали като богатство на език с ново звучене на писатели. Никой не е стигал обаче до извода, че поради съдържанието формата е надрасвала своята регионална рамка. На един говор може да се придава само различно идейно съдържание. Но от факта, че съдържанието е с различен характер, изключена е възможността, че и говорът може да стане различен. Твърдението, че Кочо Рацин “во своята поезија ги прерасна рамките на родниот говор”, показва, че съчинителите се намират в състояние на сериозна духовна криза и научна беда. “Бели мугри” на Кочо Рацин са изпети на чист западнобългарски велешки говор. Това е истината. И тази истина съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ” подхвърлят на фалшификация. Мъртвите не проверяват, ни опровергават. Мъртвите заставят живите делата им да уважават.

Втора грешка. Поетът Кочо Рацин е оставил една-единствена стихосбирка - “Бели мугри”. Колебанията, които Кочо Рацин е имал във връзка с говорните особености в западнобългарските говори, са изоставени в тази стихосбирка. Първото издание на “Бели мугри” от 1939 г. в смисъл на говорна определеност представлява един завършен акт. След смъртта си Кочо Рацин нищо не е публикувал. Подчертавам - след смъртта, защото съчинителите принуждават и мъртвите да дописват нови мисли в своите собствени съчинения, както е случаят с Димо Хаджидимов, с Крушевскиот манифест и др. Не буди никакво учудване свободата, която сами на себе си съчинителите си позволяват. Постъпките им са освободени от всякаква отговорност. Законът пада пред малолетните. Произволността е задължителен фактор в техните тълкувания. Те твърдят: “Рациновите песни претставуваат нова фаза во развојот на македонската поезија.”

Несъстоятелно е това тяхно твърдение. Имаме впечатление, че думите “нова фаза” съчинителите употребяват повече за да подсилят блясъка на изречението, отколкото да подкрепят точноста на твърдението. Нова фаза може да се появи само при едно условие: ако съществува стара фаза. Без старото е немислимо новото. В твърдението им отсъства определена яснота. Коя е тази стара фаза, която Рациновите песни са превъзможнали? Кои са тези духовни неща, които определят състоянието стара фаза? Безименните творци отпадат. Тогава? Надгробният епитаф на Кирил Пейчинович ли? Песните на Миладинов ли? На Григор Пърличев ли? На Райко Жинзифов ли? Кои са тези светили? Освен Миладинов, този “пръв петходник на создателите на современата наша поезија”, едва ли някой друг от тези имена е достоен за тази чест. Недостатък е на съчинителите, че своите съдбовни обобщения лишават от прецизност. Понятен, но неприятен лапсус е допуснат. Този лапсус може би се е получил от някои висши специфични съображения... Този лапсус може би през пръстите им се е промъкнал. Може би. Опасно е, когато правдата в науката замръкне. Недоглеждането отмъщава. Без съмнение е, че голяма част от истината се намира у тези български писатели от Македония. По-точно. Времето от Миладинов до Рацин е онази рамка, в която обитава тази стара фаза. Но един съзнателно забравен факт обвързва необвързаните ръце на съчинителите, а именно, че преди стихосбирката “Бели мугри” са излезли други стихосбирки. Редакцията, като най-компетентно тяло, в така наречената “Историја на македонскиот народ” твърди: “Кочо Рацин е основоположник на современата македонска литература.”

Блаже Конески като член на същата редакция в своята “Грамматика” твърди: “Од особена важност за развитокот на нашиот литературен јазик беше појавата на првите поетски збирки во нашата современа литература: “Народни бигори” (1938), “Огинот” (1938) и др. од Венко Марковски; “Бели мугри” (1939) од Коста Рацин; “М’скавици” (1940) и “Пеш по светот” (1941) од Коле Неделковски.”

Наистина двубой. Но на какво? Двубоят на мнения е същината на живата наука. Двубоят на мнения е класова поръка на борбата. Двубоят на мнения е гласък към напредък и сполука. Двубоят на мнения укрепва изгрева на свободата. Двубой, но на какво? И в чие име той се води? Дали в името на правдата и светлината? Или в името на кривдата и тъмнината? Двубоят на честни мнения е гибел за лъжата. Какъв е този техен яростен двубой? Една игра, но не обикновена, а специфична, на еничари игра в научната арена.

В така наречената “Историја на македонскиот народ” редакцията проявява непочтеност по две линии:

Първата линия. Редакцията категорично твърди това, в което абсолютно не вярва. Сериозен материал за едно такова основание предлагат мненията на някои от тези хора на тази редакция, мнения, съобщавани в едно или друго време в недалечното минало. Опровержение на тези мнения няма. Мненията могат да бъдат поддържани или изоставяни в зависимост от това, в каква степен е застъпена истината в тях. Има мнения обаче, които се изоставят не защото е разколебана истината в тях, а защото това го изисква политическата обстановка. Влиянието на политическия момент не може да се отрече. Мнения, които са съобщени ясно, гласно, задължават авторите им по същия начин ясно, гласно да съобщят за настаналата промяна. Неми хора гласно не говорят. Не всяко изоставяне движи мисълта напред. Всяка ерес се прогонва, но всяко прогонство не е ерес. Специфичността ограничава свободата на действие. Специфичността е неумолима към всичко неспецифично. В държава, где всичко е специфично, всяка проява, която не е специфична, е осъдена на клата и забрава. Всичко, което обитава върху специфична почва, е задължено да създава специфичен облик. Родителите искат децата им да бъдат също като тях. Децата искат родителите им да бъдат също като тях. В това няма нищо чудно. В тази специфична държава два вида публикации се създават: едни за външна, а други за вътрешна употреба. И в това няма нищо чудно. Марксизмът не е догма. Вихърът на времето е с ледени криле. Всичко живо ще накара да потъне в сън. Уклоните се стремят на бъдните потомства да завещаят своите собствени модели на типични, специфични “изми”. Въздухът на уклоните е опасен и отровен. В него избуяват черните жита на национализма. И редакцията на така наречената “Историја на македонскиот народ” диша този въздух. Този въздух е отнел на редакцията способността на разсъдението и от редакция, която всичко знае, я превръща в редакция, която не знае какво знае, че Кочо Рацин е един от основоположниците на регионалната литература, а не единственият и че “рађајето на современата македонска литература” не е “поврзано со Рациновото име и со неговата стихосбирка “Бели мугри”. Допустимо е например редакцията да не знае, че съществува граматиката на Блаже Конески, не е допустимо обаче редакцията да не знае, че съществува Блаже Конески. А кой знае, всичко е възможно. Хората живеат в бързи времена. Не могат да се догонят. Граматикът Блаже Конески в своята граматика с математическа точност и с календарна последователност определя “појавата на првите поетски збирки во нашата современа литература: “Народни бигори” (1938), “Огинот” (1938) и др. од Венко Марковски, “Бели мугри” (1939) од Кочо Рацин, “М’скавици” (1940) и “Пеш по светот” (1941) од Коле Неделковски.”

Определението на граматика Блаже Конески оспорва научната сериозност на редакцията и оборва най-силниот аргумент на търсачите на “самобитноста на македонската нација”. По твърдението на Блаже Конески излиза, че не само стихосбирката “Народни бигори”, а и стихосбирката “Огинот” од Венко Марковски са с по-стара дата на рождение од стихосбирката “Бели мугри” од Кочо Рацин. Следователно Кочо Рацин од основоположник става един од основоположниците и че “рађајето на современата македонска литература” не може да бђде “поврзано со Рациновото име и со неговата стихосбирка “Бели мугри”, след като стихосбирката “Бели мугри” е закъсняла с “рађајето”. Разбираме, че тази съпоставка, която

правим, е неприятна за един такъв състав, какъвто е съставът на редакцията. Сърденето е сподвижник на играта. Сърдят се децата. Дълбоко сме убедени, че членовете на редакцията, тъй като всички до един са хора на науката, ще намерят именно в името на правдата и истината в себе си морални сили да посрещнат с благодарност тази наша съпоставка. Не е наша вина, че позицията на членовете на редакцията на така наречената “Историја на македонскиот народ” по въпроса за най-същественото, каквото е “рабајето”, е с непостоянна стойност. Свои сме. Не бива. Открита къща улицата разнася. Непочтеността е чужд хляб насущний и човешка тежка болест. С този хляб живеят чужди политически трапези и уста с език подмолен. С този хляб науката умира и изгасва чистотата на човека. Тази болест клетата монета размножава. Тази болест трови хода на възхода и задържа хорската пътека. С тази болест честността човешка се сражава. Питаем разумна надежда, че ще изостане обвинението на членовете на редакцията срещу нас за тези наши бележки.

Втората линия. Капиталът на Кочо Рацин е стихосбирката “Бели мугри”. Всичко, което се прибавя към този капитал, е ценно. И белетристичният текст на Кочо Рацин е значителен, обаче не е с онова значение, с което е неговата мерена реч. Поетът Кочо Рацин стои по-високо от прозаика Кочо Рацин. Кочо Рацин не е оставил белетристична творба на велешки или на друг западнобългарски говор на българския език. Кочо Рацин се проявява под различни псевдоними. Един от тях е Невен Пейко. Трябва да подчертаем, че под мерена реч на западнобългарски са били тези псевдоними. До нас е стигнал значителен фрагмент от широко замислена белетристична творба “Афион”. Сръбският наслов на тази изчезнала творба е “Опиум”. Преводът с право постави редица въпроси, колебания, предположения. Най-важният факт беше изоставен, а именно литературата като факт. Литературата е общност от явления, облечени в литературна форма. Литературата не се базира на предположения. Критиката предполага. Литературата предлага. Литературата е национална по форма. Формата е инструмент, който съобщава съдържанието. Този инструмент може да бъде или майчина реч, или народен говор, или национален език. Съдържанието е идеяност, идеология, класова изява - неща, които са в непрестанна промяна, които се осъществяват в дадена определена езикова форма. Люлката на съдържанието е формата. Формата, в която се отлива всяка художествена изява, е пределно твърда и не разрешава никакви мисловни произволия. И формата на Рациновата изява в себе си пределно ясно съчетава тази зависимост, тази неизменна строгост. Непочтеността на редакцията идва от непочитане на литературното наследство от миналото. На редакцията на така наречената “Историја на македонскиот народ” е известен фактът, че Райко Жинзифов е написал “Прошетба”. В редакцията са хората, които са съобщили на световната културна общественост, че първият разказ в така наречената македонска литература бил разказът “Прошетба” на Райко Жинзифов. Но на редакцията е неудобен този пламенен поет от епохата на Българското възраждане не защото поезията на този велешанин “многу губеше во природноста и убавината, зашто нејзиниот јазик преставуваше до голема степен вештачка (изкуствена) конструкција”, а защото този поет е с определено българско национално съзнание. На редакцията на така наречената “Историја на македонскиот народ” е известен фактът, че Григор Пърличев е написал “Автобиография”. В редакцията са хората, които с яростния глас на мълноносния Юпитер гърмяха по света, че Пърличевата “Автобиография” принадлежи на така наречената македонска литература. Но на редакцията е неудобен този велик творец от епохата на Българското възраждане не защото Григор Пърличев “излегуваше от граматиката на старословенскиот јазик како од онаа основа врз која треба да се изгради новиот литературен јазик” и че “опфатен и од мислата дека треба да се создаде еден општословенски јазик”, а защото този “втори Омир” е с определено българско национално съзнание. На редакцията на така наречената “Историја на македонскиот народ” е известен фактът, че Ангелко Кръстич, една от

най-крупните книжовни фигури на “класическия юг”, е написал роман из живота на “южносърбианците”. Романът “Траян” е собственост на сръбската литература. Формата, с която романистът Кръстич съобщава съдържанието на романа, е литературният сръбски език. Правят се опити от страна на писатели и критици Ангелко Кръстич да се привлече към аргументите на “самобитността на македонската нация”. Политическият момент в значителна мяра и степен е разколебал националното съзнание у хора от категорията на Ангелко Кръстич. С колебания е пълен техният изминал път. Битието им обличало навеки чужд език. Но духът на родната земя надничал през ума и с майчина заветна обич връщал цялото им същество към бащината къща. Народът може всеки грях да разбере. Народът всеки грях може да оправдае. Народът е олтар. Народът е море. Народът вред е на историята стожер. Народът вижда, чува, знае. Земята е безмилостна арена. Времето е съдник на борбата. В битката ожесточена пада оня, който вярата загуби. Няма ничия земя. Упорита битка яровита нито спира, нито сила губи. На това планетно поприще воюва светлина с тъма. Хората с хора се разбират. Обижданият не обижда. Възпитаният не ругае. Мъдрата неволя с блага реч общува.

Нерадостен е фактът, че една редакция, която се стреми не със свой език да защитава своята собствена литература и смисъла, научен в утвърдените понятия, превръща в ненаучен смисъл и в необвързващи понятия и внушава своите собствени измислици като вече изградена върху факти съществуваща действителност.

Блаже Конески е по-спокоен, по-достоеен, като воин на науката се старае винаги да бъде мъдър. В трудовете си желае да сияе с израз верен и отмерен. Но онова, което съобщава в своята “Грамматика”, и онова, което утвърждава като член на редакцията на така наречената “Историја на македонскиот народ”, нарушава тази тъкан на единство и надежда на дълбок и сериозен размисъл, че у този автор е настъпила духовна умереност. Името на науката е свещено име и то задължава всички хора на истината да се притичват навреме на помощ на ония, които глас надигат именно в името на науката. Блаже Конески е един от тези хора. Обаче той е уморен. Върви все на едно и също място. Силите го напускат. Трябва да му се помогне, да му се подаде ръка. Той не вижда. Въображението му не разпознава предметите. Мрежи са паднали на очите му. Разколебан е този авторитет. Трябва да се отстранят причините, които поддържат това печално състояние. Трябва да се направи всичко, за да се спаси за бъдещето този дръзновен фенер на истината. Много факти говорят, че тежка умореност обитава в съзнанието на Блаже Конески. Тази умореност вероятно е дошла като последствие на непосилна и всестранна заангажираност. Блаже Конески разбира, че бързата река на времето не спира, в невъзврат лети и всичко неустановено носи и предава на забравата. Въоръжен с духа на Македон, с измисления всемогъщ баща на македонския народ и македонската земя, Блаже Конески е решил да позабави бързата река на времето и с волята на специфична обстановка да застави съвестта на честното научно настояще да признае за конкретна и реална формация измисленото. С миражи е богата тази битка непозната. От бурите на тази битка лъганият внук е уморен. Съмнения създават правдата и светлината. Духът на нацията към достойно бъдеще е устремен. Дълги са неравните дни на истината. Дълги са безсънните нощи на истината. Правдата е съдница на хорски изпитни. Правдата е съвест и голгота с глас най-могъщ. Без свободата хората са оковани, без истината хората са слаби, малки, неми; със свободата хората са великани, с истината хората са силни и големи. Блаже Конески е уморен, защото истина с лъжа обединява. Блаже Конески е уморен, защото светлина с тъма опровергава.

Възниква въпросът - коя категория хора представлява Блаже Конески? Политзатворниците са съзнателен протест на класова изява. Това са хора, които са заключени в затвора. Някои от тях с години прекарват в тъмнични килии и могат да не знаят кога е ден, кога е нощ, кога е утро, кога е вечер и могат да не знаят времена и

дати, градове и хора. Блаже Конески не е от тази категория хора. Знамето и вярата му липсват. Блаже Конески ръката е размахал и смята, че размахва знаме. Махането не е знаме. Знамето е вяра. Блаже Конески лъжата е разпалил и смята, че разпалва вяра. Паленето не е вяра. Вярата е знаме. Партизаните са ярък бунт на класова изява. Това са хора с люта мъст в гърдите, с тъмен плам в очите. Грабнали хайдушка пушка, те се сражават на живот и смърт и в кървава разплата с дивия фашизъм определят своето присъствие на честни синове и дъщери на своя окован народ, на своята погазена земя. Слънцето е тяхното знаме. Правдата е тяхната вяра. Ден след ден, нощ след нощ, безчетни дни, безчетни нощи воювали за щастие и свобода. Сънят им - неспокойно яве, явето - неспокоен сън. Сънували постели и легла, а в тръне спали; сънували трапези и храна, а гладни мрели. Загивали с отворени очи и с поглед устремен към бъдещето. Знамето чисто предавали на чисти ръце, вярата чиста оставяли на чисти сърца. Блаже Конески не е от тази категория хора. Внушения злосторни са отнели знамето и вярата от Блаже Конески, защото ръцете му отдавна са се превърнали в ледени ръце, които знамето опозоряват, защото сърцето му отдавна се е превърнало в ледено сърце, което вярата опозорява. Зовът на знамето и на вярата е непонятен за нечистите ръце и нечистото сърце.

Има хора, към които твърдят закон е позволявал беззаконие. Островите на Адриатическото море познават тези хора мъченици. От ранен изгрев до късен залез под трагачи (тарги) и касели (касетки), пълни с тежък камък, пълни с морски пясък, като свещ са капали коравите мъже на истината. Изтощени, изнурени, но с високо чисто знаме, гладни, жадни, голи, боси, но с дълбока чиста вяра. Стъпките им вятърът поемал, за духа им Велебит разказвал, как лют хищник всичко им отнемал и запалвал пъкъл в мъжка пазва. Между тези хора-мъченици най-сурова участ са узнали осъдените на каторга вечна немите ятаци. Тяхната една-единствена политическа вина е била в това, че когато в двора им са влезнали внезапно кучета и хора, кучетата са залаяли, а хората открили в миг висок съзнателен процент на вражеска подривна дейност. Сетне: обиск, арест, разпити, процес и накрая присъда - вечна каторга. Така по яростния лай на верни кучета са падали безмилостни присъди. И когато в затвора отново тези политзатворници са били подхвърляни на следствие, оказвало се, че политическото съзнание на хората с най-страшните присъди се намирало в най-низшия идеен стадий и не допускало проникване на тенденции към развитие на политическата сваяст. Речникът на тези хора е показвал неподвижно състояние. Тези хора не са знаели дори кой е председател на Републиката. Тези хора са могли да кажат само, че някакъв внезапен лай на кучета ги откарал по гащи на политически процес. Политзатворниците са заравяни в негасена и жива вар. Те за грабежи и убийства в хлад тъмничен не отиват. Политзатворниците са разпъвани по целия планетен шар, но те са знаме на простора, тези хора не загиват. Горели са на огън непокорните табани. Камшици са отваряли по гърбовете рани. Земята е засята с правдата на мъченици. Знамето разпятия бранят. Борбата е богата с чисти воини-войници. Вярата страдания хранят. Блаже Конески не е и от тази категория хора, към които твърдят закон е бил безмилостно суров. Пристъпите на политзатвора са недостъпни за нечистите ръце. Знамето на Кремъл направлява всичко светло на борбата. Пристъпите на политзатвора са недостъпни за нечистото сърце. Вярата в Москва обединява всичко честно на земята.

Физическата умора е звънец за сън. Живото човешко тяло отпочива в сън. Сънят е извор на криле. Организмът се освобождава от физическата умора в мирен сън. Духовната умора е звънец за сън. Духът е уморен. Духът жадува мирна равнина. Но тази мирна равнина духът где ще намери? Сънят е бурна висина. Сънят е сенки и химери. Духът е изтощен. Под гнет духовен страда. От изнемога пада и не разпознава нищо. Погледът му е сломен. Духът е от съмнения разнищен. Духът на Блаже Конески живее в нереален свят и затова нещата и представите не различава.

Не сме подготвени да допуснем вероятността, че Блаже Конески е бил всякога духовно уморен. Чувствителността на Блаже Конески предлага тази вероятност. Чувствителността уморява, но не е умора, не е осъдителен порок, а ценна проява на висока човешка благодарност. И тази особеност не бива да се взема като специфична и единствена особеност на Блаже Конески. Чувствителността е като виното. Силната чувствителност опива нервната система и лишава разума от равновесие. Силното вино разума опива и лишава чувството от хладнокръвие. В сигурния текст на Блаже Конески присъства несигурност. Обърнете внимание. Той казва: “Од особена важност... беше појавата на првите поетски збирки...” Как е възможно граматик от рода на Блаже Конески да пусне в текста си една такава непрецизност? Вярва ли изтънченият граматик в това, което казва? Ако вярва, то тогава той е задължен да бъде в изреченията си прецизен. Думата “првите” в изречението “првите поетски збирки” трябва да се изостави като излишна и не на място дума. Тази дума подсилва мъглявостта и в тъй немалко мъглявите изречения на граматика Блаже Конески. Всеки автор има право на първа сбирка. Но този факт, че всеки автор има право на първа сбирка, не дава право на граматиките от рода на Блаже Конески да считат, че всяка първа сбирка на всеки автор може да се определя като *първа* в историческия смисъл на думата. Едно е първа поетическа сбирка в развитието на един поет. Друго е първа поетическа сбирка в съвременната литература на един народ. Първата поетическа сбирка на един поет по всяко време се явява. Този род явления познава всяка творческа изява. Първата поетическа сбирка е прозорец на изгряваща съдба. Ще бъде ли прозорецът прозорец на великата човешка правда и ще бъде ли до сетния си дъх войник на мирното човечество или, затворен в себе си, прозорецът ще плаче и нарежда, ще убива хорската надежда и с гнева на разгневен Юпитер ще говори за безсмислието на света и за всичко, що се отиграва в дълбините на твореца, личният прозорец вместо себе си да обвини, ще обвинява своето отечество. С туй първата сбирка не изгубва правото да бъде първата поетическа сбирка на един поет. Блаже Конески не вижда тази истина, защото духовната умора е забулила с тъма очите му. Първата поетическа сбирка в съвременната литература на един народ е твърд, устойчив факт. И този факт не може с нищо на света да бъде изменен. Този факт, сражавайки се, отстоява, отстоявайки, се сражава. Времето и хората са безпомощни в битката с този факт. Първата поетическа сбирка на един поет сегиз-тогиз ще бъде победена, защото тя е първа. Първата на други отваря път, защото идват други подир нея. Първата сама не може да остане. Неравен е светът. Развитието е навред арена. В развитието пътища различни зреят. Борбата е с промени постоянна. Но първата сбирка е непобедима, защото е първа. Художественият елемент е определящ фактор за разгръщане на надарена личност. Но този елемент е и критерий за присъствие на мислене ритмично и метафорно. Самият елемент дълбоко в себе си развива сили на възможност към развитие. И с извисяването на творческото авторово слово първата поетическа сбирка може само да отстъпи мястото, което е държала до появата на новата поетическа сбирка, но не и да стане някога забрава. Първата поетическа сбирка в съвременната литература на един народ е защитена от преходността. Тя не се интересува от езика на естети, съдници, критици, тълкуватели. Тя е непрестанна минала реалност. Тя е непрестанна бъдеща значимост. Тя е неизменно настояще. Нейният създател може друга по-значима книга да напише. Но тази по-значима книга е в развитието на твореца вече втора, а не първа книга. *Първата веднъж се пише* и един е почеркът ѝ. И така, от “првите поетски збирки” една е първа и един от авторите на “првите поетски збирки” е автор на тази първа поетическа сбирка. Блаже Конески не вижда тази истина, защото духовната умора е забулила с тъма очите му. Още една податка. Широка е осведомеността на граматика Блаже Конески по всичко онова, което представлява интерес за страниците на историята. Не можем обаче да се откъснем от впечатлението, че как тъй и в светлината на какво изтънченият граматик

не е употребил един и същ аршин в измерването на нещата. Не можем да си обясним коя е тази сила, която е пресилила чувствителния гъдулар фалшиво да предава верните мелодии на истината. Науката не позволява никаква игра. Тя уважава хората, които точно съобщават. Нека бъдем извинени за дръзката си мисъл, но академик Блаже Конески се подиграва със значението на науката. Той запознава жадния читател с всичко онова, което по негова преценка е запазило гласа на стъпките на вековете. Тук са книги, тук са места. Тук всичко е изследвано, посочено, отмерено. И как и кога например “Четиријазичникот” на Даниила е излязъл и как изданието благодарение на Уилям Мартин-Лик е станало известно. И как и кога Павел Божигробски е направил и преводи от Евангелието на воденски говор. И как и кога Езерски е казал какво е нужно да се направи, за да продължават по отношение на езика “стъпките на одамнешната зафатена света работа од покојните наши соотечественици Жинзифов, Миладиновци, отец Партениј”. И кога и къде е излязла “Слогница речовска” на Георги Пулевски и т. н., и т. н.

За всичко акуратният граматик с точност посочва изворите. Само едно не посочва - мястото, където са излезли “Народни бигори” и “Огинот”. А упорито настоява ревностният граматик да убеди съзнанието на читателя, че “од особена важност... беше појавата на првите поетски збирки...” Уж “од особена важност”, а првите от “првите поетски збирки” пустият му изследвач не може да посочи къде са излезли. *Docta ignorantia*, учено невежество. Практиката в огъня от факти проверява всички хипотези на теорията. Лъжливите овчарчета са чужди на практиката. Деца са ония, които мислят, че практиката е дете. Всеки факт, посочен като истина, по собственото мнение на Блаже Конески събужда подозрение. *И още една податка*. Блаже Конески твърди, че “в бивша Југославија... беше појавата на првите поетски збирки”. Този факт показва, че духовната умора у Блаже Конески върви към крайния предел. Допускаме възможността, че мнозина осъдени на смърт политзатворници не са знаели кога е ден и кога е ноц. Допускаме възможността, че мнозина от партизаните не са знаели кога е яве, кога е сън. Допускаме възможността, че мнозина от хората ятаци не са знаели кой е председателят на Републиката. Допускаме, допускаме безчет възможни и невъзможни възможности... Но една възможност не можем да допуснем, че граматикът Блаже Конески не знае къде именно се намира София. Може би той иска да забрави, че в живота му е съществувала София. Но той е граматик. Какви са тези опасения, които окоават буйните криле на този вечно в напрежение войник? А може би детето на града герой, на този славен български град Прилеп, града на Крали Марко, действително не знае как се казва днеска столицата на България. Ако е тази причината, то молим за извинение. Наистина, през вековете столицата на България е носила различни имена: Триядица, Сердика, Средец... Смятаме, че граматикът не ще използва тази станала промяна с името на столицата на България да обвини България и българските комунисти в неразбиране от гледището на марксизма-ленинизма на националния въпрос. Но всичко е възможно. Изненадата не е оправдание. Граматикът Блаже Конески би трябвало по всяко време и на яве, и на сън, без колебание, с уверен глас точно и ясно да казва, че България е също така държава, както и Югославия, че тази държава, както и Югославия, се намира на Балканите, че тази държава е република, както и държавата Югославия, че България е народна република, а Югославия е социалистическа федеративна република, че Народна република България не е в пределите на Социалистическа федеративна Югославия, че Социалистическа федеративна Югославия не е в пределите на Народна република България, че столицата на България не е Белград, а София и че столицата на Югославия не е София, а Белград. Разбираме, че граматикът в дирене на форми, изрази, закони може да греши. Граматикът е човек. Човекът е реч. Речта греши. Езикът е силен, когато замълчи, а слаб, когато проговори. Люде сме. С дълбока почит сме към честното човешко дирене. В диренето се намира истината. Разбираме, че

граматикът в ровене на сенки, руини може да забрави, че живее между живи, а не между мъртви. Забравянето е отдиш и простор. То е сподвижник на ума. Без него е без мощ човекът. Със забравяне умира помненето. С помненето се ражда и забравянето. Граматикът е закон. Законът е закрилник и гробар. Човекът е забравяне и помнене. Човекът е силен, когато злото помнене забравя, а слаб, когато доброто забравяне изоставя. Люде сме. С дълбока почит сме към честното човешко ровене. Из ровенето по забравяне и помнене се образува тъканта на истината. По всичко изглежда, че в сънливото съзнание на Блаже Конески е станала съществена промяна. Имаме дълбоко основание да вярваме, че тази станала промяна е свързана със София, със следването му по време на монархо-фашизма в столицата на България. И вероятно в някоя безмълвна хитлеристка нощ, когато черният пречупен кръст превръщаше славяните в тор на нацистката надменна раса, студентът Блаже Конески, проверен от властта на кървави убийци, препоръчан от палачите на комунизма като българин, записан в университета с истинското си име Благой Конев, е седял над книги и мълвял със сенките на миналото... Нестихващ вятър е захващал тихата му кръв и конницата на дедите го понасяла към славата на отшумели времена... Из древността пристигал Аспарух на боен кон. Из древността на боен кон и Кубер идел нейде отдалеч. Отеквало пространство под спокоен небосклон. Из Мизия и Македония прабългарска ехтяла реч...

Хората са колеблива, променлива сплав. Веднъж са восък, а веднъж стомана. Хората във времето живеят и във времето умират. Има хора, които силата на политическата обстановка принуждава в чужда дреха и под чуждо име да се появяват. Но Блаже Конески не с принуждение на някаква такава сила, а по собствено научно убеждение е изоставил Благой Конев. И затова от уважение към Блаже Конески ще бъдем с почит и респект към всичко онова, което носи името на Блаже Конески. Псевдонимите са също имена, които служат за прикриване на истинското име. Това обаче не привлича нашия интерес. То е работа на историци, изследвачи, архивисти. В случая за нас е важно да установим материалната истина у Блаже Конески и да помогнем на съзнанието му да се освободи от призрачната атмосфера, която непрестанно влива в неговите жили пъклена омраза срещу тази на дедите му свещена българска земя. Кървавата сянка на войводата Соколович влязла в твърдата душа на плодния роднина. Тя и мъртва учи своя племенник как с реч и меч да брани пред света една измислена родина. Но племенникът е изгубил своята измислена пътека и в миналото е заминал, тласнат от внушения неверни, навсякъде следи издирвал на родината от памтивека, но само вътре в себе си родината измислена намерил. Синове и дъщери не могат майката родина да измислят, ни с фантазии безумни да чертаят нейните простори. Времето и хората не могат нивга облика-родина да измислят. Обликът-родина съществува и с езика на кръвта говори. Онзи, който мисли, че родината си е загубил, себе си измамва и заблуда в другите души насажда. Тази обич не престава ни когато друга си залюбил. Майката родина в тебе продължава себе си да ражда. Има хора, които спят с отворени очи, но племенникът Блаже Конески и със затворени очи не може да заспи. Има хора, които спят и без очи. Но племенникът Блаже Конески и при очи не може да заспи. И за да не стои до късна нощ замислен над разгатнати загадки и разрешени задачи и за да не стига до задънени мисловни улици, доставяме това сведение на неговия безотраден за наука жаден ум: "Народни бигори", първата от "първите поетски збирки", е излязла през 1938 г. в София, в бивша България, а не в никой град "во бивша Югославия". Изпитваме голямо неудобство, че посочваме неточността в твърденията на един такъв авторитет, какъвто е граматикът Блаже Конески. Но ако Блаже Конески бе запознат с това издание, той щеше да отбегне тази неприятност и щеше да използва даже твърде важен аргумент в неравната си битка за признание на така наречения македонски литературен език. Какво да правим, когато граматикът Блаже Конески не знае онова,

което трябва като факт да знае, а знае тъкмо онова, което нито трябва, нито важно е да знае. Самият Венко Марковски против себе си предлага аргумент за яростна атака, а Блаже Конески уж защитава целостта на нацията, а оръжието му не познава зрелостта на информацията. Венко Марковски като аргумент съобщава, че “Народни бигори” са написани на майчин език. Този аргумент е на корицата на “Народни бигори”, първата поетическа сбирка на Венко Марковски. Опасно е ученото невежество. То внася смут и колебание в представите на хората и изравнява, да речем, поведението на Конески към фактите с поведението на ястреба към птиците. В тази аналогия има много нещо вярно. Разликата обаче е в това, че ястребът улавя птицата, когато почувства, че е гладен. Конески по всяко време правдата удавя и към фактите е безпощаден.

Грамматикът Блаже Конески определя, че “първите поетски збирки беа сите пишувани на централното наречје (велешки говор)”, а авторът на първата от “първите поетски збирки” определя, че “Народни бигори” е “пишувана” на майчин език. Явно е, че между разбиранията на граматика Блаже Конески и разбиранията на автора на първата от “първите поетски збирки” присъства съществена разлика. За да изключим възможността за произволни тълкувания, ще се спрем върху едно изказване на Блаже Конески. След като се позовава на решението на Коминтерна от април 1934 г. по македонския въпрос и след като занимава вниманието на читателя, че в това решение “се констатира фактот дека македонската нација постои (съществува)”, Блаже Конески установява: “В това решение меѓу другото, се истакнува и правото на македонските маси да се служат со майчиниот јазик во сите државни и општествени установки.” В борбата си, която води срещу всички, които не признават македонски език и македонската нация, понесен от течението на една реалност нереална, Блаже Конески показва пълно неразбиране по три съществени неща: *Първо*. Ако “в познатото решение на Коминтерната”, както съобщава Блаже Конески, “се констатира фактот дека македонската нација постои”, то форумът на Коминтерна, щом като “констатира фактот дека македонската нација постои”, невъзможно е да не въоръжи с научна аргументация тази своя изключителна съдбовна стъпка. Нацията е явление от съдбоносно историческо значение в живота на един народ. Народ и нация с решения на форуми не се създават. А опитите да се формират с решения са исторически грешки и неправди.

Второ. Фактът, че форумът на Коминтерна употребява *македонски маси* вместо “македонци”, показва, че двигателят за разрешаване на този възел е от класово-идеен, а не от национален характер. Самият термин *маси* в съчетанието *македонски маси* е пределно ясно, словесно оръжие на класовата битка. В този обобщаващ термин “македонски маси” влизат масите, които населяват територията на Македония. Тези македонски маси в смисъл на територия са хомогенни затова, защото тяхната земя е Македония, и форумът на Коминтерна ги определя точно като “македонски” тъкмо затова, защото Македония е географски термин. Тези македонски маси по признаците на национална принадлежност и класова определеност са хетерогенни затова и защото не принадлежат на една-единствена нация. И форумът на Коминтерна ги определя *точно като маси* тъкмо затова, защото представляват маси на непримирими класи. Основната славянска маса в тези “македонски маси” образуват българите. В живота неравната борба на класите решават масите. От степента на тяхното съзнание се определя жътвата на класата. В живота целият народ решава държавната съдба на нацията. От степента на неговата сваяст се определя жътвата на нацията. Нацията не е абстракция, съставена от призрочни видения. Нацията е действителен народ с определена територия, с установен език, със своя собствена история, със своя собствена литература и общ духовен живот. Що пль гъстее мракът, то пль светлее зракът. Истината определят честност и сражение. Що пль минават дните, то фалшът по-открит е. Суетата е постеля на нечестност и падения.

Трето. Ако “националното освестува|е на македонските маси стана фактор”, както известява Блаже Конески, и ако в “познатото решение на Коминтерната од април 1934 г.” се “констатира фактот дека македонската нација постои”, то форумът на Коминтерна би определил в национален смисъл и езика, който е развил “националното освестува|е на македонските маси”. Фактът, че в “познатото решение на Коминтерната од април 1934 г.” не се съобщава за поява на “националното освестува|е на македонските маси”, показва, че в онези дни, когато форумът е взел “познатото решение”, общественото явление от този род не съществува. И затова “националното освестува|е на македонските маси” не е отбелязано в “познатото решение на Коминтерната од април 1934 г.”. И фактът, че в “познатото решение на Коминтерната од април 1934 г.” не е изяснен в национален смисъл и езикът, който е развил “националното освестува|е на македонските маси”, показва, че в онези дни, когато форумът е взел “познатото решение”, стремеж дори от този род не съществува. И затова езикът, който е развил “националното освестува|е на македонските маси”, не е изяснен в “познатото решение на Коминтерната од април 1934 г.” “Националното освестува|е” е исторически процес, то носи своя логика. Неговото съществуване изисква от науката коректно поведение. Острият двубой се отиграва в облика на нацията. С правилната насока на “националното освестува|е” една създаваща се нация отбягва в своя брод опасните подмолни сцили и харидби. С неправилната насока на “националното освестува|е” една създаваща се нация се среща в своя брод с опасните подмолни сцили и харидби. Решаващ фактор в облика на нацията е конкретността, която изпълва този облик. В облика на нацията се осъществява интернационализъмът. Пролетарският интернационализъм утвърждава в облика на нацията свобода и обич. Между решението на Коминтерна и тълкуването на Блаже Конески съществува различие на принципна основа. Като говори за “познатото решение на Коминтерната од април 1934 г.”, Блаже Конески съобщава една особена податка: “Во тоа решение меѓу другото, се истакнува и “правото на македонските маси да се служат со мајчиниот јазик во сите државни и општествени установи, да се употребува во училиштата и да се издаваат на него книги”.”

Полезни неща са дополненията. Те са съветници и спътници на мисълта. Без дополненията хората са недоизказани. Дополненията продължават хорската пътека. Същината на човека в дополнения се изявява. И Блаже Конески, допълвайки “познатото решение на Коминтерната од април 1934 г.”, продължава и допълва себе си в известен смисъл. Дополнението му “да се употребува тој (мајчиниот јазик - б. а.) во училиштата и да се издаваат на него книги” е полезно от гледище на прецизността затова, защото утвърждава състояние на пълно неразбиране на она, което дополнителят допълва. “Правото на македонските маси да се служат со мајчиниот јазик во сите државни и општествени установи” е желание, а не реалност. За да стане правото реалност, трябва да съзрее нужната възможност. Без нужната възможност всяко право е несбъднато, потенциално желание. Властта е тази несломима мощ, която ще осъществи преминаването на желанието във възможност и на възможността - в реалност. “Познатото решение на Коминтерната” за “правото на македонските маси да се служат со мајчиниот јазик во сите државни и општествени установи” е с дата “од април 1934 г.”. Масите, които образуват понятието *македонски маси*, бяха налице, мајчиниот - *говоримият български јазик* на тези македонски маси, беше също налице. Училищата, в които тези македонски маси пращаха децата си да учат, бяха също налице. И все пак съществуваше една невидима силна ръка, която забраняваше “во сите државни и општествени установи да се употребува тој (мајчиниот јазик) во училиштата и да се издаваат на него книги”. За форума на Коминтерна тази невидима силна ръка бе видение и всички маси на света ја определяха с една всемощна дума - власт. И затова в “познатото решение на Коминтерната” се говори именно за “*правото* на македонските маси” и затова в “познатото решение на Коминтерната” се

изтъква, че трябва “македонските маси да се служат со мајчиниот јазик”. За Блаже Конески обаче тази видима рѣка е непозната невидима рѣка и затоа не знае как се казва тази видима силна рѣка. И затоа, какво да прави, и той иска “да се употребува тој (мајчиниот јазик) во училиштата и да се издаваат на него книги”. А как ще стане туй? За Блаже Конески властта не е предмет на граматическо изследване и затоа не спира върху неѣ погледите на читателя. Когато масите освободени станат власт, тогѣва правото им “да се служат со мајчиниот јазик во сите државни и општествени установи” става право на една земя: един народ да пише и да говори на един национален общ јазик. Най-висш стадий в летописа на един определен народ е обликът на нацията. Най-низш стадий в летописа на един установен јазик е мајчиниот говорим јазик. Ако форумът на Коминтерна от идейни съображения изтъква “правото на македонските маси да се служат со мајчиниот јазик”, то как е възможно граматикът Блаже Конески като учен да настоява “да се употребува тој (мајчиниот јазик) во училиштата и да се издаваат книги на него”. Детето най-напред се среща с мајчиниот говорим јазик. Това е първиот јазик, който детето чува. По силата на тези размисления един въпрос задържа нашето изследване. Какво разбира граматикът Блаже Конески под “мајчин јазик”? Понеже граматикът Блаже Конески издирва говорните области, в които “е застапен изговорот - *рака, мака, пат*”, с цел да внесем яснота и ние ще се позовем на този важен “изговор”. Голямата старобългарска носовка (ѣ) се е съхранила в някои от “мајчините езици” в големия западнобългарски клон на българския јазик, а в някои е претърпяла изменение. Не е това, което буди нашите дълбоки интереси. Вълнува ни едно, например: в Скопие, край Каменния мост на десния старинен бряг на Вардар, в една от жилищните кули обитават хора с разноразлични мајчини езици. На първиот етаж са, да речем, от Галичник, където големата старобългарска носовка (ѣ) е преминала в о: *рока, мока, пот*. На вториот етаж са, да речем, от Охрид, Струга, Ресен, Гевгели, където големата старобългарска носовка (ѣ) е преминала в ъ: *рѣка, мѣка, пѣт*. На третиот етаж са, да речем, от Тетово, Долни Полог, където големата старобългарска носовка (ѣ) е преминала в у: *рука, мука, пут*. На четвъртиот етаж са, да речем, от Тиквешията, където акцентът не се съобразява с акцента на централните западнобългарски говори. На петиот етаж са, да речем, от село Дѣмбени, Костурско, където големата старобългарска носовка (ѣ) е запазила старинния си гласеж: *ронка, монка, понт*. “Интересно” е, да се изразим с јазика на граматика Блаже Конески, как ще се води разговорът между тези “мајчини езици” и как ще изглежда по допълнението на Блаже Конески “да се употребува тој (мајчиниот јазик) во училиштата и да се издаваат на него книги”? Не вярваме, че граматикът Блаже Конески е вярвал в своето съдбовно писане, когато е допълвал “познатото решение на Коминтерната од 1934 г.”. А кой знае, може би духовната умора още оттогѣва е започнала да съобщава с тревожни сигнали за отпадналостта на този “младич”? Може би. Но, както и да е. Още нешто. От изключително значение е да узнаем на каква основа граматикът Блаже Конески изгражда своята позиция във връзка с така наречения литературен македонски јазик и има ли позиция въобще по този тъй важен въпрос?

Изворите на Блаже Конески са преди всичко книжовната група около списанието “Лоза” и Кръсте П. Мисирков.

Теза. Блаже Конески съобщава: “Групата околу списанието “Лоза” (издавано во Софија 1892-1894), која во официалните бугарски весници беше атакувана како група на “македонски сепаратисти”, даваше да се разбере дека македонската интелигенција не е склона да го прими бугарскиот литературен јазик таков каков е.”

Повод за размисъл. Блаже Конески отбѣгва да събщи каква е по националност “македонската интелигенција”, която не е склонна “да го прими бугарскиот литературен јазик таков каков е”?

Кръсте П. Мисирков съобщава: “По нивна инициатива првен се образува во зафатоко на деветдесетите години едно национално сепаратистично движејн’е со цел’а да се отддел’ат интересите на македонците од бугарцките со возведујн’е на едно од македонските наречија на степен на литературен јазик за сите македонци. Орган на тоа сепаратистко движејн’е на македонците во Бугарија беше журналот “Лоза”.”

Защо ученикът Блаже Конески, кога то вече съобщава за групата, атакувана като “македонски сепаратисти”, не се вслушва в разсъжденията на учителя си Кръсте П. Мисирков? С јасен глас учителят отделя македонците от българите. Може би неверие питае ученикът Блаже Конески към аргумента на учителя си Кръсте П. Мисирков? Може би причината е по-дълбока? Грозни са нещата, щом изгубят јасноста. Може би не е прав ученикът? Може би учителят греши? А може би двамата неистина говорјат? Какво е мнението на “лозарите”, на групата, която съчиняваше журналот “Лоза”?

Антитеза. “Въпросът е за народноста на македонците - заявјва сп. “Лоза”, - които в последно време станаха предмет на ожесточена борба между българите и сърбите.

Само едно сравнение на ония етнографически черти, които карактеризират македонците (разбираме “македонските българи”), с оние, що карактеризират свободните българи, подреждането им до оние начала за народноста, които изредихме по-горе, доста е, да ни покаже и да убеди секиго, че народноста на македонците не може да бъде друга освен “българска”. А тјждеството на тие черти и отдавна е констатирано и утвјрдено от безкористната наука: само заслепените и непријателите на българското бъдеще могат да не виждат всестранното единство, което напълно владее между населението от Дрина до Черно море и от Дунава до Бјало море.” [30]

Србски аргументи към антитезата. “Србскијат професор от Великата школа Милованович - пише сп. “Лоза” - съобщава: “...ние днес си мислиме, че ще можем да осигурим интересите си в Македония, ако можем само да докажем, че езикот на македонското наречие е по-близо до србски, отколкото до български или, че тој даже образува наречие от србски език. Но време е веќе да се простим с това заблуждение. Ако ние индиферентно и със скрјстени рјце стоим и гледаме само как от ден на ден между Македония и Бјлгария закрепват все повече и повече културните, моралните и материалните врјзки; как младите македонци под рјководството на български учители навикват да се гордејт с великите дела на българската история и да мисјлат за обновление на българската слава и сила, Македония ще си влезе в съставот на българската народност и дјржава, па ако ще би всички наши филолози с одобрението на целия учен свят биха доказали, че в Битолиа и Серес, на бреговете на Струма и Драгора се говори по-чисто србски език, отколко в Белград и Сараево, на бреговете на Дрина и Морава.” [31]

Диалог с фактите. Блаже Конески познава цялото течение на списанието “Лоза”. Съобщението му за мястото, где е издавано това списание, и времето за неговото траене като книжовен факт, говори с абсолютна точност за това. За нас, за нашето изследване обаче от особена значимост са сведенията, взети от това списание и по-конкретно от този брой, чиято важност преминава границите на литературни документи и получава трајни измерения от исторически характер с двете изключителни статии. Едната: “Няколко думи по въпроса за народноста”, и другата: “Едно кратко објяснение”.

Мјртвите са безпощадни. С твјрд език говорјат. Диалогът с мјртвите е страшен, носи огън и тревога. Бои се и трепери Блаже Конески от този диалог. С гласа на фактите приказва истината. Фактите са мјртви. Мјртвите са факти. Мјртвите “лозари” съобщават, че са българи, че тяхното съзнание е българско, че тяхната родина е Бјлгария.

Блаже Конески не чува този глас. Слухът му с призрачни видения общува. Със страшен глас говори правдата. Но Блаже Конески не иска този глас и затова потиска фактите и истината в тях. Листопадът е съблякъл есенните клони, а той не вижда листи по земята. Честните “лозари” себе си наричат “македонски българи”, а Блаже Конески ги причислява към “македонски сепаратисти”.

Мъртвите “лозари” съобщават: “Нашето убеждение е, че македонските наречия никогаш нема да представяват почва за образување отделен, самостоятелен литературен език от владејушият днес “източнобългарски”, и то главно по тези две причини, че:

1. За да могат да образуват македонските наречия особен литер[атурен] език от българскиа, треба да притежават, от една страна, голема близост помеѓу си, от друга - да имат какви специални отличия от днешниот литературен бъл[гарски] език. Нито едното, нито другото имаме: меѓу многото македонски говори съществуват таква разлики, што едва ли са по-малки от тие разлики, които стојат изобщо измеѓу македонските и източнобългарските говори. Тук ќе забележим мимоходом, че често употребаваното название “македонско наречје”, под коешто почти разбираат езика на сичките македонци, е сѐвсем неверно, зашто во дејствителност таква нешто не съществува. Езикот на Братја Миладинови, Жинзифов и някои други не е македонски - во широк смисъл на думата, но охридско-прилепски говор, па и то не може да се каже, зашто Братја Миладинови и Жинзифов взимат за основа литер[атурно] източно-бъл[гарско] наречје.

2. Български[ят] литературен език во последните неколку десетолетия си е извојувал такво влијание во езикот на македонците, што ништо не ќе биде во сила да го отпџди, тој е фанал вече јаки корени, които ништо не може да изкорени. Разбира се, че народните говори упорствуваат тук, но този отпор е слаб, така што литературниот бъл[гарски] език лесно се промџква. Џе кажем оште, че голема част от разпространението си во Македонија бъл[гарскиот] литер[атурен] език дџлжи именито на онова различије измеѓу македонските говори - литературниот език се јавува како един вид примирител измеѓу враждуващи страни.

И така единството на *българскиот литер[атурен] език* естествено е осигурено. Но по нашето мненије само едното единство на *книга* не е достатџно. Желанието е, што, ако не сѐвсем да сџвпада литературното единство со народното во сичките му краища по отношение кџм езика, да не се отличава поне многу от него, со други думи, литературниот език да биде колкото се може и по-народен во нај-широкото значеније на думата, сир[еч] колкото литературниот език е понјатен по бреговете на Марица, толко да е понјатен и на тие на Вардар.

Ние знаеме, че *научното* единство на българскиот език от сичките му краища е вече установено и признато от науката.” [32]

Мъртвите са постојани. Тяхното развитие е спрјано. Пџтицата им са оковани со непреходност. На мъртвите са чужди конјунктурни сџображенија. Мъртвите изказват себе си слободно. Техните слова и мненија не подлежат на измененија.

Синтеза. Граматикџт Блаже Конески казва: “Иако недоволно решително, лозарите изразуваат во списанието сепак едно гледиште што во битното (сџественото) се опира на Партениевото становиште за учество (участието) на македонските говори во општиот јазик.” Важно е, разбира се, тоа, коешто казва граматикџт Блаже Конески, зашто и Партениј Зографски неуморно е ратувал за участието на македонските говори во општиот литературен български език. Граматикџт Блаже Конески казва: “Тие (“лозарите” - б. а.) бараат тој литературен јазик да им биде “понјатен и на тие на Вардар” (Лоза”, 1892, с. 94). Затоа во јазикот на “Лоза” се форсираат македонизми (на пример членската форма на -от: животот, ближниот и сл., ред македонски зборови како: сакам, поплак, дзид, мошне, сосем, исто, овой, ова, сите и т. н.).” [33] Важно е, разбира се, тоа, коешто казва граматикџт Блаже Конески, зашто и

Константин Миладинов, и Райко Жинзифов, и Григор Пърличев, и Йордан Хаджиконстантинов-Джинот, и Кърчовски, и Пейчинович, и всички български книжовници от Македония, създавайки произведения на говори на своя край, едновременно са създавали и живата основа на единствен общ литературен български език. Всичко това е важно, разбира се. Но най-важното е защо граматикът Блаже Конески не казва, че и Партений Зографски, и “лозарите” са македонски българи и затова и гледището на “лозарите” “во битното се опира на Партениевото становище за учество на македонските говори во општиот јазик”, защото са възход на този български народ, защото са крила на тази българска земя. Като метал тежи един епичен стих у Негоша. Стихът започва: “Виџи врага.” Този стих, възвишен в превода на Блаже Конески, пак някак тъй със същ глагол започва: “Види Ђаол (дявол)...” Наистина гџаол. Турски дявол под прилепски шайкач (войнишката шапка на кралска Югославия). Вместо да признае тази историческа заслуга на духовните светилници на българския род и да поеме с гордост тяхното свещено знаме, вместо да бъде изпълнен с чистота и доблест, че достойно продължава делото на смелите “лозари”, граматикът се е захванал да приказва врели-некипели, че “во јазикот на “Лоза” се форсираат македонизми (на пример членската форма на *-от*: животот, ближниот и сл., ред македонски зборови како: сакам, поплак, дзид, мошне, сосем, исто, овой, ова, сите и т. н...)”

От неверен џгъл и в погрешна светлина показва Блаже Конески “лозарите”. Не вижда граматикът, че обижда тези доблестни мъже, когато използва чистите им намерения за нечиста своя цел. Недостойно е в игра нечестна мъртвите да се въвеждат. С непоколебима яснота “лозарите” предлагат да “се даде място в по-голям или по-малък размер в книжовния ни език на сички бџлгаски наречия, без да се отнема правото на първенство на владеещото наречие”, и смятат, че “по такџв начин и по-скоро ще се изгладат и оние малки неравности, които се забелязват по повърхноста на целокупния бџлгарски език, и литературниот език ще се обогати премного.”

Не вижда граматикът, че обиждайки “лозарите”, излага себе си. Ние изпитваме неприятно чувство заради самия него, че допуска винаги към себе си присъствие на подозрение. Уж винаги научен, сериозен, с отношение към фактите, към правдата, а всъщност винаги с несериозно поведение. Разбираме, че тази нееднаквост идва от духовната умора, която скрито изтощава силите на Блаже Конески. И този път към Блаже Конески ще бъдем светлина и свежест. Лингвистиката обяснява “измите”, настанали в различните езици. Лингвистиката уважава “измите” в развитието на човешкото общуване. За нея те съществуват като упорити факти, към които няма пристъп разорително съмнение. Познава своята нервна диря “изми” от рода на: гърцизми, турцизми, русизми, сџрбизми, бџлгаризми, германизми и пр., но с “изми” от рода на македонизми, вярвайте, лингвистиката за прџв път се запознава. Нима това, което прави граматикът Блаже Конески, не е един дџлбок анализ? Нима това не е един научен епохален пробив в областта на езикознанието? Наистина, на всичко са способни тези сами себе си назоваващи се македонци. За куриоз обаче бихме запитали самия Блаже Конески как тази “членска форма на *-от*: животот, ближниот и сл.”, която “во јазикот на “Лоза” “се форсира” за “македонизџм”, се употребява например в Прилепско и Прилеп? Това, че погледи отправяме към Блаже Конески за отговор, а не към някой друг, го правим с цел да отбегнем колебанията в отговорите и в съдовете. Три обаче тџврде важни обстоятелства отправят нашето внимание към Блаже Конески за отговор на нашето запитване: **пџрво** - защото е от Прилепско; **второ** - защото е специалист; **трето** - защото той “форсира”, че “во јазикот на “Лоза” се форсираат македонизми (на пример членската форма на *-от*: животот, ближниот и сл., ред македонски зборови како: сакам, поплак, дзид, мошне, сосем, исто, овой, ова, сите и т. н.).

Грамастикът Блаже Конески застъпва гледището, че един от централните македонски говори е прилепският говор. Учудване събужда един факт - че грамастик Блаже Конески не е разбрал, че в Прилепско и в Прилеп “членската форма на -от: животот, ближният и сл., “която “лозарите” “форсираат” като “македонизми”, е корава и единна “членска” форма от единствения български език и че не се поддава по желанието и настроението на граматици от рода на Блаже Конески. Докато “лозарите” “форсираат” тази “членска” форма, за да стане още по-могъщ, по-звучен, по-разкошен общият литературен български език, то грамастикът Блаже Конески използва тази тяхна съвместна черта, за да докаже, че вече и “македонизми” съществуват. Има “младичи” (младежи), които са от Прилепско, но те не са специалисти. Има специалисти, но за съжаление пък тези “младичи” не са от Прилепско. За щастие у Блаже Конески и двете тези условия са съчетани. Особена черта на прилепския говор е, че в “членската форма на -от: животот, ближният и сл.” съгласната -т изчезва. Пример: “во живото на ближнијо има радос и жал.” Този пример, изказан с един от централните македонски говори, показва неделимата гранитна цялост на литературния български език по отношение на членната форма. Този пример на литературен български език гласи: “В живота на ближния има радост и жал.” Този пример в западната норма на писмения български, т. е. на така наречения македонски литературен език, гласи: “Во животот на ближният има радос и жал.” Към този начин на изказване на мисли и чувства българското население от Прилепско и Прилеп няма отношение. Така стои въпросът с един от “македонизмите”, проявени в “членската форма на -от”. Ако Блаже Конески не се обличаше с въображения и видения не обсебваша сънищата му и не се хранеше с лъжи, той щеше да посочи думите “сакам”, “сите”, “дзид” и др. като типични български думи, които се употребяват в Македония, в Западна Мизия и в Тракия, а не като едни от многото “македонизми”.

Езици, които са създавали мощна собствена култура и са обличали собствената нация в духовна красота; езици, които са държали в подчинение народи и безмилостно са убивали душата с робска нищета; езици, които са вървели равно с граници държавни и са блестели в гордата ни летопис с епична висота, *такива езици* имат дълга власт над другите езици и са способни да утвърждават своята правота в чужда форма.

Умният на чуждата беда израства и говори с мълчание. Безумният за всички е вреда опасна и мълчи с говорене.

Спор между мъртвия К. П. Мисирков и живия Блаже Конески

Мъртвият К. П. Мисирков предлага: “Прилепско-Битолското наречје за литературен јазик, као једнакво далеко и от србцкиот и бугарцкијот јазици, и централно во Македонија.”

Живият Блаже Конески, позовавайки се на мъртвия К. П. Мисирков, уточнява: “За централните говори като за основа на литературниот јазик прв почна да зборува К. Мисирков во книгата “За македонските работи” (1903). Како го определуваше тој? Од некој места во книгата на Мисирков се гледа дека т. нар. “централно македонско наречје” за него е наречјето Велешко-Прилепско-Битолско-Охридско” (I издание, с. 20-21 и 138). Меѓутоа, баш на местото каде што станува збор за карактеристичните црти на централното наречје, охридскиот говор не се споменува во неговиот состав, ами се поставува знак на еднаквост меѓу централното и “Велешко-Прилепско-Битолското”, па дури, само малце подолу, “Велешко-Прилепското македонското наречје” (с. 109). Од ова се гледа дека една сосем прецизна определба (определение) за поимот (понятие) “централно македонско наречје” кај (у, при) Мисирков не е дадена.” [34]

К. П. Мисирков предлага “Прилепско-Битолското наречје за литературен јазик”. Блаже Конески подлага на съмнение понятието на К. П. Мисирков за “централно македонско наречје”. Ученикът и учителят не могат да намерят общ език. Ученикът

мај че обвинява скрито своя стар учител, че държи едно такова колебливо поведение към “централното македонско наречје”. Защо се сърди ученикът Блаже Конески, кога този елемент на колебливост мълчаливо се окриля от самия него. Сърденето на ученика може би идва от това, че стариот учител е избрал “Прилепцко-Битолцкото наречје”, кџдето в “членската форма на -от: животот, ближниот и сл.” съгласната -т исчезва. Ако е това, то “младичо” от Прилепско ще чака дълго и едва ли внуци ще дочакат българското население от “Прилепцко и Битолцко” да изостави “Прилепцко-Битолцкото наречје”. Јака е душата на народа. Българската мъка е велика. В учатта е бурни ери бродят. Твџрди думи бликат из езика. Ще минават месеци, години. Ще исчезват тџрпеливи дири. Люто време времето ще сее. Из честта на брулени светини, из мџстта на хулени кумири правдата отново ще изгрее.

Централните говори са легнали в основата на така наречениот литературен македонски език. Две съществени подробности узнаваме от самия Блаже Конески по отношение на важността и ролята на “Карактерот на акцентот во литературниот јазик”. Пџрво, че “Акцентот на нашиот литературен јазик, а тоа е и западно-македонскиот акцент” и, второ, че “е третосложниот акцент еден од главните белези што го одликуваат нашиот литературен јазик, меџу другите јужнословенски литературни јазици. Тој е оној жив дах што му дава на нашето зборување посебно (отделно) звучење. Затоа е единствено правилно, ако држиме до посебноста на нашиот јазик, да се стремиме западномакедонскиот акцентен систем да се изрази што поцелосно во литературниот јазик, и од него да има само до толку отстапување, до колку тие можат да се оправдаат со некои појави специфични за литературниот јазик.” [35]

Страх и колебание владејат мисълта на граматика при определјане характера на акцентот во така наречениот литературен македонски език. Страх, зашто този строг акцент е чужд на източномакедонските говори; и колебание, зашто велешкиот говор, како говор из семејството на централните говори, е со по-слободен нрав и не се покорјавува на законите на тази твџрда езикова форма.

Колебливоста на К. П. Мисирков разиграва вољата на Блаже Конески и поставя граматика во неловки положенија.

Духот на граматика Блаже Конески во две точки е разколебан. И двете са съществени и важни точки. Пџрвата е свџрзана со вџпросот за “карактерот на акцентот во литературниот јазик”. “Третосложниот акцент”, пишува Блаже Конески, “се зема во литературниот јазик во својот чист западномакедонски вид, додека во велешкиот говор имаме од него извесни отстапувања, како во акцентирањето: не-ми-рече место не-ме-рече, или дџнеси-го место донеси-го. Втората е свџрзана со вџпросот “Испуштање на членот”. “Испуштањето на членот, пишува Конески, е една стилска особеност на поетската наспрема прозна реч, бидејќи во поезијата тоа може да стане и на места каде што инаку во разговорниот јазик би биле немислимо.” И отбележува: “Пример на такво испуштање имаме и во познатата песен на К. Рацин “Ленка”:

*Откако Ленка остави
кошула тенка, ленена
недоткаена на разбој
.....
Зошто ми, зошто остана
кошула недоткаена,
кошула беше даровна.*

Додека во првите три стиха имаме нечленувана форма *кошула* што би била сосем на место и во прозен состав, бидејќи предметот допрва (тепџрва) се привлекува до нашето знаење, во последните три стиха имаме испуштање на членот само како

поетски начин на искажување, додека во прозен текст, како и во обичниот говор, тоа не ќе беше можно.” [36] За похвала е, че граматикът се стреми с различни примери да објасни “карактерот на акцентот во литературниот јазик”. За похвала е, че граматикът е отключил својата научна учест за типични случки на “испуштање на членот”. За похвала е... Обаче тук една стена жестока како боен меч исправя нови горести пред нас и спира нашите рѣце да бѣдат топли и готови за објатия. Тоа е разпокъсаното майчино сѣрце, което себе си затваря в клетви и прокљатия. Тоа е майчината неизплакана сълза, която ден и ноц, наяве и насън, сѣс стон сподавен пали мѣка на душата.

“Интересно ќе биде - пише Блаже Конески - да се запознаеме поодблизу со тоа каков е во овој поглед односот на самите централни говори наспрема литературниот јазик. Интересно е - продѣлжава Блаже Конески - покрај другото и заради тоа да се види јасно дека литературниот јазик не совпаѓа со ниеден од нив на полно.” Интересно е, наистина. За нас обаче е интересно, че граматикът Блаже Конески дѣржи читателя в заблуда и умишлено отбјгва да покаже с примери, конкретно, разликата в “карактерот на акцентот” между централните говори и источните македонски говори. Не всичко објаснява граматикът Блаже Конески. Тоа е негово свещено право. Той е сѣдијата. В сѣдијата са правата. Прави чест на граматика, че отделя думи за “негокашното вокално -л: полно, жолто и сл.”, че “велешкиот изговор се разликува од литературниот: П’лно, ж’лто, ж’то”. Все пак непонятни са за нас тук аргументите, които оковават мисълта на този “младич” и исправят мнението му пред нерешителност. И тук е нужна братска помощ. Кѣм пропаст води този пѣт, по който ходи. Подава му се рѣка. Нужна е добра, разумна воля. Той има думата. Един език сме.

Теза. К. П. Мисирков предлага: “Создавајќето литературен јазик јет духовна потребност кај нас, со која се мислит да се клаит крај на злоупотребите на пропагандите со нашите интереси...” На друго място казва: “Македонцката интелигенција секогаш, кога јет надвор (извѣн) от своите официални работи, требит да зборуат мег’у себе на централното македонско наречје (Велешко-Прилепско-Битолско-Охридско), које ќе требит да се воведит во сите религиозни и национални пропаганди и турцките сколии (училища), како задолжителен предмет. Тоа наречје имат да бидит литературен јазик на македонците.” [37]

Антитеза. Блаже Конески твѣрди: “дека е сосем погрешно да се мисли оти нашиот литературен јазик со сите свои гласовни и граматични одлики може да се поклопи (покрие) со еден определен народен говор. Таков говор нема, па и следствено сосем неправилно да се рече оти литературниот јазик е прилепски или велешки или каков и да е друг.” Той пише: “Постои (сѣществува) еден излез во тоа да се откажеме од секакво понататошно делене, и да речеме дека таа основа ја чинат имено тие а-говори. И тоа ќе биде точно, исто како що би било точно, во малце поширока смисла, да речеме дека неа ја чини западномакедонското наречје.” [38]

Пѣрво колебание в антитезата. Борбата с фактите е тежка. Силата на фактите е истината. Фактите са колебания и битки. Слабостта на истината са желанијата. Слабостта на Блаже Конески са, между другото, и формата во, и “третосложниот акцент”. Тази слабост идва от заблудата на Блаже Конески, че писмената норма, чрез която бѣлгарите в Македония по принуждение се изјавяват и с формата во, и с “третосложниот акцент”, се отдалечава от литературниот бѣлгарски език и се преврѣща в някаква национална македонска самостојателна форма на отделна писмена изјава. Блаже Конески за формата во пише: “Пред формите од личните заменки (местоимения) се употребува само во: во мене, во нас, во тебе, во вас, во него, во неа, во нив. Исто така и пред повратната замена (вѣзвратно местоимение): во себе.”

Објаснение кѣм пѣрвото колебание в антитезата. В литературниот бѣлгарски език формата во покрај в и вѣв е намерила художествена стрѣха в трајните творения на

Пенчо Славейков, Кирил Христов и др. Не е неволя, ако граматикът Блаже Конески наистина не знае дали формата **во** притежават другите славянски езици, но неволя е наистина, че граматикът Блаже Конески, завършил Софийския университет, не знае, че в литературния български език формата **во** отдавна е изявена в мерената реч. По силата на туй, което дири, Блаже Конески е задължен да знае, че и формата **со** покрай **с** и **със** е форма на богато езиково звучене на националния български език.

Второ колебание в антитезата. Девствените люлки на мъжествения български език са източните и западните говори, установени в науката като два рождени неразделни братя. Богата с мъка и разлъка е съдбата на тези разделени братя. Всеки с тях се разпорежда. Всеки с тях показва правото на собственост и принадлежност. С тях и граматикът Блаже Конески, разпореждайки се, обяснява отстъпленията: “Кај сите наши поети ќе најдеме такви отстапува|а. Тоа се должи преди сè на фактот што некои од нив потекнуват (произхождат, произтичат) од краишта каде што место **в**, **во** се употребува предлогот **у**, па затоа и немаат вроден усет за употребата на двете разновидности. Но исто така тоа се прави и поради потребите на стихот (случај што се јавува и во народната поезија). Треба секако да се настојува во што помала мерка да се прават вакви отстапува|а.” [39]

Обяснение към второто колебание в антитезата. Езикът е магична изворна вода. Диханието на езика хранят облици и думи. Народът в тях изказва себе си по определен начин. Изгреви изгряват, залежи залязват, пада забрава и мълчание. От векове езикът извисява луѓе и земи. Промјаната оставя мъдрост. Говорите са мостове и реки. От поколение на поколение родината предава себе си на бѣдните потомства. Заблудение е да се оправдават заблуденията с отстъпления. Облици и думи времето създава. Времето се съхранява в устрем и друми. В люлките на времето се раждат и умираат смените на времето в простора. Свещен е дълг на живите да пазят от забрава светлите завети и следи на мъртвите. Езикът е свещен завет и съвестна следа на утвърден народ.

Трето колебание в антитезата. Светът е понякога легло, в което собствениот страх се мѝчи да намери оправдание за својата заблуда. Силата на този вид совет познава граматикът Блаже Конески. И ето как советва: “...не бидува нашата поезија премногу да се отклонува од веќе установената литературна норма, та да се стигне дотаму да се разколебаат сите мерила за правилното акцентира|е во поезијата, а отаде (оттам) да се поколеба и еден од главните белези на нашиот литературен јазик.” [40]

Обяснение към третото колебание в антитезата. Един од централните македонски говори е велешкиот говор. Той е с историческа заслуга към българскиот език. На него са написани “првите поетски збирки” с регионален карактер од по-ново време. Този факт не може да се отминава. Велешкиот говор има своје поведење към форми и акценти и не се поддава на внушения. Особено е упорит към формата **во**. Отговорът на вѣпроса за “Карактерот на акцентот” не е вѣпрос на западните говори в Македонија. Неслучајно граматикът Блаже Конески отбјгва източните говори в Македонија, зашто те са живи фактори и вековни сведетели, които непрестанно определјат българскиот дух и потекло на всички говори в Македонија.

Синтеза. Блаже Конески, војувајќи за заблудата в “погледите (вѣзгледите) на К. П. Мисирков”, утвѣрждава брошурата “За македонците работи”, излезена по Илинденското востание во 1903 година”. [41]

К. П. Мисирков, војувајќи за истината, развенчава собствена та си заблуда од 1903 г. и на 18 април 1907 г. в својата “Предговорна бележка” собщава: “Читателите на таја статия ще бѣдат веројатно изненадани од грамадното противоречие, което ще срещнат в неја, в сравнение с онова, което те прочетоха или могат да прочетат в брошурата ми “За македонските работи”. За отгатването на таја противоречие достатъчно е да се припомни, че аз там изстъпих како импровизиран политик. Таја “политика” трябваше

нейтрализирането на македонските интереси за балканските държави и доказването етническата и историческата индивидуалност на македонците. Но тъй като и в тая “политика” можеха да съглеждат “маниер” на българското правителство, то по адрес на последното бяха пуснати немалко излишни резкости. Тези излишни “доказателства”, че мислите ми не са никакъв маниер на българското правителство, ами на един импровизиран “политик” по македонския въпрос, както и всичкото съдържание на брошурата дотолкова далеч стоеха от безпристрастната наука, щото аз счетох за крайно неудобно да се срещна, през двумесечното живеене в София, с какъвто и да е от софийските филолози и историци. С това, разбира се, аз нанесох силен удар на научните си интереси и занятия.” [42]

Обяснение към синтеза. Непочтен е ученикът Блаже Конески, защото само в отшумяло време очертава ръста на учителя си К. П. Мисирков. Непочтен е граматикът Блаже Конески, защото само от една страна показва К. П. Мисирков. Непочтен е Блаже Конески, защото не осведомява съвременниците, че К. П. Мисирков се е отрекъл от брошурата “За македонските работи”. Науката е пълна с истини, родени в колебания. За науката последното изказване на хората на истината е от изключително значение. Едни са мъртвите, които на превъзпитание не подлежат.

Мъртвият учител К. П. Мисирков се обръща към живия ученик Блаже Конески със страшен глас: “...ето че се раздават викове на самите македонци: ние сме българи, повече българи от самите българи в България... Вий сте могли да победите България, да ѓ наложите каквито си щете договори, но с това не се изменя нашето убеждение, нашето съзнание, че ний не сме сърби, че ний досега сме се казвали българи, тъй се казваме днес и така искаме да се казваме и в бъдеще.

Искате ли отстъпки от нас? Искате ли да сме по-малко българи от самите българи? - Да ви отстъпим? Отказваме се да бъдем тъй безразлични към националните си интереси като други. Ние не можем и не трябва да подражаваме мизийците във всичко, защото мизийската логика, техните начини на действие довеждат до сръбско-български договори и спогодби за Македония, довеждат до договори като Сръбско-българския в 1912 г., като Ньойския. Ние ще бъдем повече македонци, отколкото българи, но македонци със свое отлично от вашето сръбско-национално самосъзнание, със свое историческо минало, със своя литературен език, общ с българския, със свое македоно-българско национално училище, със своя национална църква, в които националното и религиозното чувство на македонец да не бъде оскърбявано от лика и духа на сръбските светци като Свети Сава.

Сърбите много добре познават и сега, както и по-преди, значението на въпроса за народността и народностното чувство на македонците, ето защо чрез асимилация на македонците искат час по-скоро да се избавят от него.

Но всичко е напусто.

Наричаме ли се ний българи или македонци, и ний винаги ще се съзнаваме като отделна, единна, свършено отлична от сърбите и с българско съзнание народност, която ще знае да наложи волята си в борбата за човешки права на македонец.” [43]

Везните на живота са единствени, които измерват стойността на теорията. Миналото е помнене на времето. Миналото не помни произведения на книжовен македонски език. Духовното наследство на книжовниците от Македония е определена манифестация на западнобългарска традиция.

С непреходна почит е научната съвест към това българско съкровище. Това завоевание е непобедимо. То съществува. Съществуването е факт, а не възможност. По силата на фактите съществуването не може да се отрече. По силата на възможността съществуването не може да се отрича. Пясъкът е сила на слабостта и изход на безизходността. Пясъкът е изражение на заблудата. Към пясъка прибягват камилските птици и хората. Камилските птици, за да се разминат с опасността, хората, за да не покажат слабостта. Блаже Конески е несигурен въпреки сигурността

на извадките из “За македонските работи”. Извадките са увлечения на ранния Мисирков. Несигурността на Блаже Конески идва от факта, че Блаже Конески не предлага факти, а повтаря предложения. Срещата с културното минало на Македония за Блаже Конески е изпълнена с тежки неприятни часове. Миналото не е виновно, че не може с щедро сърце да предложи на упорития търсач онова, с което не разполага. Недоволен от миналото, Блаже Конески се обръща за помощ към бъдещето. Но бъдещето е също така състояние, както и миналото. Бъдещето е въображение на времето. То става факт, когато стане минало. Настоящото ражда минало. Настоящото е съвест на времето. Явленията са храна на фактите. Настоящото е мъртво без миналото и фактите са постоянен преход от живото бъдеще към мъртвото минало. Измежду земята и небето отколе се сражават разум и чувство. Оръжие на разума са фактите. Оръжие на чувството са желанията. Обликът на фактите е неизменно положение. Обликът на желанията е непрестанно изменение. Желанията са разумни, когато са в приятелство с фактите. Чувството е безумно, когато е в неприятелство с разума. В името на желанията фактите са убивани, а неистината за истина е провъзгласявана.

...Тъмни вихри са ломили клоните на българския дъб. Ветрове са носили отбрулени листа. Зловеща пустота и черна чума са лежали по баири и по друми. Търпеливи робски дири влечели безмилостен хомот. Дъбът снага изправял под свещена родна синева и завещавал воля и коравина на бѣдните потомства. Като воин е воювал с вековете. Като воин се е сражавал българският дъб.

Чужди сили са морили жилавия български език. Чужденец сеел черна чума. Родни думи плакали в кавали. Песен пели кървави окови. Нощ тежала глуха и свирепа. Над огнища е валяла пепел. Василевси и султани, и съседи неразбрани вливали отрова жива в жилите на българския силен дъб. Убивали с омраза дива шепота на българската кръшна реч. Но шепотът в сърцето е ковал заветен меч и клоните под небосклона са шумели правда надалеч...

Говорен в течение на дванадесет столетия, българският език запазва своята същина и през последните 25 години, макар че народностното му име понякога е заменяно с областното. И затова превръщането на регионалното географско име Македония в политическо чрез създаването на нова република в Югославия не може да промени характера на езика. След образуването на Югославска Македония в отделна административно-политическа единица българските говори в този край не престават да бѣдат български по своите особености, те не придобиват друг фонетичен, морфологичен или синтактичен строеж. Жителите на областта не заговорват на нов диалект, а продължават да общуват помежду си на родния. В основата на създадената регионална писменост след 1945 г. лягат особеностите на същите западнобългарски диалекти, които се говорят и дотогава.

Говорите на Македония от източнобългарски тип съзнателно не се взимат под внимание при изграждането на регионална норма. По такъв начин новият писмен вариант на българския език придобива предимно западнобългарски характер.

За да изпъкне по-ярко същността на този вариант, тук ще се спрем на двете основни диалектни групи в Македония - източна и западна, които представляват естествено продължение на двата типа говори от българската територия.

Намирайки се на крайния български югозапад, географската област Македония естествено събира в себе си снопове на езиковите изоглоси от две посоки - от Югоизточна и Югозападна България. Пресичането на тези изоглоси в определени райони придава на местните говори особен характер, който се изразява в това, че в едни отношения те се оказват източнобългарски, а в други - западнобългарски. Източнобългарските особености са по-характерни за източната и югоизточната част от територията на Македония и твърде рядко се появяват и в западните ѝ краища. Източнобългарските черти в областта носят предимно рупски (родопски и тракийски)

характер, тъй като говорите в Югоизточна Македония представляват естествено продължение на рупските диалекти в Родопите и Тракия. В отделни случаи източнобългарските изоглоси опасват най-южната част на Македония, след което завиват на северозапад така, че стават типични и за някои най-западни диалекти (Охридско, Дебърско и др.).

Западнобългарските черти се срещат в повечето случаи в Западна Македония, тъй като така наречените централни говори в тази област са свързани с централните диалекти в Станкедимитровско, Кюстендилско, Самоковско, Софийско, Ботевградско, Врачанско и др. Понякога западнобългарските изоглоси се простират и на територията на Източна Македония.

Кръстосването на източнобългарските и западнобългарските изоглоси става на различни места в тази област, но е по-типично за района, който се намира между реките Черна и Вардар, а също така и за Корчанско, Костурско, Леринско и Кайларско. [44]

Най-ярката обаче диалектна особеност на българския език, въз основа на която цялата говорна територия се разделя на две големи части, е двойното произношение на старобългарския ят (Є - е-двойно) под ударение и пред твърда сричка. Едни български говори го произнасят като 'а (я): *цвят, свят, мляко, вярa, хляб, зрял, видях*, а други като ѱ : *цвет, свет, млеко, верa, хлеб, зрел, видех*.

По този основен белег българските говори се делят на източни и западни. Границата между двете половини на езиковото землище тръгва от устието на река Вит, минава през Плевенско, западно от Ловеч, западно от Тетевен, Пирдоп, Панагюрище, стига източно от Ихтиман, върви западно от Пазарджик, пресича Разлога, минава западно от Гоце Делчев (Неврокоп), спуска се източно от Петрич, върви западно от Демирхисар, продължава източно от Кукуш и стига до Солун, до селата недалече от този град: Сухо, Зарово, Негован, Градобор. В предела на влиянието на якането са Серско, Драмско, Гоцеделчевско, източната половина на Солунско до река Места, т. е. цяла Източна Македония.

Старобългарският ят (Є - е-двойно) е същевременно и разединител, и обединител. Разединител, защото в единствено число на думите с Є се произнася като я и по този начин разединява източните от западните говори; обединител, защото в множествено число на същите думи се произнася като к и по този начин обединява източните със западните говори. Историческа неправда е нанесена върху българския език с напускане функциите на Є (е-двойно).

От изключително значение е ролята на голямата старобългарска носовка ѱ. Наред със старобългарския ят (Є - е-двойно) тя е най-устойчив мост между старобългарската и новобългарската азбука. По произношението на тази носовка българските говори се групират в ѱ-говори, а-говори, о-говори, е-говори, у-говори. Еволюцията на тази типична особеност на старобългарския език, от една страна, обогатява източните и западните говори на българския език със звуково разнообразие и, от друга страна, с преминаване в у или о голямата старобългарска носовка става същевременно отличителен и решаващ фактор в изграждането на отделни славянски писмени норми. Както старобългарският ят (Є - е-двойно) преминава в сръбския език в е и в хърватския в и, је и и (например: *свет, свијет, свит; човек, човијек, човик; леп, лијеп, лип*), така в руския, сръбския, хърватския език и голямата старобългарска носовка е преминала в у, а в словенски език в о (например *зѱб* в *зуб* и в *зоб*, *пѱт* в *путь*, в *пут* и в *пот*; *рѱка* в *рука* и в *рока*; *мѱж* в *мужчин*, в *муж*, в *мож* и пр.). По своето значение стойността на голямата старобългарска носовка (ѱ) не е еднаква с ер-голям (ѱ). Със замяната на ѱ с ѱ е нанесена втора историческа неправда върху българския език.

Голямата старобългарска носовка ѱ е единствената ориентация за произхода на обединяващите белези в славянските езици. Тъй като тя е възход и простор за

българския език, ще си позволим свободата по-подробно да се спрем върху групите, които според произношението на тази носовка определят всички български говори. Някога голямата старобългарска носовка се произнасяла носово като *О_n* (*желонд* - *желѹд*) или като *О_n* (*зомб* - *зѹб*, *домб* - *дѹб*). Сега ѱ-говорите произнасят голямата носовка ѱ като *ъ* (*ръка*, *мъж*, *път*). Такова произношение владее в литературния ни език. Така се произнася голямата старобългарска носовка в западните говори: Гостиварско, Дебърско, Стружко, Охридско, Преспанско, Леринско, Костурско, Гевгелийско, Дойранско, Воденско, Кукушко, Солунско, Серско, Демирхисарско, Гоцеделчевско и пр. до Места. Така се произнася голямата старобългарска носовка и във Видинско, Ломско, Никополско, Панагюрско, Търновско, Русенско, Старозагорско, Ямболско, Казанлъшко, Чирпанско, Ловешко, Плевенско, Пловдивско, Странджанско, Тракия, Котленско и пр.

А-говорите произнасят голямата старобългарска носовка ѱ като *а* (*рака*, *маж*, *пат*, *заб*). Такова произношение владее и в източнобългарските, и в западнобългарските говори. Така се произнася тя и в Ботевградско, Врачанско, Ихтиманско, Софийско, Самоковско, Кюстендилско, Станкедимитровско, Пирдопско, Копривщица, Клисура и в една част от родопските говори. Така се произнася и във Велешко, Прилепско, Кичевско, Поречията, Битолско, Тиквешко, Щипско, Кочанско, Радовишко, Струмишко, Пияченко, Благоевградско, Петричко, Разложко.

О-говорите произнасят голямата старобългарска носовка ѱ като *о* (*рока*, *мож*, *пот*, *зоб*). Така се произнася в Родопите (Смолянско, Чепинско), а в Македония - в Галичко-Реканска, в с. Смилево (Битолско), Папрадище и Ореше (Велешко).

Е-говорите произнасят голямата старобългарска носовка ѱ като *е* (*река*, *меж*, *пет*, *зеб*). Такова явление се забелязва само в тетевенския говор и в еркечкия говор (Поморийско и Варненско).

У-говорите произнасят голямата старобългарска носовка ѱ като *у* (*рука*, *муж*, *пут*, *зуб*). Така се произнася в Трънско, Брезнишко, Босилеградско, Белоградчишко, в Кумановско, Скопско, Скопска Черна гора, отчасти в Тетовско, Крива Паланка, Кратовско и др.

За историята на българския език твърде важна е функцията и на старите ерови гласни (*ъ*, *ь*), които са имали отделно звучене в старобългарския език. Тяхното отделно звучене отчасти се е запазило в днешните ни говори, а отчасти и *ер-голям*(*ъ*), и *ер-малък*(*ь*) са се уеднаквили или са се прегласили в друга гласна: *а*, *о* или *е*.

Ер-голям остава непроменен - *ъ* = *ъ*: *сън*, *грѣб*, *крѣв*, *лъже*, *зѣлва*, *лъжица*. *Ер-малък* се е уеднаквил с *ер-голям* - *ь* = *ъ*: като произнасяните някога *дѣнь*, *пѣсь* сега са станали *дѣн*>*ден* и *пѣс*>*пес*. Подобен преход имаме и в думите: *съга*, *старѣц*, *лъсно*, *тѣнѣк*, *пѣн*, *овѣн* и пр.

Двете стари ерови гласни (*ъ*, *ь*) звучат като *ъ* в преходните говори: Трънско, Брезнишко, Белоградчишко, Босилеградско, Кумановско, Скопска Черна гора, Кривопаланско, Кратовско, в Родопите, в областта Рупчос (с. Хвойна, Наречен, Бачково и пр.).

Там, където еровата гласна е преминала в *а*, думите стават: *сан*, *оган*, *танак*, *песак*, *петак*, *момак* и пр. С такова звучене са тези думи в Ботевградско, Ихтиманско, Врачанско, Източносоефийско, Самоковско, Пирдопско, Разложко, отчасти в Прилепско, Битолско, Велешко (*лани*, *магла*, *лажица* и др.).

Там, където еровата гласна е преминала в *о*, думите стават: *сон*, *огон*, *ложа*, *могла*, *ложица*, *танок*, *песок*, *петок*, *момок* и пр. С такова звучене са думите в Родопите, Станкедимитровско, Кюстендилско, Пиянечко, Благоевградско, Петричко (не навсякъде), както и в Прилепско, Кичевско, Галичко-Реканско, Велешко, Битолско, Охридско, Тетовско, Радовишко, Щипско, Гевгелийско, Воденско, Костурско и пр., не във всички случаи (в Прилеп: *дожд*, *сон*, *но магла*).

Съчетанията на старата ерова гласна със съгласните *р* и *л* (*лъ/ъл, ръ/ър*) между съгласни придават особен колорит на българския език. Така например: *мълчание - млъкни, гълтам - глътна, сълзи - слъзлив, жълт - жлътна се, скръб - скърби, гръб - гърбав, пръв - първи*. Този закон на преместването (метатезата) на *ъ* владее в литературния ни език и в повечето източнобългарски говори, предимно в централните балкански говори, върху които се основава. Той не се спазва при говорите в Панагюрско, Банско (особено за *ър*), Велешко, Щипско, Галичко-Реканско, Гостиварско, Дебърско, Леринско, Костурско, Воденско, Кайлярско, Солунско, Кумановско (не повсеместно), а в единични случаи в Скопско и Тетовско (*дълго, слънце*) и в Тетовско (*слъзе, дльг*).

Случва се изпадане на буквата *л* от съчетанието *ъл - лъ* (*вък, жъто, пъно, дъго, съза, въна, бъя/бълха, бълва, болва/, мъзе*), което е твърде характерно за българските говори в Разложко, Благоевградско, Малашевско, Кочанско, Тиквешко, Марийово, Петричко, Кюстендилско, както и преминаването на старовата ерова гласна *ъ* в *о* пред съгласните *л* и *р* (*волк, жолто, полно, долго, солза, волна, болва, молзи*), което е твърде отличителна черта за българските говори в Родопите (Смолянско, Чепинско), а в Македония съчетанието *ол* се среща в Прилепско, Битолско, Кичевско, Демир Хисар, Поречията, Крушевско, Тетовско (с *оу - воулк*), Преспа, Охридско, в съчетанието *ор* само у торбешите в Скопско (*ворба, воржа, скорша, доржи*). Преминаването на цялото съчетание на старата ерова гласна (*ъ*) със съгласната *л* (*ъл*) в *у* (*вук, жуто, дуго, пуно*) се среща и живее в говорите в Ихтиманско, Самоковско (смесено с *ъл*), Станкедимитровско, Кюстендилско, Каменишко, Трънско, Брезнишко, Скопско, Крива Паланка, Кумановско. Обаче при тия говори е нарушено единството, защото наред с *вук, музе, пун* съществуват и *съза, гътам, кънем се, жът, сънце, дълбок*, а в Кумановско се чува и *кълне, прокълне, глътка*.

Ударението е една от красотите на звучността на българския литературен език. То е динамично и само в отделни говори е постоянно. Непостоянното ударение не се покорява на никакъв закон. В течение на времето то си е извоювало право и свобода да пада на всяка поред сричка. В това ударение растат крилете на поезията и шумят неизчерпаемите извори, които водят разнообразието на метриката към шеметни звучни висоти. В Македония такова ударение е особеност на говорите в Кумановско, Скопска Черна гора, Кратовско, Радовишко, Щипско, Кочанско, Струмишко, Паланечко, Св. Николско, Пиянечко, Малешевията, Благоевградско, Разложко, Гевгелийско, Воденско, Кукушко, Дойранско, Серско, Гоцеделчевско и пр.

С ударение от края на втората сричка (*София, бугърски, воденеца, голъми, гулем, врѳта, учѳно, дѳйте*) се отличават говорите в Костурско, Леринско, Кайларско, Тиквешко и въпреки че при членуването тези говори отстъпват от правилото му, то прави впечатление на литературно.

С ударение от края на третата сричка (*водѳница, Суфия, бѳгарски, гулема, Бреѳлница, Осугово*) са известни българските говори само в Западна Македония между реките Вардар и Черна, в Скопско (без Скопска Черна гора), Велешко, Тетовско, Битолско, Кичевско, Прилепско (без Марийово), Ресенско, Охридско, Стружко, Реканско.

Двете тенденции към стабилизиране на ударението върху определена некрайна сричка и към преместването му върху по-предни (*вуда - водѳ, жѳна - женѳ*) създават различни типове акцентологични системи в българските говори на Тракия и Македония. “В Европа - съобщава Н. С. Трубецкой в своя класически труд “Основи на фонологията” - постоянното ударение на предпоследната с р и ч к а е представено в полски (с изключение на кашубските диалекти), в граничещите с тях диалекти на чешки и словашки и в източните диалекти на долнолужишки, същото “пенултимно” ударение господства в някои български диалекти в Македония и Албания.” Към това Н. С. Трубецкой отбелязва, че “са възможни и по-сложни случаи,

като например постоянното ударение на третата сричка откроя на някои български говори в Македония.” [45]

Подобно на източнобългарските особености, западнобългарските черти на територията на Македония също са представени от непрекъснати изоглоси, които здраво свързват Югозападна България с Македония.

Западнобългарските диалектни черти са особено типични за цялата писменост във Вардарска Македония след 1945 г. И всички опити, които се правят в последните тридесет и пет години за създаване на македонска норма със своя специфика, се базират върху говорни особености, които характеризират западнобългарските говори, намиращи се в държавните ни граници и една по-малка част извън тях.

Македонската норма няма своя специфика, чрез която да се противопоставя на българския език като цяло, защото се базира върху чертите на един дял от голямото западнобългарско наречие, в което различията от говор до говор са минимални и несъществени.

Налага се за миг да спрем върху онези черти, които обикновено се сочат от сръбските филолози (Ал. Белич, Ст. М. Протич и др.), а в ново време и от югославските като собствено македонски, т. е. по които така нареченият македонски език се отличавал от българския и дори се сближавал със сръбския език (Ст. М. Протич). [46] Най-характерна езикова особеност, и то още от края на Х век, според тях “е тъй наречената замяна на еровете в затворена сричка: ъ в о (сънъ в сон), ь в е (дънь в ден). Тази черта и днес е характеристичен белег на македонската езикова общност”.

Но този преход на старата българска ерова гласна ъ в о характеризира една огромна област в Западна и отчасти в Източна България, която по територия е равна на територията на самата СР Македония. Това явление се открива в Кюстендилско (бочва, сон, дош), в Радомирско (воно, вонка), в Леринско (золва, такоф), в Станкедимитровско (бочва, сон), в Софийско и Елинпелинско (петок, песок), в Ботевградско (возглаве, возвира), в Ихтиманско (воседна, вов водата), в Самоковско (на вонка, золва), в Пазарджишко (вонка), в Пирдопско (воздишам, восправено), в Смолянско (какоф, вакоф), в Гюмюрджинско, Дедеагачко, Димотишко (соберъ).

На второ място обикновено се сочи изговорът на старобългарската носовка ѱ като а, който характеризира западните македонски говори: “Бидејки т. нар. централни говори - пише Бл. Конески, - се влеваат неразделно во ова наречје, от тоа произлегува дека всушност и народната основа на нашиот литературен јазик е поширока и дека таа се поклопува (покрива) со западномакедонското наречје, кое претставува најголема наша говорна целост... Оваа ширина на основата на литературниот јазик е... еден битен (важен) услов (условие) за неговото полесно восприема|е и шире|е.

Но исто така е важно да покажем кои од говорите во составот на тоа наречје му се со извесни црти поблиски до литературниот јазик. Така приоѓаме веќе поблиску до уточнува|ето на поимот (понятието) на централните македонски говори. Бидејки во нашиот литературен јазик е застапен изговорот *рака, мака, пат* и т.н., тогаш меѓу западномакедонските говори му се поблиску оние, што го знаат тој изговор. Ако се обидеме (опитаме) да ја оцртаме територијата на која се распространети западномакедонските а-говори, ќе добиеме ваква слика (такава картина): на север тие допираат до самоти Скопје (таков е говорот во скопската Каршијака), одејки спрема југ го опфаѓаат Велешкото, Прилепското, Поречијата, Кичевското, Дебарца, охридските села, Демир Хисарското и Битолското. Тие говори значи го опфаѓаат поголемиот дел от Западна Македонија.” [47]

Очилата на Блаже Конески са еднопосочни и покажат нештата не такива, каквито са. Те са правени в оптичната лаборатория на Александър-Беличевата “славистика”. Политическата целеустременост за тях е основен критериум. Те са лишени от научна последователност. Ако Бл. Конески уважаваше себе си и истината, то тълкуването на

изговора на голямата старобългарска носовка *ǫ* щеше да бъде по-просторно, а не така тясно. Бл. Конески е длъжен да знае, когато вече се е захванал да обяснява ролята на голямата старобългарска носовка *ǫ*, че централните *a*-говори в България и Македония представляват неразкъсваема езикова цялост, която се дели единствено от една граница - политическата, и че изговорът “*рака, мака, пат*” в западномакедонските говори във Велешко, Прилепско, Поречията, Кичевско, Дебарца, охридските села, Демирхисарско, Битолско е естествено продължение на големия западнобългарски диалект със същия рефлекс, който се открива в значителни области на Северозападна и Югозападна и по-малки райони от Източна България: Ботевградско, Врачанско, Ихтиманско, Софийско, Пернишко, Самоковско, Кюстендилско, Радомирско, Станкедимитровско, Пирдопско, Копривщенско, Клисурско и някои села в Родопите. С “уточнуването на поимот на централните македонски говори” Бл. Конески подобно на своя учител Ал. Белич подготвя политическа почва за предявяване на искане за присъединяване към СР Македония на всички онези територии, където “е застъпен изговорът *рака, мака, пат*”, и затова премълчава присъствието на голямата старобългарска носовка *ǫ* в говорите на Югоизточна и Западна Македония: в Драмско, Серско, Гоцеделчевско, Солунско, Кукушко, Дойранско, Гевгелийско, Костурско, Леринско, Преспанско, Охридско, Стружко, Дебърско, Гостиварско, където *ǫ* се произнася като *ǫ* (*дǫб, мǫж, гǫска*). Произнасянето на голямата старобългарска носовка *ǫ* като *у* (*рука, зуб*) в Кумановско, Скопско, Скопска Черна гора, отчасти в Тетовско, Крива Паланка, Кратовско, което е еднакво в Трънско, Брежнишко, Босилеградско, Царибродско, Белоградчишко, и произнасянето на голямата старобългарска носовка *ǫ* като *о* (*рока, зоб*) в Родопите (Смолянско, Чепинско), което е еднакво в Галичко-Реканско, в село Смилево (Битолско), Папрадище и Ореше (Велешко), дават пълна свобода на действие на хора от рода на Бл. Конески да покажат своето високо политическо съзнание, като предявят определени политически претенции към всички онези територии, където голямата старобългарска носовка *ǫ* е преминала в *у* и в *о*, като например в руския, в сръбския, в хърватския, в словенския и в други езици.

Не се съмняваме, че една такава възможност е налице. Щом като в тритомната “Историја на македонскиот народ” и Александър Македонски е открит като македонец в смисъл на съвременна национална принадлежност, защо пък и народите, които живеят извън територията на СР Македония, да не бъдат в едно второ допълнително издание на историческата “Историја на македонскиот народ” приобщени към семейството “македонци”.

И още нещо. Като твърде характерна, типична и същевременно отличителна особеност, която отделя македонския език от българския, се сочи и тройната членна форма. По мнението на търсачите на доказателства за утвърждаване на самостоятелността както на македонския език, така и на македонската нация, тройната членна форма е такова доказателство. Българският литературен език на днешния етап на своето развитие действително познава един вид показателна членна форма. Обаче съществуват български говори, в които се срещат още два вида показателна членна форма. Двойната показателна членна форма е рядка пестеливост в изразните възможности и жалко, че още не е намерила своята стойност в литературния ни език. С тази форма се означават близки или далечни предмети. Ако предметите са близки, употребява се формата *-ъв (ов), -ва, -во: синъв (синов), майкава, детево*. Старобългарското показателно местоимение *-ов, -ова, -ово* е развило тази членна форма. Ако предметите са далечни, тогава се употребява показателната членна форма *-ън (он), -на, -но: синън (синон), майкана, детено*. Двойната показателна форма присъства в говорите: в Трънско, в Кумановско, Скопско, Велешко, Прилепско, Охридско, Тетовско, Галичко-Реканско, Крушовско, Кичевско, Поречията. Тройната членна форма е известна на родопските говори: в смолянския, хвойненския и широколъшкия говор, където показателната форма *-ъв*

(ов), -ва, -во се замества от -ъс (ос), -со (се) - *мажъс, мажос, женаса, детесо, женисе*. Старобългарското показателно местоимение *съ, си, се* е развило тази членна форма. Всички останали говори показват само членната форма *ът, та, то*. Двойната показателна членна форма е непозната в Щипско, Малешията, Струмишко, Гевгелийско, Воденско, Костурско, Леринско, Разложко, Петричко, Пиянешко, Благоевградско, Солунско, Серско и др.

Говорите в географската област Македония в една или друга форма притежават всички диалектни явления, които се намират на територията на България. Общо взето, и те като тях се делят на две наречия (източно и западно), които представляват продължение на двете основни наречия на българския език.

Новата писмена норма, която упорито се разпространява из СР Македония, пределно ясно говори, че в основата на създаващата се книжнина лежи западнобългарски диалект и че тази норма е с подчертан регионален характер. Към тази писмена норма няма отношение населението на останалите две трети от областта. В Благоевградско, Петричко, Разложко, Гоцеделчевско винаги се е употребявал само книжовният български език, а интелигенцията в Солунско, Костурско, Леринско, Воденско, Кукушко и Серско до закриването на българските училища от гръцките власти е познавала само българския книжовен език. Нещо повече. С българската книжовна норма е свързана и по-голямата част от сегашната интелигенция на онзи дял на Македония, който беше присъединен към Сърбия през 1913 г., тъй като училищата още през османското робство в цялата област винаги са били изключително български. [48]

Щом в диалектно отношение разликата между отделните говори както на запад, така и на изток е минимална, то тогава какво представлява създаващата се върху западнобългарски диалект втора писмена норма? Отговор на въпроса намираме у самия Блаже Конески в цитираната вече негова граматика. Той пише: "...имаме ред белези, што ја одликуваат јазично словенската писменост во Македонија во тој период како една особена варијанта наспрема (спрямо) писменоста на соседните балкански словенски земи." [49]

Този отговор, макар и даден за друго време, е особено характерен за разбирање на цялата регионална литература.

Във връзка с това отново си спомняме забележителните думи на големия хърватски славист В. Ягич, казани през 1908 г.: "Направеният в ново време опит да се постави един македонски диалект за книжовен език на страната трябваше, дори и да е мислен за добро, да бъде решително отхвърлен като излишно разцепване на духовни сили. Каквато съдба и да бъде отредена на многоизпиталата земя в най-близко бъдеще, тя сега още е свързана чрез черква и училище с България..." [50]

По въпроса за езика на славянското население в Македония от двояк интерес е да чуем и становището на съчинителите на така наречената "Историја на македонскиот народ", в чиято редакция между другите "професори" се намират и "академици" от рода на Михаило Апостолски, Блаже Конески и Димитър Митрев. Първо, защото мнението на отделен автор по въпроса за дадена материя не е вече отделно, лично мнение, въпреки че отделен автор го формира, подписва се под него и го съобщава, а е мнение на цялата редакция. И, второ, защото учреждение от ранг на Институт за национална история не се занимава с обявяване на литературно-художествени произведения, а с утвърждаване на историческата истина и по този начин става разпространител на официалното становище. Съчинителите пишат: [51] "Заедно со борбите против Цариградката патријаршија се воделе и борби за отстранување на грчкиот јазик и грчките учебници от градските училища во Македонија, а малобројната интелигенција го поставила и прашајето за воведување на мајчиниот

јазик во учебниците. Тргајќи од принципот дека наставата најдобро се совладува кога се предава на мајчиниот јазик на децата, малкуте македонски интелектуалци поставиле во 60-тите години на XIX век отворено барање (искане) да се воведат македонскиот народен јазик во наставата и во литературата и преку тоа манифестирале уште еден елемент на својот одделен македонски индивидуалитет. Оваа појава сретнала силен отпор кај побројната интелигенција во Бугарија, а особено кај нејзината колонја во Цариград, која остро се спротивила на намерата да се создаде друг литературен јазик за Македонците од оној за Бугарија, бидејќи во истакнувањето на одделниот македонски јазик ги согледала стремите на македонскиот народ за самостоен развој. Носителите на овие стремии бугарската буржоазија ги нарекла македонисти, а самите тие се нарекувале просто Македонци, тврдејќи дека и по етничко потекло и по јазикот се нешто сосем друго од Бугарите. Најголем дел од нив се истакнале во пишувањето на учебници за училиштата.

Уште во 1848 година банскиот учител Никола Филипов изразил во едно свое писмо до бугарскиот филолог Најден Геров негодување против воведувањето на источното наречје на бугарскиот јазик во литературата и во учебниците.

Едно од првите места меѓу писателите на учебници држел митрополитот на Дојран Партенија Зографски, родом од Галичник. Тој се заземал за воведување на македонскиот говор од галичкиот крај во литературата, а во краен случај допуштал и компромисно решение. Зографски напишал и отпечатил два учебника во Цариград: “Кратка свештена историја” (1857 г.) и “Начално учење за децата” (1859 г.) [52], но не успеал да ја издаде намислената македонска граматика.

Другаде съчинителите пишат: [53] “Најплоден од сите писатели на македонски учебници бил Кузман Шапкарев од Охрид. Од 1868 до 1874 Шапкарев отпечатил 8 учебници на македонски јазик, меѓу кои са најважни овие: “Првоначални познанија за малечки деца” (1868), “Кратко землеописание” (1868), “Мајчин јазик” (1874) и др.”

На друго место съчинителите продолжават: [54] “Покрај училиштата, како расадници на просветата во Македонија во 60-тите години почнале да се отвараат и првите читалишта. Во нив обично на просветените посетители читале весници на глас пред собири, а другите што слушале, по читањето, ги коментирале вестите. Читалиштата обично работеле во недела или во други празнични денови. Од редовната членарина (членски внос) и од подароците тие се снабдувале со весници, списанија и со книги. Весниците биле печатени главно на бугарски или турски јазик во Цариград. Во нив имало дописки и од македонските градови. Особено широк публицитет имале весниците “Македонија” и “Зорница”, и двата печатени во Цариград, како и официјалниот орган на Солунскиот вилает “Селаник”, кој од крајот на 1868 година почнал да излегува на четири јазика: турски, грчки, еврејски и бугарски.”

И по-нататък: [55] “Од средината на XIX век се забележува и нова квалитетна појава во македонската литература. Дотогаш, така да се каже, исклучително од црковен карактер, од Кримската војна натаму се гледа како таа почнала да ги разбива тесните рамки и да добива не само нова граѓанска содружина, туку и нови изразни средства и форми. Пред сè се забележува дека од неа биле уште повеќе отстранети црковно-словенските јазични елементи во полза на македонските народни зборови, благодарееќи на разбудениот интерес кај самите македонски интелектуалци и напредни занаетчи да ги собираат народните умотворби и обичаи. Ако до средината на XIX век собирањето и објавувањето на извесен број македонски народни песни го извршиле словенските културни работници надвор (извън) од Македонија (Вук Караџиќ, Виктор Григорович и Станко Враз), од средината на тој век почнале да се занимаваат со собирање и со објавување македонските просветители Јордан Хаџи Константинов-Неинот од Велес, Партенија Зографски од Галичник, браќата Димитар и

Константин Миладиновци од Струга, Јанаки Стрезов и Кузман Шапкарев од Охрид, Марко Цепенков од Прилеп, Ст. Верковиќ, Ёван Гологанов од Трлис и др. Воопшто засиленото собирање и објавување на народни умотворби во првите две децении од втората половина на XIX век в еден од исходните изрази на народното будење.

Материјално помогнат од хрватскиот бискуп Јосип Јурај Штросмаер, Константин Миладинов (Струга 1830 - Цариград 1862), еден од првите поети на Македонија, објавил во Загреб во 1861 веќе од порано собран материјал (најмногу од неговиот брат Димитар) еден голем зборник од македонски песни, гатанки и обичаи, меѓу кои околу 77 бугарски народни песни. Објавувањето на овој зборник - продолжават съчинителите [56] - на браќата Миладиновци, кој содржи преку 660 народни песни, гатанки и друго, спаѓало меѓу крупните настани во македонската и во словенската литература од втората половина на XIX век, бидејќи дотогаш непознатото богатство од народни македонски умотворби излегло на видело и ги поттикнало кон понатамошно собирање самите македонци, а кај странците (чужденците) уште го зголемило интересот спрема Македонија и нејзината култура. Во зборникот требало да влезат уште и 11 нотирани ороводни песни и еден речник од 2000 зборови, но поради преголемата велуминозност на зборникот отпаднале.

Уште како студент во Москва, Константин Миладинов, познавајќи ги и следејќи ги црковните борби и пропагандната работа на католичките агитатори, отпечатил еден напис за Охридската архиепископија, потоа превел од руски на македонски јазик и отпечатил во Москва во 1858 година еден дел од книгата на Јован Флеров, чија содржина била против унијата. Опирајќи се на македонската народна песна, Константин Миладинов објавил 15 уметнички (художествени) песни. Со него почнува и вистинската уметничка поезија кај Македонците.

Константиновиот современик и другар на студиите во Москва Рајко Жинзифов (Велес 1838 - Москва 1877) од Велес, пишувал песни и поеми. Тој го напишал и првиот расказ на македонски јазик. Посебно (отделно) се истакнал во своите публицистични статии на руски јазик како борец против турските насилби и фанариотски злоупотреби, заложувајќи се за идејата на културна и политичка соработка со сите словенски народи и сметајќи го тоа како гаранција за нивното национално ослободување од турското ропство.

Од помало значење биле поетските обиди (опити) на браќата Константин и Андреја Петкович од велешкото Башино Село. Меѓутоа, Константин бил првиот преведувач од словенечки и од чешки на македонски јазик и автор на прв научен труд од македонската славистика. И двајцата како руски воспитаници, останале на руска дипломатска служба и во Русија умреле.

Додека Константин Миладинов, Рајко Жинзифов и браќата Петкович живееле надвор од Македонија, во сама Македонија работеле и пишувале под много тешки услови Јордан Хаџи Константинов-Њинот и Григор Прличев.

Јордан Хаџи Константинов-Њинот (Велес околу 1820 - Велес 1882) е познат по својата разновидна работа: прво како цврст борец против претставниците на Цариградската патријаршија во сите места каде што учителствувал во Македонија, потоа како собирач на народни песни, ракописи и старини, па како стихотворец, писател на афоризми, на учебници, и на првите драмски обиди. Соработувајќи со Друштвото на српската словесност на кнежевство Србија - продолжават съчинителите [57] - и вршејќи по негова молба први хидрометеоролошки мерења во Македонија, Јордан Хаџи Константинов-Њинот станал и еден од првите кои почнале да се занимават со еден вид научна работа. Клеветен многу заради својте бујни истапи против митрополити, бил затворен и интерниран во Мала Азија во 1860 година. Умрел во крајна мизерија во Велес.

Григор Прличев (Охрид 1830 - Охрид 1893) по почетокот како грчки воспитаник и елински поклоник, пишувал на грчки јазик и учествувал на еден грчки конкурс во

Атина, каде што студирал и ја добил првата награда по 1860 година за поемата “О Арматолос” (Сердарот). На грчки јазик ја напишал и поемата “Скендер бег”, за која имале високи мислења (мнения) видните грчки книжевни историчари Рангабе и Сандерс. Кога, поради трагичната смрт на браќата Миладиновци во Цариград, кај него настапил прелом, тој не само што престанал да пишува на грчки јазик, туку станал и пламенен борец против грцизмот во Македонија. Опфатен од идејата за единствена словенска култура и за единствен општословенски јазик, Прличев почнал да пишува со еден мешан јазик составен од елементи на македонскиот, црковнословенскиот и бугарскиот јазик. На овој јазик превел некое делови од Хомеровата Илијада и од својата наградена песна во Атина. Тој пишувал и песни. Неговата Автобиографија е објавена по неговата смрт. Во своите прозни состави (съчинения) и проповеди што се запазени во ракопис тој му останал верен на народниот збор од Охрид и покажал високи стилски одлики во пишувањето.

Општо земено, во сите книжевни работи од ова време, така да се каже нашле одраз борбите на нашето граѓанство против злоупотребите на фанариотските митрополити и на турските зулумдџии, потоа сите напори во правец (посока) на создавањето единствен македонски литературен јазик и на неговата примена (приложение) во учебниците.”

По-нататък съчинителите пишат: [58] “Кон крајот на третата и особено во текот на четвртата деценија на XX век силно оживува во Македонија литературата на народен јазик. Тоа највидно се остварува (осъществява) во поезијата и во драмската литература. Во сосема кусо временско растојание, од 1938 до 1941 година, се појавија повеќе стихозбирки на македонски јазик: првата збирка песни на македонски јазик во Југославија - “Бели мугри” на Кочо Рацин, како и стихозбирките на Венко Марковски и на Коле Неделковски. Уште порано, а и во овие години се изведувани, а некои од нив се и печатени, драмите и комедиите на Васил Иљоски (Василије Илиќ - б. а.), Антон Панов (Антоније Пановиќ, - б. а.) и Ристо Крле (Риста Крлевиќ - б. а.).”

И след няколко страници по-нататък съчинителите продолжават: [59] “Посебно е важна улогата (приносът) на Кочо Рацин во формирањето на современиот македонски литературен јазик. Во својата поезија тој ги прерасна рамките на родниот говор и се потпре врз најправилните и најживотворни интенции на преходниците, придонесувајќи со својата практика тие поуверливо (по-убедително) да се реализират.

Раѓањето на современата македонска литература е нераздвојно поврзано со Рациновото име и со неговата стихозбирка “Бели мугри”. Кочо Рацин е основоположник на современата македонска литература и најистакнат продолжувач на светлите традиции на македонските писатели од XIX и почетокот на XX век. К о л е Н е д е л к о в с к и (1912-1941) остави бележита трага (следа, дирја) во македонската литература меѓу двете војни со своите две стихозбирки “М’скавици” (мълнии, светкавици) (1940) и “Пеш по светот” (1941).

Роден е во велешко село Војница. Бил бојаџиски работник. Со литература се занимавал особено активно по 1937 година, кога влегол во македонскиот литературен кружок во Софија, каде што живеел од 1933 година па до неговата херојска смрт, на 2 септември 1941 година. Загинал како диверзант - учесник во движењето на отпорот против фашизмот.

И Коле Неделковски е поет на народните болки и неволји, кои претставуваат доминантен лајтмотив, заедно со песните за личната трагична судбина на изгнаник, на обете негови стихозбирки.”

Другаде съчинителите пишат: [60] “Во овој период објавува песни на македонски јазик и В е н к о М а р к о в с к и (1915). Во нив тој обработува национални и социјални мотиви. И песните на В. Марковски се под големо влијание на нашата народна поезија. Во текот од 1938-1941 година печатени са следните негови

стихозбирки: “Народни бигори”, “Огинот”, “Лулкина песна”, “Лу|а” (Буря). Познати са поемите на В. Марковски од ова време: “Гоце”, “Илинден”, “Чудна е Македонија”, “Бие дванаесет”.

Все там съчинителите пишат: [61] “Од вонредно значе|е за развитокот на македонската национална култура во Бугарија беше појавата на литературни дела, пишувани на македонски јазик и со македонска борбена тематика. Таа литературна продукција го забележа својот почеток уште во драмата на Никола Киров-Мајски, посветена на Крушевската република, а објавена 1921 година и напишана на крушевски говор. Со поетските збирки на Венко Марковски и на Коле Неделковски, објавени помеѓу 1936 и 1941 година, а подоцна (по-късно) и со збирката “Македонска китка” от Волче Наумчески, објавена во 1941 година, се истекнуваа специфичните одлики на македонскиот народен јазик и се откриваше можноста за создава|е на свој јазик на уметничка (художествена) литература.”

И на друго място: [62] “Долгогодишното ропство на македонскиот народ го оневозможуваше нормалното развива|е на националната култура. Новите поробители, бугарските и италијанските окупатори, ја продолжија политиката на пораншните поробители и тие, заведувајќи бугарски, односно италијански училишта, го негираа македонскиот јазик, ја негираа едновременно и ја присвојуваа културата на македонскиот народ. Така во XX век, при конечното ослободува|е, македонскиот народ немаше ни своја азбука ни своја граматика, според тоа немаше ни свои училишта, ниту развиен литературен јазик.”

А малко по-нататък: [63] “Главниот Штаб преку верскиот референт развиваше голема активност меѓу свештениците и религиозната средина во народот. Верскиот референт беше агитатор во масите. Пропагирајќи ги целите на Народноосвободителната борба, тој укажуваше на тоа дека не ги негира верските чувства. Едновременно со ова, верскиот референт се заземаше и за ползува|ето на македонскиот јазик во црквите наместо бугарскиот, италијанскиот или српскиот.”

Една страница по-нататък съчинителите продолжават: [64] “Првото заседание на АСНОМ (Антифашистко собрание за народно ослободение на Македонија), во својот програм (възвание) објавен по завршува|ето на заседанието, говорејќи за одлуките (решенијата) што ги донесе самото заседание, посебно (отделно) ја истакна одлуката дека македонскиот јазик се воведува како служебен јазик.

От донесува|ето на одлуката за воведува|е на македонскиот јазик како служебен јазик, па до донесува|ето односно изработката на азбуката и првата граматика на македонскиот јазик требаше да измине доста време. Тежината на оваа задача ја согледа и Иницијативниот одбор за свикнува|е на АСНОМ, поради што по рефератот поднесен на Првото заседание на АСНОМ, под наслов “Народно-демократската власт во Македонија”, каде што се зборува за проблемот на просветата на македонскиот народ, се подвлекува и тежината по решава|ето на тој проблем, се набројуваат и задачите што треба да се решат за да можат да се организираат подготовките за спроведува|ето на просветата. Во врска со решава|ето на проблемот за просветата на македонскиот народ врз база на една веќе организирана државна заедница (общност), во рефератот се истакнува дека “проблемот на просветата е самиот по себе тежка задача. Изработка на основни учебници за нашите школи во кои ќе се учи на македонски јазик, за курсевите за неписмените и др. поставува еден претходен проблем за изработка на една граматика, речник и др., за да може на македонски јазик да се пишува и да се учи и за да стане тој официјален јазик на нашата администрација. Затоа назначува|ето на една одговорна комисија за уточнува|е на нашиот јазик е една неопходност.”

Поставя се въпросът, що е истина и в каква степен е застъпена тя в тези пасажии, писани от съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ”? Вместо да се впускаме в ненужни разсъждения, ще се обърнем към авторите, на които

те се позовават. Съчинителите твърдят, че “едно од првите места меѓу писателите на учебници држел митрополитот на Дојран Партенија Зографски, родум од Галичник. Тој се заземал за воведување на македонскиот говор од Галичкиот крај во литературата, а во краен случај допуштал и компромисно решение.” Обаче съчинителите, отбягвайки да постъпят по законите на историята и точно да определят името на литературата, в която Партений “се заземал за воведување на македонскиот говор од Галичкиот крај”, правят лоша услуга на истината и излагат своя авторитетен съд на неприличие. Партений Зографски е българин с ясно национално съзнание и когато “се заземал за воведувањето на македонскиот говор от Галичкиот крај во литературата”, той правил това, тъй като смятал, че македонското наречие е “по пълнозвучно и по плавно и по стройно”. Известно е, че Партений Зографски дели българския език на две наречия: едното от които се говори в Македония, а другото в Северна България и Тракия. Той воюва за участие в литературата на наречието, което се говори в Македония, и не в някоя абстрактна литература, а конкретно в българската. Ще повторим това, което той пише през 1858 г. в статията си “Мисли за българскии-отъ ъзикъ”: “Македонското наречѣе не толко не требѣтъ и не можеть да бидеть исклученно от общѣи-отъ писменнѣи ъзикъ, по добро тоа бѣше, ако оно сѣ прѣимаше за главна негова основа; по таѣ причина что оно е по пълнозвѣчно, по плавно и по стройно, и в много отношенѣѣ по пълно и по богато. Представители на тоа наречѣе се югозападни-те страни на Македонѣѣ.” [65]

Говорите и границите на Македония по своята граматична система са неделими от говорите в Мизия и Тракия. Те заедно образуват разграничения български езиков тип сред останалите славянски езици. В своята дълговековна летопис македонските говори и говорите в Мизия и Тракия са подложени на абсолютно еднакви промени, т. е. имат една история, едно общо развитие с всички останали български говори. Македонските говори никога не са се развивали като обособена диалектна цялост сред останалите български говори. Те се наричат, наричали са се и продължават да се наричат “македонски” с оглед на географския показател, а не с оглед на някакъв лингвистичен показател. Понятието “македонски” е само географско, а не лингвистично. Известно е, че цялата българска езикова територия се дели на две половини в зависимост от развитието на старобългарския ят (ѣ): едната (източната) е *яковска*, където (ѣ) с малки изключения се произнася като ‘а (я) (*хляб, мляко, място*) и като ѡ (*бѡл*); другата (западната) е *екавска*, където (ѣ) се произнася като е (*хлеб, млеко, место, бел*). Македонските говори са от двата типа.

Съчинителите твърдят, че “Најплоден од сите писатели на македонски учебници бил Кузман Шапкарев, од Охрид. От 1868 до 1874 година Шапкарев отпечатил 8 учебници на македонски јазик”. Обаче съчинителите, понесени от вълните на страстите, променят без всякаква задръжка националната принадлежност и на този отдавнашен покойник, който не може да се защити. Те потулват от читателите си това, че Кузман Шапкарев, този “најплоден од сите писатели на македонски учебници”, е съобщил в предговора към книгата си “Сборник от Български народни умотворения”: “Българските названия на градовете, селата, планините, реките и разните други местности изложих не со цел да кажа, че во Македония само тези са всите български имена на местностите ѣ, а останалите са другоязични, не, а напомних токо само от цеото им число, колкото могъл съм да срещна при първ поглед, за да се изразя тъй, и то, за да дам повод на други по-специалисти, да се позанимаят по сериозно со този важен въпрос, защото, подробното изложение на всичките географически названия на местностите, които [названия] заключават в себе си важен от археологическа и историческа точна интерес, во тая простодушна и чисто българска почти страна изисквало би по-специално и нарочното занимание со нея, та да би могло да се узнае от малко, малко поне тази толко важна, а съвсем и отвсякъде пренебрегната част на отечеството ни, както по-пространничко мисля да поговоря другаде. По целата почти

Македония, освен среднојужна една малка част, географическите названия са току-речи исклучително бугарски и ретко, тврде ретко се среќа местност со некое чуждо, не бугарско име. Само во последната частичка, меѓу Солунско, има села, макар и от бугари населувани, обаче носат днес турски имена.” [66] Интересни са размислите на този “најплоден од сите писатели на македонски учебници” особено върху езика. Ето какво казва в същия предговор Кузман Шапкарев: “При изложението на язичните ни бележки върху нашето Македоно-бугарско наречие дойде ми на ум мисълта за някои не доброжелатели на народа ни, които, со съвсем нечиста и не благородна цел, бладат (бълнуват) си и прогласяват наляво и надясно, че нашият бугарският език бил уж умрял, изчезнал и изгубен и че ние, бугарите, силом и напразно сме се мъчеле да възкръснем умрелия, и да осъществим неосъществимото, тъй като на него не могло нищо важно да се напише; когато напротив аз мисля съвсем инак, т. е. че нашият език не само е жив и съществуващ во устата на народа со всите си подробности и свойства на един пълен и богат език, но по-жив и даже и по-богат от много други днешни, възхвалявани за богатството си јазици.” [67]

Когато пък съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ” се сблъскват с очебийните факти, то тяхното фалшификаторско поведение към истината става неприлично. Те тврдят, че “Покрај училиштата како расадници на просветата во Македонија в 60-тите години, почнале да се отвараат и првите читалишта”, където “на просветените посетители читале весници на глас пред собири”, и че “Весниците биле печатени главно на бугарски или турски јазик во Цариград”, и че “Особен широк публицитет имале весниците “Македонија” и “Зорница” и двата печатени во Цариград, како и официјалниот орган на Солунскиот вилает “Селаник”, кој от крајот на 1868 година почнал да излегува на четири јазици: турски, грчки, еврејски и бугарски”. Тяхната информација обаче е преднамерено непълна. Те избягват да анализират едно тврде важно съобщение. Вестниците, които “биле печатени главно на бугарски”, дали са превеждани или тези, които “по читајето ги коментирале вестите”, не са се нуждаели от превод, защото вестниците, които слушали и коментирали, “биле печатени на бугарски”. Тогаво какво става с потта на съчинителите, тъй изобилно проливана, за да докажат, че “те са отделна национална самобитност”, с отделен македонски език, “който е еднакво отдалечен както от бугарският, така и от сръбският, а може би е по-близък до сръбският, отколкото до бугарският”. Но ето тези, които “по читајето ги коментирале вестите”, даже и не напускали събиранията в знак на протест, че “најпросветените посетители” им четат весници, печатени “на бугарски”. Какво невъзпитание и каква дързост от страна на един народ - да си позволи смелостта да разбира собствения си език! Бедните съчинители! Поне да са измислили още един случай на проява на високо македонско национално съзнание. Така съчинението им “Историја на македонскиот народ” става по-неубедително. Иначе то би било по-богато с още един белег към утвърждаване на самобитноста на македонската нация. Но те са устойчиви и се стараят да обяснят противоречията с тяхна закономерност. Те тврдят: “Ако до средината на XIX век собирајето и објавувајето на известен број македонски народни песни го извършиле словенските културни работници надвор од Македонија (Вук Караџиќ, Виктор Григорович и Станко Враз) од средината на тој век почнале да се занимават со собирајето и со објавувајето македонските просветители Јордан Хаџи Константинов-Њинот од Велес, Партенија Зографски од Галичник, Браќата Димитар и Константин Миладинови од Струга, Јанаки Стрезов и Кузман Шапкарев од Охрид, Марко Цепенков од Прилеп, Ст. Верковиќ, Јован Гологанов од Трлис и др.”

В своята “Песнарица” Вук Ст. Караджич през 1815 г. бе обнародвал една песен от Разлог под наслов “Песма бугарска”:

Не рани рано на вода

*доз белолико.
Не клопай ведри ковани
на тия бистри кладенци и пр.*

По-късно, през 1822 г., Вук Ст. Караджич публикува своя “Додатак к Санктпетербургским сравнителним рјечницима свију језика и нарјечија с особитим огледима Бугарског језика”. [68] Великият сръбски етнограф показва образци от български език, български песни и бележки по българска граматика. Този пръв научен принос за новобългарския език Вук Ст. Караджич е изградил върху македонския разложки говор.

Стефан Веркович, сърбин от Босна, който е причислен вероятно по някакви висши съображения към “македонските просветители”, издава през 1860 г. книгата си “Народне песме македонски бугара”. [69] В предговора си към тази бележита книга “македонският просветител” пише: “Я самъ ове песме назвао бугарским а не словенским, збогъ тога, еръ данасъ кадъ би когодъ македонскогъ Славенина запитао: што си ти? съ места бы му одговорио: я самъ Болгаринъ, а свой езыкъ зову болгарскимъ...” [70] Парадокс! Сръбският учен, фолклористът Стефан Веркович, по официални задължения агент на сръбския шовинизъм, с пълен глас съобщава на историята, че македонските славяни са българи (и защитава това становище през целия си живот), а съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ” го причисляват към “македонските просветители”! Наистина какъв парадокс (или може би какво фалшификаторско заслепление)!

Най-видните български фолклористи братята Димитър и Константин Миладинови от Струга оставят на българската литература през Възраждането своя най-значителен труд, сборника “Български народни песни”, издаден в Загреб през 1861 г. Българският характер на този документ от огромно историческо значение е определен както от песните, така и от самия предговор. За научната мисъл, за лингвистиката, за фолклористиката тази изключителна книга на именитите стружанци отдавна е станала неизчерпаем автентичен извор на българския бит и живот. Две мощни фигури, две неугасими звезди пламтят на културния гребен на възрожденска България - Димитър - български обществено-културен деец, и Константин - възторжен български поет; те завещават на бъдните потомства своята нравствена чистота и своето високо национално съзнание. Ветровете на времената не ще заглушат силните слова на Димитър Миладинов: “Най-харното, най-хубавото, най-честното ни остана - кръвта цела, българска, блага...” “Аз отивам на вярна смърт, но народът български, за когото съм ратувал и за кого ще умра, няма да умре заедно с мене. Той ще остане и подир мене и един ден ще възкръсне величествен. Тогава той ще оцени и моята кръв.” [71]

В разгара на борбата с фанариотите като свещена клетва звучи изповедта на българите от Македония в стиховете на Константин Миладинов:

*Немой, гърко, додевай ми!
Пак ти рекоф, пак ти велям:
разбери се - не се гърча!
Ако сакаш, българи се!... [72]*

Антифанариотската борба обаче бележи своя зенит в творчеството на Райко Жинзифов. Този дръзновен велешанин е същевременно и най-висока изява на българското национално съзнание в Македония:

*О, гърци, гърци, чуйте нас,
чуйте наш народен глас.*

*Македония, чудна страна,
нема да бидит гърчка она!
Шума и гора и планина,
самий камен на тая страна,
птица и риба във Вардар река,
живо и мъртво на свои крака
ке станат и ке дадат ответ
на цела Европа, на цел свет:
“Я българка сум, българин сум я,
българе живеят в тая страна.” [73]*

В стихотворението си “Гуслар в собор” поетът Райко Жинзифов определено утвърждава българското име. Ето как македонската девойка пее:

*Я сум млада бугарка,
име ми ет Милкана.
Я сум чиста славянка,
в Бугария родена,
от бугарски род
и бугарски плод.
Майка ми ет бугарка,
керка на чист бугарин,
имам кума бугарка,
вуйко ми е бугарин
от бугарски род
и бугарски плод.
Любам я бугарина,
юнака я милувам...
На мой род ке придадам
неколку си синчиня...
от бугарски род,
от бугарски плод... [74]*

Съдбата на България навсякъде присъства. С тъга на сърце поетът отправя горестни слова:

*Камо ми славна
славянска дружина?
Камо ми древна
столица Преслава? [75]*

Съдбата на България е и негова неразделна съдба. В “Питала е България” и поетът пита заедно с България:

*Я кажете, сино небо,
сино небо, сино море,
кой ме кладе во вериги,
во вериги, в тежки мъки? [76]*

Основната тема в художествените произведения на Райко Жинзифов са България и страданията на българския народ. В поемата си “Кървава кошуля” той казва:

*В българска ми клета земля
има малко градче,
то е легнало в поляна,
име нему Прилеп... [77]*

Многогранна и твърде интересна е и биографията на Йордан Хаджи Константинов-Джинот. [78] В продължение на 40 години той е учител и се ползва с име на един от най-добрите учители в Македония. Той е новатор в училището. Навред подчертава необходимостта да се отворят български училища. Българската национална изява на този смел велешанин никой от неговите изследвачи не е подхвърлял на съмнение. Йордан Хаджи Константинов-Джинот е отминаван от вниманието на литературните историци. Обаче като книжовник с някои отличителни особености Джинот е допълнение към физиономията на една литературна епоха, защото Джинот не е пасивен просветител. Съдбата на поробен народ влияе върху бъдещото направление на този бурен дух. За известен период Джинот става един от водителите на българското национално пробуждане в Македония. Във всички важни области както в славистиката, така и в етнографията и географията, както в стихосложението, така и в драматичните диалогични сценки Джинот е оставил значителни следи. Всяко негово слово е точно определено и точно насочено. Когато описва македонските градове, той се стреми да бъде в характеристиката си изчерпателен, та да удари по антинародните тенденции и да придвижи развитието напред. Ето как са характеризирани някои от македонските градове:

“Скопие (Ускуп) град великъ и старъ и чудесень... [Скопяните] са стари Болгаре, но како се вселили [между тях] десет куци Албаногегогреци, пременили нрави и гостолубия болгарскій...”

В е л е с. Чудноватъ градъ отъ 8000 Б о л г а р е славянепеоны... неучени излишно, горделиви, мечтателны, непостоянны, лажливи... Въвъ Велесъ съществува единъ епископ болгарин, кой преко обичай се гнуса отъ науката и до гуша ся гнуса отъ учени чловеци.

П р и л е п красень градъ, древны болгарскіи... Прилепските болгари направиха едно велико и красиво училище, но така си стои пусто защо славяните искатъ славянски учитель, а цинцарите се опинятъ и искатъ гречески учител...

Щ и п ъ г р а д ъ б о л г а р с к і и . . .
б о л г а р с к і й служатъ в црковъ...

Т и к в е ш а н ы ... сосъ много богати села, вси Болгаре. ” [79]

Най-сполучливото литературно произведение на Джинот е сценката “Минерва и девет музи и Остримеч разговарят ради изгубена България”. [80] Две основни идеи са намерили художествено-литературна пълнота. Едната - идеята на просвещението, и другата - пробуждането на нацията. На сцената се явява самата България. Авторът очертава нейната територия: Тракия тучная, Подунавие то болгарское с Татария, Романия, Македония и Албанское - до Черно то море и Дунай река, до Средиземното и Адриатическото море. България е “най-добрата земя”, “Нашла се е между зли нрави и други опаки обходи во сухо место”.

“Ако поставим българския възрожденец - казва академик Емил Георгиев - във фокуса на обобщението, ще видим, че в неговия живот и дейност се събират в здрав възел най-важни линии на възрожденското ни развитие. Патриотичното въодушевление, което разпалва пръв Паисий Хилендарски и което е така нужно при формирането на българската нация през епохата, пламти с действително паисиевска жизненост в Джинотовия възрожденски образ. Заветът на Петър Берон, Васил Априлов и Неофит Рилски за изграждане на здраво българско училище намира верен осъществител в учителя и строителя на българското училище в Македония. Джинот е твърд и неустрашим воин в оная борба, която изтъква като свой безстрашен водач

Неофит Бозвели - черковно-националната. В сътрудника на “Цариградски вестник” има свой разпаден радетел борбата на нашите възрожденци за български книжовен език и правопис, тъй необходими при създаването на българския национален живот. Древната култура и литература на българския народ, оплодила културата и литературата на няколко други народи, привлича вниманието на Джинот, тъй както привлича вниманието на Раковски в стремежа му да обнови живота в нашата страна; Джинот се нарежда между предните представители на българската славистика. Класицизмът, макар и да не оставя значителни авторски имена и произведения в българската литература, има прояви и преди и след “българския Тредяковски”. Закономерна поява на Българското просвещение, той оставя следите си в стихотворните произведения на Димитър Попски, Сичан Николов, Йордан Хаджи Константинов-Джинот, Григор Пърличев и др. Най-сетне началният етап в развитието на българската драматургия - етапът на училищните диалози - извежда Джинот до основоположника на българската драма Добри Войников, който започва своята дейност на драмописец с училищни диалози.

При очертаното положение - заключава академик Емил Георгиев своя обстоен очерк за Йордан Хаджи Константинов-Джинот - несъмнено е, че историкът на Българското възраждане и българският литературен историк не могат да оставят делото на Йордан Хаджи Константинов-Джинот без внимание.” [81]

Григор Пърличев е най-талантливата поетична изява от Македония през време на Българското възраждане. В съдбата на този корифей е съчетано най-възвишеното на българската нация. Чрез Григор Пърличев възрожденска България измерва духовен ръст с най-големите епични светила на гръцката култура. Блестящите поеми “О Арматолос” и “Скендербег” стигат до безсмъртието на един поетичен живот. На изящен гръцки език гордият българин от Охрид оспорва лаврите на великия Омир. Григор Пърличев се нарежда между най-значителните представители на борческия романтизъм, а поемата му “О Арматолос”, за която е наречен “втори Омир”, принадлежи на непреходните духовни измерения, каквито са “Горски венец” на черногореца Петър Негош и “Смъртта на Смаил-ага Ченгич” от хърватския поет Иван Мажуранич. Но ако българинът е лишен от възможността непосредствено да почувства силата на това величествено творение поради езиковата бариера, то “Автобиографията” на този велик български автор отдавна е станала гордост на българската нация и изповед на българския народ. Със своята “Автобиография” Григор Пърличев е съвест на съвремието. “Нека знаят... - изповядва в своята “Автобиография” Григор Пърличев, - че не пиша от собствена своя гордост, но за възвишение на народната.” [82]

“Дотолкова ние, българе[те], сме били ругани и презрени от всичките народности, чото време е да се опомним. Като четете човек народните ни песни, дето всяка хубавица се нарича гъркиня, неволно ще заключим, че клетото самопрезрение е знак на българщината. Време е да се покажем хора между хората. Българското трудолюбие рядко се намира в другите народи; то ни е облагородило; то е било, е и ще бъде наше спасение... Какво преимущество могат да имат пред нас другите народности? Като слушал съм всеобщите над българщината ругания, целий живот съм прекарал с мисълта, че не струвам нищо. Тази съща мисъл ме отстранявала от най-високите кръгове на обществото, без които никога не бива знаменит гражданин, нито спасител. Верно е, че горделивият никога не прокопсува, но верно е такожде, че и който презира себе си, е самоубийца. Първият грях, разбира се, е по-опасен; но ние българе[те] треба да се пазим повече от втория: треба да се уповаваме на силите си, на трудовете си.” [83] За Григор Пърличев България и българският език са въздух и слънце за човешко съществуване. Когато го затварят и каймакаминът се обръща към него със следните думи: “Остави българският език и сега те освобождавам”, смелият

охридчанин отвърща: “По-добре смърт.” [84] Паметно ще остане словото му от 8 март 1870 г., произнесено в Охрид по случай основаването на Българската екзархия.

“В разстояние на 108 години - казва Григор Пърличев - бехме потънали в църна тъмнина... Бехме загубили и език, и народност... Бехме поругани и посмеяни от вси народи... Когато цариградският патрик Самуил със страшна измама урна (събори) Охридската архиепископия и я претопи и по вся България прати гръцки владици... тогава българският народ се облече в черно... от тога насам, 108 години, работихме повече за гърци. Со пот български се вадеха (поливаха) гръцки училища, гръцки болници, гръцки книгохранителници и фенерски разкош. А българинът беше оголен и осъден само да работит и вси народи се смееха со нас...” [85]

С висок патриотизъм е този българин от Охрид. Неговото българско чувство нито за миг не отслабва, навсякъде присъства. Това се изявява и в стихотворна форма като “Докога, братя мили българи” или като “Чуйте, чеда македонци”, в които с гняв призовава българския народ да гони фанариотите:

*Ой, болгарски ти мой народ,
що не гониш лош фанариот!*

Това чувство прелива в гордост, както в “Мечта на един старец”, когато говори за своето увенчаване с лавров венец на латинския конкурс. “В г р ъ ц к а т а с т о л и ц а - пише Григор Пърличев - с е п р о с л а в и б ъ л г а р с к о т о и м е .” “Мечта на един старец” е свещен завет към младите поколения да изграждат по-честита българска родина. “Докле България е още бедна - обръща се към него с призив Григор Пърличев, - трудете се. Вашият труд... какъвто и да е, тя ще го приеме с благодарение... докле възпоминанието на робството е още живо, трябва да се появат добрите е синове. В идущия век България ще стане по-честита...” [86]

Това са личните изповеди на най-представителните български възрожденци от Македония. Кошунство се върши с тяхната памет, когато посмъртно се изопачава националното им съзнание. Човешкият морал изисква да се отнасяме с уважение към мъртвите, защото те са беззащитни. Недостойно е да им се приписват думи, които те никога не са произнасяли. Никой не може да ограби тяхната чест, никой не може да ги застави да мълчат. Защото техният език е истината. Той е остър като меч и свещен като клетва. Защото техните дела и образи на велики българи завинаги са влезли в благодарната народна памет.

Със същия подход съчинителите твърдят, че “кон крајот на третата и особено во текот на четвъртата деценија на XX век силно оживува во Македонија литературата на народен јазик. Тоа највидно се остварува (осъществява) во поезијата и во драмската литература. Во сосем кусо временско растојание, од 1938 до 1941 година, се појавија повеќе стихозбирки на македонски јазик: првата збирка песни на македонски јазик во Југославија - “Бели мугри” на Кочо Рацин како и стихозбирките на Венко Марковски и на Коле Неделковски. Уште порано, а и во овие години, се изведувани, а некои од нив се и печатени, драмите и комедиите на Васил Иџоски, Антон Панов и Ристо Крле.” [87]

Далеч съм от мисълта да правим капитал от факта например, че Васил Иџоски, Антон Панов и Ристо Крле по време, когато се изявяват като драматични автори, на премиерните афиши не фигурират като Васил Иџоски, Антон Панов, Ристо Крле, а като Василије Илиќ, Антоније Пановиќ, Риста Крлевиќ. Съчинителите би трябвало да се съобразяват с тази показателна метаморфоза на споменатите автори и да я отбележат като значителен белег по пътя към признаването на самобитността на македонската нация. Иначе, така както са постъпили, има опасност бъдещият литературен историк да ги обвини в невежество. А това не е хубаво за една редакция, в която обитава съвестта на такива еминентни професори и академици, каквито са Апостолски,

Зографски, Катарджиев, Конески, Лапе, Митрев и др. Съчинителите, изглежда, изпитват особено удоволствие да допускат “пропуски”. Ако за някои хора пропуските означават слабост, то за съчинителите пропуските означават сила. Те са наистина най-силни в царството на пропуските. Ако пропуските са резултат на умореност, те трябва да бъдат извинени. Човешко е хората да се уморяват. Пропуските обаче, допуснати в горепосочените пасажи, са резултат на по-далечна прицелна точка. Съчинителите твърдят, че “1938 до 1941 г. се появија повеќе стихозбирки на македонски јазик: првата збирка песни на македонски јазик во Југославија - “Бели мугри” на Кочо Рацин, както и стихозбирките на Венко Марковски и на Коле Неделковски”. Другаде пак същите съчинители твърдят [88], че “со поетските збирки на Венко Марковски и на Коле Неделковски, објавени помеѓу 1936 и 1941 година и т. н., се истакнуваа специфичните одлики на македонскиот народен јазик и се откриваше можноста за создавање на овој јазик на уметничка (художествена) литература”.

Във фалшификаторската си наглост съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ” сами себе си поставят в неудобно положение. Тврденията им, че “поетските збирки на Венко Марковски и на Коле Неделковски са објавени помеѓу 1936 и 1941 година...”, са плод на тяхната разјудана фантазија. На Венко Марковски не е известно, че е публикувал поетическа збирка в 1936 г. Също така на Венко Марковски не е известно и Коле Неделковски да е публикувал такава збирка в 1936 г. Веројатно съчинителите са извршили това нарушение в стремежа си да докажат староста на македонската нација. Първата збирка песни на Венко Марковски излезе през 1938 г. в Софија под наслов “Народни бигори”. Първата збирка песни на Коле Неделковски се отпечата през 1940 г. също в Софија под наслов “Мъскавици”. Съчинителите постъпват с фактите като децата с огњя. Ако на тях им е нужно да покажат староста на македонската нација, то те не се стесняват да променат даже реда на годините в календара. Ако им е нужно пџк да докажат датата на раждането на съвременната македонска литература, то те не се стесняват да поставят тази дата между 1936 и 1941 г. Съчинителите знаат, че поетическата збирка песни “Бели мугри” на Кочо Рацин е издадена през 1939 г. в Југославија, но този факт те не съобщаваат, защото той ще отнеме от рџцете им нај-главниј аргумент при определјане на датата на раждането на съвременната македонска литература, а именно, че не “Бели мугри”, “објавени” в Југославија, а “Народни бигори”, “објавени” в Бџлгария, са датата на раждането на съвременната македонска литература. Съчинителите знаат, че след публикувањето на “Бели мугри” авторџт им беше заподозрян в тџмни одношенија с бана на Вардарска бановина, а “Бели мугри” бе забранена от страна на Комунистическата партија на Југославија. Може би съчинителите на така наречената “Историја на македонскиот народ” някога по-подробно ще разкажат на читателите при какви обстоятелства е убит “основоположникот на современата македонска литература” Кочо Рацин и как е можал като мџртџв да каже: “Ке победиме.” С мистерија е обвита гибелта на Кочо Рацин. Но времето рано или кџсно ще разбули тази мистерија и ще посочи с прџст извршителите на кџрвавата трагедија.

Съчинителите твърдят: “...Новите поробители, бугарските и италијанските окупатори ја продолжија политиката на поранешните поробители и тие, заведувајќи бугарски, односно италијански во училиштата, го негираа македонскиот јазик...” “Така во XX век, при конечното ослободување, македонскиот народ немаше ни своја азбука, ни своја граматика, според тоа немаше ни свои училишта, нито развиен литературен јазик.” [89]

И това тврдение е в противоречие с истината. Пџрво. “Новите поробители, бугарските... окупатори” не могат да бџдат окупатори на својата собствена земя; второ, окупатори могат да бџдат например сџрбите, “поранешните поробители”, чието име за съчинителите е табу. Те се бојат да го назоват, макар Македонија никога да не е била географска област на Сџрбија.

Фашизмът върши зулуми, но българският народ не бива да се отъждествява с фашизма.

По-нататък съчинителите твърдят, че "...верският референт се завземаше и за ползва|ето на македонскиот јазик во црквите наместо бугарскиот, италијанскиот или српскиот јазик". [90]

И това твѳрдение е противоречиво с истината. Първо, до 6 април 1941 г. в църквите се употребяваше официалниот јазик на кралска Југославија - јазикът на срѳбската нација, т. е. срѳбскиот, защото Македонија беше под петата на срѳбското владичество и свещениците в православните църкви бяха предимно срѳби; имаше руси и тук-там по некој от местното население. Но без изключение и богослужението, и проповедите се извѳршваха на официален срѳбски јазик. Второ, след 6 април 1941 г. под куполите на православната църква в градовете и селата на Македонија отекваше българската родна реч. И богослужението, и проповедите се извѳршваха на јазика на источнобългарите и на западнобългарите. Свещениците бяха предимно от Источна и Западна България. Трето, в разгара на народоосвободителната борба, особено към края на войната, българските свещеници, като поп Шакѳо, поп Вельо, обличаха партизанската дреха и ставаха партизани.

След като съобщават решението "за воведува|е на македонскиот како служебен јазик", съчинителите същевременно правят признание. Те пишат, че "Проблемот на просветата е самиот по себе тешка задача. Изработката на основни учебници за нашите школи, во кои ќе се учи на македонски јазик, за курсевите за неписмените и др. поставува еден претходен проблем за изработка на една граматика, речник и др., за да може на македонски јазик да се пишува и да се учи и за да стане тој официален јазик на нашата администрација. Затоа, назначува|ето на една одговорна комисија за уточнува|е на нашиот јазик е една необходимост." [91]

Страшен обвинител е времето. Думата на този върховен съдия е последна - и съчинителите ја чува. Пред съвестта на времето всяка съвест се изповядва. И съчинителите също се изповядаха пред неја.

Всички български писатели и общественици от XIX век и преди това независимо дали са от Мизия, Тракија или Македонија с редка последователност се наричат българи, а јазика си назовават български. Всички чужденци - езиковеди, слависти, етнографи, пътешественици, вклучително и срѳбски и други - просрѳбски настроени, без изключение наричат населението на Македонија българи, а јазика му - български. Когато великиот кормчия на комунизма В. И. Ленин сочи пътя за ослободение на Македонија от турско иго, тој смята, че то би дошло чрез вѳстание на "българските, срѳбските и турските селяни", но не споменава за "македонци". [92]

До Ослободението и през първите десетилетия след Ослободението нашиот литературен јазик е бил в непрекъснат своеобразен и специфичен процес на оформяване, като в својата јазикова дейност писателите са черпили от два главни извора - от родниот диалект и от черковнославјанскиот и рускиот јазик. В този сложен процес, особено в неговиот начален стадий, изключителна роля в оформянето на јазика на българските книжовни дейци играат техните родни говори. Със светлото майчино мляко навлизола в девствената детска душа гордата родна реч. Мълком, упорито диалектите поставят основата, върху която се изгражда българскиот литературен јазик в тјсна зависимость от степента на развитие на литературниот и общественно-историческиот живот в една или друга част на България. Така в јазика и в јазиковите изразни средства на първите български възрожденски писатели - Паисий Хилендарски, Йоаким Кърчовски, Кирил Пейчинович, Неофит Рилски, Христати Павлович-Дупничанин и др. - отекват особеностите на западните диалекти. В основата на јазика на Паисиевата "История славяноболгарска" покрај твѳрде многото черковнославјанизми е залегнал новобългарскиот народен јазик главно от района на родниот град на Паисий - Банско. В книгите на Йоаким Кърчовски въпреки неизбежните

черковнославянски елементи преобладават черти от говорите в района на Крива Паланка, Кратово, Кочани, Щип и други градове, наречени от Кърчовски “градове Болгарски”. В съчиненията на Кирил Пейчинович е отразена по-западната диалектна основа, а именно говорите от Скопско и Тетовско. Съчиненията на съгражданина на великия Паисий Хилендарски - Неофит Хилендарски - Неофит Рилски, автор на първата “Болгарска граматика”, също така носят дъха на западните говори. Диалектни черти от Западна България - Дупнишко и Самоковско, намираме и в езика на Христати Павлович и Константин Фотинов. Докато в същото време съчиненията на Софроний Врачански, Неофит Бозвели, Петър Берон и други книжовници от Източна България носят дъха на източните български говори.

По силата на определени исторически фактори, оказали влияние върху икономическото и културното развитие на централните балкански области, в българския литературен език постепенно започва да надделява основата на източните български говори. Неоценима е ролята в тази насока на книжовници и писатели като В. Априлов, Ил. Блъсков, В. Друмев, Д. Войников, Г. Раковски, Д. Чинтулов, П. Р. Славейков, Л. Каравелов, Хр. Ботев, Ив. Вазов. Но дори непосредствено до Освобождението в творчеството на писателите и книжовниците от различните български области продължава да се проявява влиянието на различни диалекти - търновски, шуменски, копривщенски, велешки, охридски и др. Установяването на по-цялостно единство в книжовно-езиковата практика идва по-късно, когато търновският говор взема в определена мяра и степен надмощие над другите български говори. Трябва да се изтъкне обаче, че литературният език не се изгражда изцяло на основата на търновския и на централните балкански говори, а включва в себе си много черти и от други български говори, между които и западни. Особености на западнобългарските говори са например: ясният изговор на широките гласни *а, е, о* (*воденицата*, а не *вуденицътъ*), липсата на смекчаване на съгласните пред предните гласни *е* и *и* (*телето*, а не *т’ил’ету*), *а*-изговор (*овчари, чаши*, а не *уфчари, чеши*), деепричастието е с окончание *-йки* (I спрежение - *чете-йки*, II спрежение - *ходе-йки* и III спрежение - *вика-йки* и *стреля-йки*, присъщо на някои говори в Западна България и в Македония).

Непосредствено до Освобождението и след него в езика на българските писатели и книжовници от различните говорни области се чувства по-силно или по-слабо влиянието на родния говор. Това се отнася в еднаква степен за всички български книжовни дейци независимо дали са от Западна или от Източна България. Йордан Хаджи Константинов-Джинот и Константин Миладинов употребяват думи и форми, присъщи на родните им говори (велешки - стружки), например *бидам, откако, облечувам, бракя, да видам, греит*; частицата *ке* (*ке излезит*), предлози *со* и *во*; в творбите на Григор Пърличев откриваме черти от охридския говор (*велям, овде, ручаме, нозе*); Ил. Блъсков и В. Друмев употребяват думи и форми, присъщи на шуменския говор (*къту, задади, уфчери, дюкяне, калът, вечерът, то дете, в нея градина, Петровът син*); П. Р. Славейков си служи с форми *вази* (*вас*), *вий, таквиз, толкоз, много, дървя, той ще пропей* - характерни за търновския говор; Л. Каравелов изгражда своята литературна мяра върху родния копривщенски говор (*чета, седат, българе, пищове, народът, каза мамии, карах Дончу, мене ма, тие*). В началото на своята литературна дейност дори и Христо Ботев под силното влияние на родния си калоферски говор употребява форми като *идим, гурите* (*горите*), *нашити, откопайм, разкрийм, боляст, меня*.

Посочените характерни особености в езика на нашата възрожденска книжнина, които днес звучат като диалектизми, са естествено и закономерно явление за тогавашната епоха на неустановен и ненормиран още литературен език.

Дълъг път на търсене, на колебания, на лутаници се извива пред духовния взор на създателите на българската писмена норма. В процеса на изграждането на българския

литературен език обаче наред със специфичните особености на езика и на всеки отделен писател съзряват и тенденции, общи за езика на всички наши литературни радатели. Българските възрожденски писатели, ръководени от стремежа към езиково единство, в една или друга степен и мяра се освобождават в своето творческо развитие от влиянието на тясно регионални думи и форми. У писатели като Н. Рилски, Р. Жинзифов, К. Шапкарев и други освобождаването от регионалните езикови белези става по пътя на механично непоследователно заемане на особености от други говорни области в България. Така например Неофит Рилски в стремежа си да внесе в своя език елементи от повече български говори препоръчва да се използват и “трите равно употребителни в Болгарията” членни форми за мъжки род -о, -а, -ат, които според него трябва да служат и като показатели за три различни падежа. Райко Жинзифов, изхождайки от своите възгледи за същността на националната и езиковата общност на населението от Мизия, Тракия и Македония, упорито се стреми подобно на Неофит Рилски да се освободи от влиянието на родния си велешки говор и включва в езика си често пъти механично особености и на другите български диалекти. В предговора към книгата си “Новобългарска сбирка” Райко Жинзифов специално подчертава: “И така, мие мислиме, що не е наша погрешка, ако на читателите ще им се паднат да четат р ѱ к а́, в о д а́, п л а н и н а́, а в друго место р ѱ ` к а, в у д а, п л а́ н и н а и пр. Исто така мие писахме п ѱ т ъ и п а т ъ, м ѱ ч н о и м а ч н о, р ѱ к а́ и р а́ к а, харно ли мие сторихме или лошо - това е друго питание; само сакаме да кажеме, що тие разлики на языкът ни беха нам по-малку или повече познати и не сет погрешки от незнание...” [93] По такъв начин езикът на най-големия поет на антифанариотската борба се изпъстря с богати фонетични, граматични и лексикални особености, присъщи на различните български говори. Жинзифов пише *бугарин* и *българин*, *пат* и *път*, *сон* и *сън*, *зол* и *зъл*, *убав* и *хубав*, *мислат* и *мислят*, *ходит* и *ходи*, *кошуля* и *риза*, *сакам* и *искам*, *вели* и *говори*. В желанието си да не бъдат онеправдани типичните черти на източните и западните български говори тези двойни особености допринасят Жинзифовият език да стане изкуствен и го отдалечават от живата народна реч. Трябва да отбележим обаче, че въпреки своите увлечения с дейността си Жинзифов е допринесъл за обогатяването на съвременния български литературен език. Негова е заслугата за установяване в нашия литературен език на деепричастието от типа *ходейки*, *четейки*.

Тази практика на механично смесване на черти от различни български говори не се възприема от мнозинството книжовни дейци. Те предпочитат да се опират на определена диалектна основа и постепенно включват в езика на творбите си все по-голям брой особености, намерили място в езика на преобладаващото число книжовници и превърнали се по този начин в общобългарски особености на литературния език. Йордан Хаджи Константинов-Джинот например покрай специфичните черти на велешкия говор включва в речта си и форми като *лъже* вместо *лаже*, *искам* вместо *сакам*, частицата *ще* за бъдеще време вместо *ке*, предлозите *във* и *със* вместо *со* и *во* и др. Васил Друмев във второто и третото издание на своята повест “Нещастна фамилия” в чувствителна степен се освобождава от диалектизмите, като ги замества с думи и форми, възприети в книжовната практика и утвърдени като книжовни, например *затова* вместо *зато*, *докато* вместо *дору*, *вече* вместо *веке*, *облича* вместо *облача*, *нашият* вместо *нашът* и др. А Григор Пърличев в своята “Автобиография”, написана на правилен български език, в творческия процес на изграждане на отношенията обръща преди всичко внимание на диалектизмите за постигане на определен художествен колорит, и то само в пряка реч. Така например диалектното *чоек* той употребява вместо книжовното *човек*. Стремежът да се освободят от силното влияние на родния говор е характерен за всички наши възрожденски писатели, включително и за Христо Ботев, който под влияние на Любен

Каравелов възприема някои особености на копривщеникия говор, които се утвърждават като книжовни, например *горите* вместо *горити*, *видяхме* вместо *видяхми* и др.

Тук е мястото да изтъкнем един твърде важен момент. Нашите възрожденски писатели, като използват в една или друга степен диалектни елементи в речта си, имат съзнание, че пишат на един и същ език - на български, а не на шуменски, търновски, велешки или охридски. Обективен факт е, че народните говори образуват една ясно определена езикова общност, която като цяло се противопоставя на говорите например в сърбо-хърватската езикова общност. Следователно проникналите по-силно или по-слабо в езика на нашите писатели от миналия век местни говорни особености не правят този език по-малко български. Ето защо различните местни езикови елементи, проникнали в писмения език и на книжовниците от Македония през миналия век, не дават лингвистични основания да се разглеждат и определят другояче освен като български. Както се каза вече, по силата на определени обществено-исторически обстоятелства в своята езикова дейност писателите от миналия век черпят освен от родния си говор и от черковнославянския и руския език. Така че и в това отношение езиковата дейност на българските възрожденци се изгражда върху общи тенденции. Черковнославянизмите в езика на Паисий, Софроний Врачански, Йоаким Кърчовски и Кирил Пейчинович започват да отстъпват място на думи и форми от живата народна реч. Изключение правят черковнославянизмите и архаизмите, възникнали на старобългарска почва, но това е изключение в общото развитие към сближаване на писмения език с народния. Под тяхно влияние в езика на всички наши писатели от миналия век се установяват редица думи и дори цели словообразователни категории, които и до днес са твърде характерни. Тези черковнославянизми и русизми са всъщност старобългарски, изчезнали в новобългарските говори и преминали по книжовен път в българския език: 1) черковнославянски и руски съществителни с наставката *-тел* (*учител, пазител, слушател, деятел*); 2) отвлечените съществителни на *-ние* (*знание, сведение, събрание, поведение, благонравие*); 3) прилагателните с наставка *-телен* (*спасителен, продължителен*) и 4) формите с наставка *-им (-ем)* (*любим, непобедим, неизменяем*). В езика на нашите писатели от Възраждането широко разпространение имат много черковно-славянски, руски и други думи от областта на културната лексика.

И така, няма съмнение, че черковнославянският и руският език влияят върху езика на нашите възрожденски писатели в различна степен и в различна мяра. Ако направим обаче едно сравнение на употребата на русизмите в езика на В. Друмев, К. Миладинов, Г. Пърличев, Л. Каравелов, Ив. Вазов и други, ще видим, че между посочените писатели няма съществени различия в това отношение.

През миналия век езикът на писателите от Македония не може да се отдели от писмения език в Мизия, Тракия и останалите български области. Националното и езиковото съзнание на писателите и обикновеното население в Мизия, Тракия, Македония и останалите български области е безспорно българско.

Ще изтекат много луди води. Много ветрове ще отминат. Времената ще отсеят увлеченията и заблудите. Историята ще осъди поведението на отцеругателите. Почист ще бъде въздухът. Светъл ще бъде просторът и хората ще се гледат право в очите. Науката познава сензации. Литературата познава мистификации. Светът е още под обаянието на сборниците "Веда словена", които откриха за научната мисъл българските народни песни от предисторическото и предхристиянското време. От тези сборници човешкото въображение узна, че в юнашко-митическите песни на българите от Родопа са съхранени прастари исторически представи и предания за чутовния Орфей, за пристигането на славяните от Индия, за всемогъществото на боговете им Огнебог, Сива, Вишну, Юда и пр., за жестоките им сражения с първобитните племена, които са обитавали Балканския полуостров. Като смайваща легенда от уста на уста се

носеше из целия европейски научен свят името на Веркович. Фантастичността отстъпваше пред въодушевляването на хората на науката. На откритието повярваха не само славянски, но и бележити френски, немски и други учени. Откритата от Веркович истина покоряваше дори такива умове като Е. Бюрнуф, А. Дюмон, О. Дозон, Ал. Ходзко, Я. Шафарик, Вч. Милер, Л. Гайтлер и други. Едновременно с това обаче у някои учени сборниците “Веда словена” събудиха подозрение, колебание и неверие. Пламнаха научни спорове. Доказателства воюваха срещу доказателства. И накрая упоритостта на авторитетни съдници като Л. Леже, Йосиф и Конст. Иречек, В. Ягич, А. Пипин, Вл. Пипин, Вл. Ламански, М. Дринов, Ив. Д. Шишманов и други разбулиха мистификацията. Днес напрежението около “Веда словена” отдавна е забравено, страстите отдавна са успокоени. Защото историята на славянските народи е отбелязвала и други появи на мистификации. Така в началото на XIX век чешкият писател и учен Вацлав Ханка, под чиято редакция излязоха сборниците лирични и епични песни “Краледворски ръкопис” (1819) и “Зеленогорски ръкопис” (1820), е автор на едно подобно мнимо откритие. Рано или късно тия мистификации се изправят пред суровия съд на науката. Рано или късно и фалшификаторите на историята ще се изправят пред суровия съд на истината.

Писмената норма в СР Македония, макар че въвежда езикови особености, характерни и за големите говорни области на територията на НР България, се създава върху основата на западнобългарските диалекти, които и след провъзгласяването на Вардарска Македония за държава не промениха своята фонетична, морфологична и синтактична същност. Така държавната формация се оказва безсилна да превърне западнобългарските диалекти от диалекти на аналитичен в диалекти на синтетичен език. Падежните форми, които отдавна са изчезнали от говорните области на българския език, са основна и главна спънка по пътя на безвъзвратното откъсване на западнобългарските от източнобългарските говори. Възникнала по политически съображения и формираща се върху западнобългарска основа, по своя лингвистичен характер писмената норма в СР Македония и днес представлява разновидност на българския език.

Същото е положението и с литературната продукция в СР Македония. По своята диалектна определеност днес тя представлява изява на особена разновидност и непрекъснато продължение на българската литература. А излезлият през 1968 година в Скопие “Българо-македонски речник” е по-скоро синонимен речник на българския език, отколкото двуезичен речник. С наводняването на писмената норма и на устните общувания в СР Македония със сръбизми и с образуването на думи в духа на словообразователната система на сръбския език постепенно, но целенасочено се подготвя почва към пълна сръбизация както на писмената норма, така и на устните общувания в СР Македония. В това направление нещата са стигнали твърде далеч. Печатът, радиото, издателствата, училищата, учебниците са поле за упорито, целенасочено прокарване на тенденцията на Ст. Новакович и за осъществяване на опроверганите от славистичното научно езиковедно схващания на А. Белич, Ст. М. Протич и други сръбски езиковеди - шовинисти и фалшификатори, че македонският език е от системата на сръбския език. Скопски “академици”, “професори”, “доктори” и други сръбомани усърдно съдействат за насаждане на тези схващания във вековната твърд на западнобългарските говори в Македония. Вземат се направо от сръбския език думи като: *углед, улога, упад, посматра, посматрач, сузбина, заедница, тло, вредност, гагя, грагя, младич, посебно, извещай, седничка, ставови, кругови, влада, искъучиво, односи, осврт, склон, уживаџе, стварност, запослен, отсутен, мора* и т. н., и т. н., или думи в духа на словообразователната система на сръбския език като: *костец, изключок, подмладок, младина, почеток, состанок, оружје, истоветува, наметнува, неодржливо* и т. н. Докъде се е стигнало в сръбизацията, показва следният пример: “*Владините кругови посматраат како се остварува оно*

што е неостварливо.” Това изречение е написано на така наречения “литературен македонски јазик”, а същото на сръбския литературен език гласи: “*Владини кругови посматрају како се остварује оно што је неостварливо.*” Коментариите са излишни. Малко усилия са нужни на сърбоманите от НР Македония, за да осъществят мечтите на сръбските шовинисти от миналото столетие.

Да се пише на диалект нито е обида, нито унижение. Отколе се е писало, пише се и ще се пише и на наречия. Историјата на литературата е богата с доказателства. Има поети, които са оставили својата нај-пълна поетична изјава не на литературен език, например: Фредерик Мистрал, Герхард Хауптман, Мирослав Кърлежа, Иван Горан Ковачич. “Баладе Петрице Керемпуха” на всестранно развитата творческа личност от Хърватско Мирослав Кърлежа е нај-пълната илюстрација на тази мисъл.

У нас на шопски диалект са писали и Махалаки Георгиев, и Елин Пелин, на родопски диалект е писал Тома Попратилов (Тома Садукеј); а също така, като се почне от Софроний Врачански, та се свърши с писатели от нај-младото поколение. Има дори цели литератури, които са отстоявали регионална писмена норма, като например дубровнишката и черногорската литература. Имената на Иван Гундулич, Марин Държич, Петър Петровиќ-Негош отдавна са станали духовна принадлежност на човешката култура. Силата на таланта се измерва по метафорите. Принадлежноста на литературата се определя по езика. Желает ли това или не - то не зависи от нас. Дубровнишката литература е регионална разновидност на хърватската литература. Далмација е чувството на Хърватско. Икавскиот говор е особеност на хърватскиот език. Черногорската литература е също така регионална разновидност на сръбската литература. Черна Гора е епосът на Србија. И македонската литература е също така регионална разновидност на българската литература. Македония е съзнанието на България. Разликата между икавските и екавските говори на хърватскиот език е почувствителна, отколкото разликата между западните български и источните български говори на българскиот език.

* * *

След подробниот анализ на езиковите материали налага се да направим обобщение.

Първобългарите не оставиха книжнина на својот език. От тях до нас стигнаха отделни думи во нашиот литературен език.

Българскиот език во своите источни и западни говорни разклонения е единствен измежду всички славјански езици, којто употребува *членна форма* при съществителните, прилагателните, числените местоимения и причастията. Тази особеност дори и единствена да беше, е достатъчна, за да оддели българскиот език од останалите славјански езици. Членната форма се употребува във всички источнобългарски и западнобългарски говори.

Българскиот език во своите источни и западни говорни разклонения е единствен измежду другите славјански езици, којто *няма склонение и падежи*, а си служи само с именителен и звателен и тврде рядко с винителен падеж. Во тоа отношение западнобългарските говори са еднакви с источнобългарските.

Българскиот език е аналитичен език. Тази особеност дори да беше единствена, достатъчно е, за да оддели българскиот език с всичките му говорни клонове од другите славјански езици. Тя е чужда на сръбскиот език.

Българскиот език во своите источни и западни говорни разклонения е единствен измежду другите славјански езици, којто образува *компаративна (сравнителна) и суперлативна (превзходна) степен* при прилагателни, при някои съществителни и глаголи с частиците *по-* и *нај-*. Например *хубав, по-хубав, нај-хубав, юнак, по-юнак, нај-юнак, светлее, пљ светлее и нај светлее*. Тази особеност дори да беше единствена, достатъчна е, за да оддели българскиот език од другите славјански езици.

Такава сравнителна и превъзходна степен познават източнобългарските и западнобългарските говори. Докато сръбският език не я познава.

Българският език в своите източнобългарски и западнобългарски говорни разклонения е единствен измежду другите славянски езици, който си служи с *двойно лично местоимение*. Тази особеност дори и да беше единствена, е достатъчна, за да се отдели българският език от другите славянски езици. А сръбският език не познава употребата и на тази говорна форма.

Българският език в своите източнобългарски и западнобългарски говорни разклонения е единствен измежду другите славянски езици, който *няма неопределено наклонение*, и тази особеност дори да беше единствена, щеше да е достатъчна, за да отдели българския език от другите славянски езици. А сръбският език най-редовно употребява неопределеното наклонение.

Това са основните, бихме казали, съществени формени отлики между българския език и другите славянски езици. Към тях могат да се добавят и значителните фонетични различия на основата на праславянския език, за които стана дума в предишните глави.

Има хора в този свят, които се стремят обективно да запознаят честната научна мисъл с факти и явления от живота на населението, живеещи в една от времената изоставена страна. Усилията на тези учени заслужават уважение и почит. След време, когато хората сами се срещнат с тази изоставена страна и видят със своите собствени очи нещата - всичко онова, което е било въображение, мигновено се стопява като снежен пласт и в хорското съзнание остава да живее тази изоставена страна в една съвсем незнайна, нова светлина. Но Македония не е такава изоставена страна. За нея хората отдавна знаят и говорят. Затова грешат онези учени, които собствените си възмущения и чувства предлагат на световната научна съвест като истини и факти. Учени като Хоръст Лънт (Hogase Lunt) и нему подобни правят тази грешка. Обработвайки от езикова гледна точка термина Македония, те не забелязват, че показват своята несериозност като хора на науката, защото този тъй наречен македонски литературен език живее в своя непосърбен вид в писанията на първите писатели от всички части на България. Към Х. Лънт и нему подобни имаме основание да отправим един въпрос: Известно ли е на тяхното внимание това, което е отдавна известно на всички хора на науката, че Кирил и Методий, Климент Охридски, Йоаким Кърчовски, Кирил Пейчинович, Братя Димитър и Константин Миладинови, Григор Пърличев, Райко Жинзифов и други са неразделна част от българската литература? Ако е известно, защо тогава не ги съобщават като български явления, а ги откъсват от българската литература? Ако е неизвестно, тогава тяхното становище е изградено върху нестабилен елемент. Какво е туй, което на една такава дързост предизвиква техния авторитет? Науката отпада. Тогава?...

Как е възможно един славист да не забележи такъв несекидневен факт, че в така наречената македонска азбука липсва буква за гласната ъ (ер-голям)? Ако погледът на слависта не е забелязал туй, това говори, че е отсъствало неговото наблюдение. Ако погледът на слависта е забелязал туй, тогава защо до днес мълчи. Къде е неговият глас? Науката е правда. Славистът в науката е воин и войник...

...Преди години един славист бе изпратил до Димитър Влахов писмо, в което излагаше становището си по отношение на македонската азбука. Тогава славистът се застъпваше за кирилицата, която се употребява в руската писмена норма. Сега обаче този славист е на друго мнение. Известно е, че и в науката мненията се менят. Но тази промяна настава на базата на научни издирвания. Едно становище отстъпва място на друго само тогава, когато то е поразено от нови научни аргументи. Ние смятаме, че за коренното изменение на твърдото научно мнение на нашия славист са повлияли съображения от конюнктурен характер и са превърнали поведението на признатия арбитър на славистиката във всичко онова, което съобщава езиковедът. Ето аргумент

на нашето твърдение. Славистът пази ледено мълчание във връзка с излизането на “Македоно-италијански речник”. Как да си обясним това? А може би славистът смята, че макар и късно - не е късно. И може би очаква излизането на шопско-италиански речник, тракийско-италиански, добруджанско-италиански речник и т. н.? Действително България е пълна с области и защо да не бъде представена и с речници на говора на съответното население в тия области? Но славистът е гражданин на една велика страна, в която тържествуват правдата и истината. И той не може и не бива като някой частник да разполага с капитала на един народ. Славистът, старият професор, вместо да воюва за правдата и истината и да издига правдата и истината като боен стяг за щастие и гордост на ленинската мисъл, се е превърнал в проводник на разколни политически внушения. А толкова много великани на великата научна мисъл на Русия са учители и светили в световната наука.

А. М. Селищев, едно от тези светили, след като заявява, че Македония е люлка на старата и на новата българска писменост и на Българското възрождение, изтъква, че: “Там писались първыя книги на “препростѣйшемъ языкѣ некнижномъ” на пользу народную”. [94]

Поведението на науката се определя от присъствието на истината. Точността е дъщеря на истината.

Учени, които безпринципно изграждат своето научно поведение върху чувства на приятели, такива учени себе си довеждат до сблъсъци с истината.

Хоръст Лънт, вместо да обърне поглед към фактите, се обръща постоянно към чувствата. А ето какво говорят хората, които другаруват не с чувствата, а с фактите. Историкът на сръбския език от онова време Иван Попович в своята книга “История на сърбо-хърватския език” [95] е на мнение, че от гледище на старите исторически отношения македонският диалект в цялост трябвало да се разглежда като *източен*, т. е. *български*, *южнославянски тип*. Това важело неограничено за Южна Македония и ограничено за Северна Македония. Западноберлинският професор д-р Х. Бройер се придържа към установената в науката традиция и различава три южнославянски езика: *български*, *сърбо-хърватски* и *словенски*. Съвременната македонска писмена норма по същество е разновидност на българския език. [96] Същото твърди и стокхолмският професор П. Арумаа, според когото в основата на съвременната македонска писмена норма лежи българският език. [97]

Ако учени като Х. Лънт и други езиковеди познаваха освен така наречения “македонски литературен език”, да речем, и българския литературен език, няма съмнение, че щяха да бъдат по-лоялни поне към себе си. Те биха предпазили, в името на историческата правда, собствената си съвест и научната общественост от дезориентация.

В науката общуват мнения, а не съображения.

Заключение. Повече от три столетия безмилостните византийски василевси са измервали в сражения сурови своята надменна бранна мощ с мощта на хановите и царете на България. Повече от три столетия лукавите пълчища на Византия са хранили надежди, че ще заличат от земната постеля българското племе. Повече от три столетия България са разпокъсвали пожари и войни. Тежал е бремени с мълнии и бури българският небосвод. Българският дух на смърт е защитавал държавата на Аспарух. С величие и слава са изписани немлъкващите страници на онова съдбовно и далечно време. И както се ломят о бреговете морските развихрени вълни, така са се ломили василевските пълчища в боевете с българския род.

Пет кървави столетия се сражавала България с безмилостни султани. Жестоки ятагани са покривали с кърви родните огнища. Полумесецът се гаврил с Христовото разпятие. Бесилки са ридали в съмването на България. В зандани са лежали на България крилата. По глухи заточения горяла е България. С теглила е богата на България съдбата. Но българският дух като безсънен страж е отстоявал родната земя

през вековете. Много бурни племена забравата е укротила. И държавата на франките е паднала разбита в пустош и развалина. Но в жилите на жилавия български народ тече кръвта на траки, на славяни, на прабългари. Кой ще угаси огньовете на тази кръв? Слънцето живее в тази кръв. Тази кръв е блага - с благите, люта - с лютите. Тази кръв е съвест и история. Старият класичен окупатор безмилостно опожаряваше България, но кръвта ѝ не можеше да опожари той. Старият класичен окупатор безмилостно ослепяваше България, но кръвта ѝ не можеше да ослепи той. Старият класичен окупатор безмилостно ограбваше България, но кръвта не можеше да ѝ ограби той. Безмилостно опожаряваха България, но кръвта не може да се опожари. Мощта на тази кръв е истината.

От древни времена България е привличала върху себе си вниманието на историци, писатели, слависти, пътешественици, етнологзи, археолози. От древни времена авторитетни учени, специалисти, познавачи са търсели, откривали, показвали истината за България. От древни времена България е вълнувала чужденците с красотата на своята природа и с коравостта на своя народ.

Всички сериозни научни изследвачи по различни пътища са идвали до убеждението, че в Македония, Тракия, Мизия и Добруджа по села и градове живеят *българи*, че народностното и националното съзнание на тези българи не е нито македонско, нито тракийско, нито мизийско, нито добруджанско, а е *българско*; че езикът на тези българи не е нито македонски, нито тракийски, нито мизийски, нито добруджански, а е *български*; че литературата на тези българи не е нито македонска, нито тракийска, нито мизийска, нито добруджанска, а е *българска*; че историята на тези българи, които живеят и в Македония, и в Тракия, и в Мизия, и в Добруджа, не е някаква отделна, македонска, тракийска, мизийска, добруджанска история, а е обща, *българска* история; и че Македония, Тракия, Мизия и Добруджа са *географска изява на българската територия*.

[КРАЙ НА ГЛАВА ЧЕТВЪРТА]

ЛИТЕРАТУРА И БЕЛЕЖКИ

Глава четвърта

- 1 Селищев, А. М. Избранные труды, 1968, ср. Българската история в трудовете на европейски учени. С., 1970, с. 281 сл.: Vasmer, M. Die Slaven in Griechenland, Berlin, 1941.
- 2 Достъпно за първобългарите вж. у Златарски, В. Н. История на българската държава през средните векове, т. 1, ч. 1. С., 1970, с. 205.
- 3 Подробно вж. у Милев, Н. Кубрат от историята и Кубер в чудесата на св. Димитрий Солунски. - Периодическо списание, 1910, кн. 71, с. 557-586; Златарски, В. Н. Пос. съч., с. 205-208.
- 4 Vaillant, A. и др. Un lexique macédonien du XVI-e siècle, Paris, 1958.
- 5 Vasmer, M. Пос. съч.
- 6 Лихачев, Д. С. Развитие русской литературы X-XVIII веков. Эпохи и стили. Л., 1973, с. 41.
- 7 За този писател и неговите книги вж. повече у Иванов, Йорд. Българите в Македония, с. 85 сл., и 207-209.
- 8 Подробни посочвания за тази книга: Ничев, А. Четириезичният речник на Даниил. С., 1977.
- 9 Веркович, Ст. И. Народни песни на македонските българи, кн. 1, Женски песни. Под ред. на П. Динев. С., 1966.
- 10 Милетич, Л. Професор В. Ягич за Македония. - Македонски преглед, 1926, кн. 3, с. 22.
- 11 Пак там.
- 12 Ср. Oblak, V. Macedonische Studien. Die slavischen Dialecte des südlichen und nordwestlichen Macedoniens. Sitzungsberichte der Akademie d. Wissenschaften, Wien. Phil.-hist. Klasse, 134, 1896, 2.
- 13 Jreček, K. Die Balkanvölker und ihre kulturellen und politischen Bestrebungen. - Urania, II. Jg. 13, 27 März, 1909, S. 195.
- 14 Mazon, A. Contes slaves de la Macédoine Sudoccidentale. Etude linguistique, textes et traduction, notes de folklore. Travaux, publiés par l'Institut d'études slaves, t. 1, Paris, 1923.
- 15 Селищев, А. М. Очерки по македонской диалектологии. Казань, 1918, с. 283.
- 16 Български народни песни. Собрани одъ братъа Миладиновци Димитрия и Константина и издани одъ Константина. Загреб, 1861. За обращението към Йосиф Щросмайер ср. също у Иванов, Йорд. Българите в Македония, с. 291 и сл.
- 17 Български народни песни. Предговор, с. III.
- 18 Става дума за В. Д. Чолаков (1828-1885), който издава прочутия сборник "Българский народен сборник", Болград, 1872, съдържащ народни песни.
- 19 Райко Жинзифов (1839-1877), заслужил книжовник от Македония.
- 20 Български народни песни, предговор, с. V.
- 21 Жинзифов, Р. Съчинения, подбор и редакция на Д. Леков. С., 1969.
- 22 Това е Йордан Хаджиконстантинов-Джинот (ок. 1818-1882). За цитата вж.: Цариградский вестник, № 4, 1851. Ср. и Иванов, Йорд. Българите в Македония, с. 258 и сл.
- 23 Конески, Бл. Граматика на македонскиот литературен јазик, дел 1 и 2. Скопје, 1967, с. 32-36; същият: За македонскиот литературен јазик. Скопје, 1967, с. 253-265.
- 24 Конески, Бл. Граматика..., с. 35, 36.
- 25 Пак там, с. 39.
- 26 Пак там, с. 41-43.
- 27 Мисирков, Кр. П. За македонците работи, с. 141.
- 28 Конески, Бл. Граматика..., с. 46-48.
- 29 Пак там, с. 32.
- 30 Неколко думи по въпроса за народността. - Лоза, 1892, кн. 2, с. 57-58.
- 31 Пак там.
- 32 Едно кратко обяснение. - Лоза, 1892, кн. 2, с. 93-94.
- 33 Конески, Бл. Граматика..., с. 38.
- 34 Пак там, с. 60.
- 35 Пак там, с. 139-140.
- 36 Пак там, с. 235-236.
- 37 Мисирков, Кр. П. Пос. съч., с. 20-21.
- 38 Конески, Бл. Граматика..., с. 63.
- 39 Конески, Бл. Граматика..., с. 514.
- 40 Пак там, с. 210.
- 41 Пак там, с. 41.
- 42 Македоно-одрински преглед. С., 1907, № 34-35, с. 553.
- 43 20 юлий, бр. 5, 11 май 1924; вж. и сб. Македония. Документи и материали, с. 687.

- 44 За подробности вж. Единството на българския език в миналото и днес. - Български език, 1978, кн. 1, с. 27.
- 45 Трубецкой, Н. С. Основы фонологии. М., 1960, с. 305.
- 46 Вж. Протиќ, Ст. М. О Македонији и македонцима, с. 37-105.
- 47 Конески, Бл. Граматика..., с. 61-62.
- 48 Единството на българския език, с. 33.
- 49 Конески, Бл. Граматика..., с. 16.
- 50 Jagič, W. Die osteuropäischen Literaturen und die slavischen Sprachen, Kultur der Gegenwart, Teil I, Abt. 9, Berlin und Leipzig, 1908, S. 21-22.
- 51 Историја на македонскиот народ, т. 2, с. 67.
- 52 За тези две книги на Павле х. Василков или като монах Партений Зографски (1820-1875) вж.: Димитров, Л. Обществена и книжовна дейност на хаджи Партения Зографски. - В: Известия на семинара по славянска филологија за 1904 и 1905 г. С., 1905, с. 359-386.
- 53 Историја на македонскиот народ, т. 2, с. 68.
- 54 Пак там, с. 70.
- 55 Пак там, с. 71.
- 57 Пак там, с. 72-73.
- 58 Пак там, т. 3, с. 145.
- 59 Пак там, с. 149.
- 60 Пак там, с. 150.
- 61 Пак там, с. 240.
- 62 Пак там, с. 463.
- 63 Пак там, с. 464.
- 64 Пак там, с. 466.
- 65 Зографски, Партений. Мисли за болгарскиот јазик. - Български книжици, 1858, кн. I, с. 35 и сл. Ср. Иванов, Йорд. Българите в Македонија, с. 282.
- 66 Шапкарев, К. Сборник от български народни умотворения, т. I. Обредни песни, народни обичаи. С., 1968, с. 48-49.
- 67 Пак там, с. 49-51.
- 68 Караджич, В. Додатак к Санктпетербургским сравнительным реченицима свију језика и нарјечија, с особитим огледима Бугарског језика. У Бечу, 1822. Подробно вж. във: Българската историја в трудове на европјски учени, с. 151-162.
- 69 Веркович, Ст. Народни песни на македонските българи, кн. 1, Женски песни. С., 1966.
- 70 Пак там, с. XIII.
- 71 Цариградски вестник, 28 февр. 1860.
- 72 Братя Миладинови. Съчинения. Под ред. на Н. Табаков. С., 1965, с. 72.
- 73 Жинзифов, Р. Съчинения. Подбор и редакция Д. Леков. С., 1969, с. 49.
- 74 Пак там, с. 50 и сл.
- 75 Пак там, с. 58.
- 76 Пак там, с. 78.
- 77 Пак там, с. 94 и сл.
- 78 Сведения за него: Иванов, Йорд. Българите в Македонија, с. 258 сл., с. 264 сл., с. 209 сл. Вж. и Георгиев, Е. Ревнителите на българското отечество. С., 1966, с. 92 и сл.
- 79 Извадки - у Иванов, Йорд. Пос. съч., с. 264 и сл.
- 80 Георгиев, Е. Ревнителите на българското отечество, с. 92-93.
- 81 Пак там, с. 88-91.
- 82 Пърличев, Гр. Автобиографија. С., 1928, с. 70.
- 83 Пак там.
- 84 Пак там, с. 97.
- 85 Пак там, с. 108.
- 86 Пърличев, Гр. Избрани произведения, С., 1970, с. 189, 191, 194.
- 87 Историја на македонскиот народ, т. 3, с. 145.
- 88 Пак там, с. 240.
- 89 Пак там, с. 463.
- 90 Пак там, с. 464.
- 91 Пак там, с. 466.
- 92 Ленин, В. И. Съчинения, т. 18, С., 1952, с. 371-372.
- 93 Жинзифов, Р. Съчинения, с. 169.
- 94 Селищев, А. М. Очерки по македонској диалектологији, т. 1. М., 1918, с. 283.
- 95 Popović, I. Geschichte der serbocroatischen Sprache, Wiesbaden, 1960, S. 262, 687.
- 96 Bräuer, H. Slavische Sprachwissenschaft, Berlin, 1951, S. 45.
- 97 Arutaa, P. Urslavische Grammatik, Heidelberg, 1964, S. 52.

THIS BOOK IS BEING DISTRIBUTED on the Internet under the *Creative Commons* license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.5/bg/>)

КРЪВТА ВОДА НЕ СТАВА се разпространява в Интернет при условията на *Creative Commons* (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.5/bg/>)

Можете свободно:

- **да споделяте** – да копирате, разпространявате и излъчвате произведението
- **да ремиксирате** – да адаптирате произведението

Съгласно следните условия:

- **Признание.** Трябва да посочите името (или псевдонима) на автора по обичайния начин и на обичайното за носителя място.
- **Некомерсиално.** Произведението не може да бъде използвано за комерсиални цели.

За повече подробности и използване на лиценза, вижте пълния текст на договора за използване на произведението:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.5/bg/legalcode>

Тази книга е свалена от <http://veni.com/venko.html>